ANUL IV, Nr. 1 Ianuarie — Martie 1938

ATHENÆUM

A T H E N Æ U M

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA : *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recensarea sunt rugaţi a ne trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI NUMĂR . . . . . 30 lei

A T H E N Æ U M

A T H E N Æ U M

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub patronajul d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
Redacţia hotărăşte forma şi ordinea articolelor.
D-nii autori şi editurile care doresc recensarea sunt rugaţi a ne trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI NUMĂR . . . . . 30 lei

TRADIŢIE ŞI MODERNISM

— Consideraţii pe marginea unei conferinţe —

Criza spirituală în care trăim ne impune oarecare datorii, în special, tineretului. Generaţia nouă, de după războiu, se găseşte astăzi într'unul din punctele sale cele mai critice faţă de diferitele tendinţe, care îşi fac loc în cultura românească. Ei îi revine să decidă ce direcţie va lua această cultură. Ei îi revine să-i croiască pentru mai târziu un drum luminos, sau o potecă întortochiată.

Această criză spirituală, care există mai în toate ţările europene postbelice, la noi a luat un caracter mai acut. Era şi firesc să ia: suntem o ţară tânără, în care şi tradiţiile sunt mai slabe, mai noi şi, în acelaşi timp, în care, ca în orice ţară mai nouă, elementul modern, elementul modernist, intră cu mai multă forţă, găsind un stăvilar mai mic. Nedumerită, astăzi, generaţia nouă se găseşte în faţa tradiţiei şi în faţa modernismului ca în faţa a două căi, fără să ştie pe care s'o aleagă. Aşi putea asemăna această nehotărâre cu două râuri, care-şi iau izvorul la distanţe foarte mici, dar care, pe măsură ce se depărtează, duc în direcţii cu totul opuse. Orice tendinţă vom alege, orice drum vom lua astăzi, nu leagă numai o generaţie trecătoare, ci obligă statornic viitorul nostru cultural pentru veacuri, poate.

Mă gândesc la acest viitor şi de aceea spun că trebue, înainte de a studia conflictul între tradiţie şi modernism, să vedem puţin care este caracterizarea acestor termeni. Să ne dăm bine seama ce înseamnă tradiţie şi ce înseamnă modernism, ca să putem pe urmă judeca obiectiv marele proces deschis între ele.

Orice om şi orice individualitate colectivă (neamurile, po-

poarele) trăesc două feluri de vieţi. Una este o vieaţă mai adâncă, o vieaţă originală, o vieaţă care este însuşi sufletul naţiunii şi o alta, care este o vieaţă superficială, o vieaţă împrumutată, o vieaţă care stă la suprafaţa conştiinţei noastre şi conştiinţei unui neam. Faţă de aceste două feluri de a trăi, în prezent, avem şi două feluri de a trăi în timp, adică avem două tradiţii. De o parte, este o tradiţie vie, o tradiţie dinamică, creatoare şi comprehensivă, care corespunde cu vieaţa acesta intimă, cu vieaţa aceasta adâncă, de care vorbeam şi care întotdeauna este originală, fiindcă porneşte chiar din fundul sufletului nostru. Dar, pe lângă această tradiţie, mai avem o altă tradiţie, pe care a-şi chema-o „tipic", care este o tradiţie moartă, o tradiţie statică, sterilă, fiindcă e închisă inovaţiilor şi fiindcă nu face decât să prelungească, osificând-o, o imitaţie luată dela străini. Dacă aşi putea să compar aceste două tradiţii, aşi lua ca termen de comparaţie tot un râu, care ar fi îngheţat; sub ghiaţă, care reprezintă tradiţia moartă, ceea ce a rămas la suprafaţă, simţim şi vedem tradiţia vie, care curge şi duce acest râu tot înainte. Dar, să luăm din trecutul nostru, ca să luminăm mai bine această dualitate, un exemplu de tradiţie vie şi de tradiţie moartă. Mă gândesc la ideea de latinitate, care cu siguranţă împreună cu ideea de creştinism sunt cele două mari idei, cele două pârghii, care ne-au permis să ne desvoltăm ca naţie şi ca popor. Ideea de latinitate, la început, a fost creatoare de energie, susţinătoare unui simţimânt naţional, fie că se trezea sub pana cronicarilor sau iscusitului învăţat care a fost Dimitrie Cantemir, fie că, mai târziu, s'a regăsit de către marii cărturari ardeleni: Maior, Micu, Şincai, în ruinele Romei antice. Dar, pe lângă ideea de latinitate, această idee generatoare, avem o altă formă a ei, care cu încetul în cursul vremurilor s'a osificat şi s'a transformat din tradiţie vie, din idee generatoare, în ceva static, în ceva mort. Mă gândesc la „latinism", balastul filologic, care a închis drumul deschis pe vremuri, chiar de ideea din care deviase în cursul veacului al XIX-lea.

Tot aşa, dacă luăm ideea de creştinism, vedem la început că această idee de creştinism ortodox a fost generatoare în artă, unde a creat arhitectura, unde a creat pictura bisericească, unde a creat tiparul cărţilor religioase şi, în acelaşi timp, a fost şi isvorâtoare de energie naţională, căci ea a condus şi

a însufleţit voevodatele române în lungile lor lupte contra păgânilor, contra Turcilor. Dar această idee a fost transformată în veacul al XVIII-lea, sub influenţa Fanarului, a mânăstirilor închinate şi a călugărilor greci veniţi dela Sf. Munte şi vedem această tradiţie vie transformându-se cu încetul într'o tradiţie împrumutată, în ceva mort, într'un tipic.

Aceeaşi idee o putem regăsi şi în afară de hotarele noastre. Avem ideea antichităţii care a fost pe rând o tradiţie vie, a Renaşterii creatoare de arte şi culturi superioare şi o tradiţie moartă, o simplă modă, trecătoare şi ştearpă, când ne-a dat, la începutul veacului al XIX-lea, tipul „empire" în Franţa.

Am văzut pe scurt cum această idee de tradiţie poate fi disociată în două elemente, în tradiţie vie şi în tradiţie moartă, să cercetăm ce putem înţelege prin modernism şi ideea de modern.

Mai întâiu, ce ne loveşte dela început este că modernismul nu există prin el însuşi, el nu există decât ca antiteză, printr'o dublă iluzie; nu există decât ca antiteză: nou-vechi, tânăr-bătrân şi după cum punem accentul pe unul sau cel'lalt din termeni, dăm un sens pejorativ sau nu acestor termeni. Aşa, pentru orice tânăr, ce este bătrân este un lucru trecut, care trebue să moară, este un lucru demodat, pe când pentru orice bătrân, tot ce este tânăr este un lucru de neînţeles, un lucru căruia îi lipseşte experienţa vieţii. De aceea vedem chiar în trecutul nostru, după cum s'a pus accentul pe o formă sau altă, apărând două calificative diferite pe vremea bonjurismului. Atunci tinerii, reîntorşi din străinătate se minunau şi se indignau în faţa portului oamenilor mai bătrâni, care păstraseră antereul de modă turcească, cu poalele până la pământ, i-au numit „tombatere" (tombe a terre — cade până la pământ), pe când bătrânii la rândul lor, dând un sens pejorativ tineretului, abia reîntors din apusul revoluţionar şi care cânta Marseillaise-a, îi numiau „firfisoni" (din „vive le son du canon"). De aceea ziceam că ideea de modern nu poate trăi la început decât prin antiteză. Să vedem însă dacă în chiar cuprinsul acestei idei de modern nu există, cum am constatat şi în cuprinsul ideei de tradiţie, două feluri foarte diferite de a fi, două modalităţi străine una de alta, de a se exprima.

In adevăr, un fapt ne loveşte imediat, acela că avem de a face, deoparte, cu spiritul modern şi de altă parte, cu moder-

nismul. Unul ne apare o altoire rodnică şi necesară oricărei tradiţii vii, căci o tradiţie care la un moment dat n'ar fi împrospătată de altă cultură cu orizonturi noi sufleteşti, ar putea uşor să se transforme în tipic, pe când modernismul nu este decât adaptarea, adică imitarea dela străini, a unor produse, care nu corespund cu tradiţia noastră adâncă, cu sufletul nostru primitiv. Pentru a ilustra cele spuse cu un exemplu, a-şi lua influenţa nouă, modernă pe vremuri, a romantismului francez în literatura noastră. Ea a venit, pe deoparte, ca spirit modern, care a fecundat tradiţia veche daco-romană, însă, pe de altă parte, a venit şi ca modă trecătoare. Şi dacă am studia romantismul şi franţuzismul la doi poeţi români, care pe vremuri au avut un succes egal şi care astăzi apar foarte inegali, la Alecsandri şi la Bolintineanu — vedem, la Alecsandri, după o perioadă modernistă de franţuzism şi romantism, transformându-se această influenţă, printr'o atingere mai adâncă cu literatura populară şi cu solul românesc, într'o tradiţie vie, dându-ne *Pastelurile,* pe când Bolintineanu, rămas numai cu vocabularul şi cu moda străină, fără a putea asimila complet, a degenerat în manierism, ajungând astăzi în bună parte perimat.

Noi, aici, vorbim de tradiţie şi de modernism, însă, mulţi şi printre aceştia, mai ales, pretinşii modernişti, neagă existenţa unei tradiţii româneşti şi spun: bine, înţelegem ca un popor, o literatură, o ţară cu o tradiţie originală să-şi închidă porţile faţă de modernism, dar o ţară sau un neam, care nu are o tradiţie proprie, trebue să-şi formeze o tradiţie nouă, împrumutând-o de aiurea.

Şi atunci, se naşte firesc o chestiune prealabilă: există oare o tradiţie românească, ceea ce revine a întreba dacă avem sau nu un stil românesc. Nu ne vom ocupa nici de forma de stat, unde bine-înţeles am putea găsi o tradiţie, un fel original de a fi românesc, care se poate sintetiza în trecut prin voevodatele noastre naţionale creştine. Nu-l vom căuta acest stil nici în datinile, în obiceiurile sau în portul nostru atât de caracteristic pentru orice cercetător, ci ne vom opri numai la două forme ale spiritului românesc, la fenomenul religios şi la fenomenul artistic, fiindcă socot că ele sunt legate mai adânc cu sufletul nostru. Şi atunci, dacă vom găsi în adevăr, în felul de a-şi interioriza sentimentele lui adânci faţă de Dumnezeu,

adică în credinţa religioasă a românului şi în felul de a-şi exterioriza sentimentele lui adânci faţă de natura sau semenii săi, adică în creaţia lui artistică, dacă vom găsi, cred, o originalitate, un ce specific, putem spune cu drept cuvânt, că există o tradiţie românească.

Să vedem, mai întâiu, dacă în creştinism, aşa cum se găseşte la Români, sub forma lui ortodoxă, avem de a face cu o formă specific românească, altoită ţării noastre şi poporului nostru, sau dacă avem de a face cu o formă de importaţie străină, care ne-a rămas străină.

Putem trage o paralelă uşoară între ortodoxism şi catolicism, care, prin natura lui organică, este o religie universală, deci, internaţională, având o singură limbă, limba latină, pe când religiile ortodoxe au adoptat limba naţională a fiecărui popor, identificându-se astfel prin grai cu însuşi sufletul neamului. Se va răspunde: între ortodoxism şi catolicism există o diferenţă, dar între ortodoxismul slav şi cel românesc nu există niciuna. Cercetând însă substratul ortodoxismului, misticismul lui, constatăm imediat că misticismul românesc se prezintă cu caractere cu totul deosebite de misticismul slav, mai nebulos, mai iraţional şi care nu are nimic a face cu misticismul concret şi plastic al ortodoxismului românesc.

Un poet tradiţionalist, Nichifor Crainic, într'un articol frumos intitulat „Isus în ţara mea", a încercat o apropriere nimerită între împământenirea motivului religios la noi şi producţiile folklorului românesc. Mă voiu mulţumi să vă citesc un olind dintr'o colecţie de cântece de stea şi colinde, culese de d. N. I. Dumitrescu. In acest colind motivul general creştin a fost împământenit şi a fost românizat de poezia noastră populară:

Sculaţi, sculaţi voi boieri,
Că vă vin colindători,
Noaptea pe la cântători;
Şi nu vin cu niciun rău,
Ci v'aduc un Dumnezeu,
    Mic la trup
    Mare la suflet
    Mititel
    Şi'nfăşeţel,

Cu faşa de tiriplic,
Cu scufa de borangic.
Alături, în preajma Lui,
'Mprejurul leagănului,
La icoane
'S trei cucoane:
Una face fedeleu,
Alta face muc de seu
Şi-alta scald'pe Dumnezeu,
Ce astăzi ni s'a născut
Mare Domn fără'nceput!
. . . .

In grădină măr rotat
De flori albe scuturat;
Iară la tulpina lui,
La tulpina mărului,
Este-un pat
De-aur curat.
Iar pe pat ce-i aşternut?
Iarbă verde dela Prut.
Şi în el cine dormea?
Cine oase-şi odihnea?
Cuconiţa, cuconaşul,
Iar alături copilaşul.

La uşori
Mănunchi de flori;
Pe la uşe
Flori de ruje;
La fereşti
Mere domneşti;
Sus pe tindă,
Flori de ghindă;
Pe podele
Rândunele;
La icoane busuioc,
Da-v'ar Dumnezeu noroc!

Din citirea acestui colind reiese caracterul cu totul autohton, rezultatul unei împământeniri desăvârşite, a elementului creştin la noi în ţară. Putem deci vorbi de o tradiţie religioasă românească.

Dar să vedem acuma, în artă, cea de a doua expresie sufletească a unui popor, găsim noi oare acest element autohton?

Să-l căutăm, mai întâiu, într'o artă, care este cea mai la îndemâna noastră, care ne loveşte privirea de îndată ce pătrundem într'o casă ţărănească; artă casnică, olărie, ţesături, chilimuri. Motivele ornamentale, care împodobesc atât de frumos oalele noastre româneşti, s'au regăsit în nişte săpături făcute în Ardeal, pe cioburi vechi din perioada neolitică, aşa că motivele acestea, legate parcă de pământul nostru, cutreerat de atâtea civilizaţii, au rămas, trecând peste valurile timpului şi au creat o artă românească, o artă pe care o numim românească, dar care este poate a pământului acestuia. Acelaşi lucru îl observăm şi în chilimurile, fie ele olteneşti, fie ele moldoveneşti şi basarabene, unele influenţate mai mult de Pensinsula Balcanică, altele influenţate mai ales de Ucraina, însă, care păstrează fiecare o notă etnică particulară în proporţia şi aşezarea motivelor, în modul plastic de a le stiliza, în acel gust special al românului, care nu are nimic excesiv, în arta lui armonioasă, diferită prin esenţă spirituală de aceea a popoarelor slave dimprejur.

Dacă, dela arta casnică, trecem la arhitectură, la felul cum este construită casa românească, găsim şi aci un tip special de casă, răspândit în parte şi în Peninsula Balcanică, răspândit şi în ţările vecine, dar care numai la noi a luat acest aspect de casă ţărănească românească, adaptată aşa de minunat şi luminei ţărei şi climei ei şi nevoilor rustice ale locuitorilor. Este tipul de casă cu pridvor sau cu prispă, tip de casă mică, ce se pierde în regiunea dealurilor printre livezile de pruni sau care, la şes, se piteşte în vreo vâlcea.

Găsim, apoi, un tip românesc de arhitectură religioasă, la mânăstirile noastre şi nu voiu intra aici în detalii, căci ne-ar duce prea departe, să arătăm anume ce motive, fie ele gotice, în Moldova lui Ştefan cel Mare, fie ele bizantine, în Muntenia lui Mircea şi Neagoe, au împământenit aceste stiluri în arta ctitorilor lor.

Dar arhitectura românească astăzi e pusă în faţa unei probleme, pe care caută s'o soluţioneze.

Noi am fost o țară de păstori și de agricultori. In trecut, n'am avut orașe mari sau, orașele care existau, aveau un tip rustic. Multe mahalale de astăzi mai pot să ne dea o idee de ce a fost o casă țărănească sau o casă boerească de țară. Astăzi, când civilizația Apusului a pătruns până la noi și cunoaștem ce înseamnă un oraș mare european, generația nouă de arhitecți români trebue să caute să adapteze tipul de casă românească nevoilor moderne de igienă și confort. De aceea, toate transplantările, care s'au făcut în orașele noastre, de case cu stil complicat străin, aberația unor case pe străzile Bucureștilor sau a orașelor din provincie, de stil gotic sau Ludovic XVI, este vădită, căci aceste stiluri nu pot corespunde nici cu trecutul nostru, nici cu clima noastră, nici cu nevoile noastre. Depinde de sârguința și de inspirația generației noi de arhitecți români, ca să ne dea acel tip de casă românească, tip întemeiat pe trecut și revenind chiar până la prototipul casei romane, spre a fi bun, adică adaptat viitorului și caracterului propriu țării și oamenilor.

In această privință, răspunsul dat de moderniști îmi pare fals și în diferitele reviste de arhitectură modernistă, pe care le-am răsfoit, am văzut același fel de case, aceleași cazărmi, sau cuburi de raport și la Praga și la Berlin și la Paris și la Roma, aceleași blokhousuri fără niciun stil aparte, fără nicio diferențiere.

Să trecem acum la sculptură. Dacă, în arhitectură, am putut constata că avem o tradiție, că avem un stil românesc, în sculptură nu găsim același lucru. Faptul este firesc, fiindcă religia noastră ortodoxă ne împiedecă să cioplim chipuri cărora să ne închinăm. De aceea tânăra sculptură românească este nevoită să-și creeze singură o tradiție, plecând dela ornamentația în lemn sau dela motivele lucrate în piatră dela mânăstiri, dar plecând mai ales dela partea picturală a icoanelor și dela sculptura mai veche romană găsită pe pământul Daciei.

In pictură, însă, avem un trecut românesc și oricine a cunoscut mânăstirile sau icoanele noastre, poate să-și dea seama că sub tipicul bizantin, care vrea ca orice icoană să fie tratată într'un stil comun, găsim totuși o emoție, specifică solului, care face ca o icoană românească să aibă un caracter propriu, diferit și de icoana pur bizantină și de icoana rusească, una mai rafinată ca tehnică dar mai puțin spontană ca inspirație, cealaltă mai expresivă ca formă, dar mai barbară ca fond.

Când a venit școala cea nouă de pictură la noi, când s'a

introdus prin Andreescu, Grigorescu și școala franceză dela Barbizon, noi am rupt brusc cu un trecut românesc. In ce privește pe Grigorescu, poate că are să vă mire afirmația, dar mi se pare că Grigorescu, atât de român prin subiectele sale alese și prin cadrul ce le impune, este mai puțin românesc prin felul de a le trata. Luchian, însă, cu toate că pare mai universal în ce privește alegerea subiectelor, rămâne foarte specific al nostru din punctul de vedere al tratării acestor subiecte. Casele, oalele, chiar florile sale sunt tratate într'un spirit românesc; pictorul le dă o expresie interioară originală. Grigorescu e român prin coloarea exterioară a subiectelor, Luchian, prin pasta lor sufletească.

Ceea ce, însă, te isbește la toată școala de pictură românească, este sensul peisajului. Pe când asistăm astăzi în Europa la o desvoltare din ce în ce mai mare a umanului, a portretului, a reproducerii de scene orășenești, cred că nicăieri mai mult ca în pictura românească n'a rămas și nu s'a desvoltat tehnica peisajului și, după cum vom vedea mai pe urmă, a unui peisaj specific românesc, rustic și sufletesc totdeodată.

Eu cred că generația nouă va păși mai departe la lărgirea și adâncirea acestui peisaj. Probabil că îi va adăuga peisajul uman: portretul. In același timp, revenind pe drumuri noi, la vechile forme, le va desvolta, legând poate pictura „expresionistă" de astăzi, cu pictura atât de expresivă a icoanelor. Aceste drumuri noi vor rămâne, însă, în orice caz, în continuare cu drumul firesc al tradiției noastre.

Tot astfel și în muzică. Noi avem un folklor muzical, avem cântece bătrânești, colinde, care sunt foarte interesante nu numai prin partea lor literară, prin versurile lor, dar mai ales prin melodia, care întovărășea acele versuri. Din nenorocire, o mare parte din această muzică s'a pierdut, fiindcă la început culegătorii de literatură populară, erau literați și-i interesau numai cuvintele, lăsând să se piardă melodia, care face parte integrantă din baladă. Și aici trebue să recunoaștem meritul celor, care au cules acele cântece și au permis, culegând folklorul nostru muzical, să se creeze mai târziu o școală românească. Tiberiu Brediceanu, de exemplu, a cules fie singur, fie împreună cu Bella Bartok, atâtea și atâtea motive românești în Ardeal, motive muzicale care altfel s'ar fi pierdut. (Este o datorie a noastră a tuturor și în special, a Ministerului Artelor să organizeze echipe de oameni pricepuți, care, cât mai este încă timp,

să întreprindă adevărate expediții de cercetare și, cu fonograme, să mai prindă și să salveze ce se mai poate salva din aceste cântece).

Compozitorii români se pare că au pierdut acest contact direct cu folklorul lor național și l-au pierdut vrând să se europenizeze, fără să-și dea seama că în Europa modernă triumfau acele școli, cum este școala rusească, școala spaniolă, care făceau apel tocmai la folklorul țărilor lor respective. Voiu reaminti numai în treacăt influența lui Glinka și a școalei „celor cinci": Musorgski, autorul Operei, atât de caracteristic rusească: „Boris Godunov", împreună cu Borodin, Balakirev, Rimski-Korsacov și Cesar Cui, teoreticianul grupului. Motivele lor muzicale, rușii le-au luat nu numai din folklorul lor și din muzica bisericească bizantină, ci chiar — mai ales, Rimski Korsakov — din motive orientale ale Persiei și ale Turkestanului. Muzica spaniolă tot așa s'a regăsit pe sine, adresându-se folklorului național și printr'însul celeilalte lumi orientale, motivului muzical arab.

Drumul nostru viitor în această privință va fi o lărgire, o fecundare a folklorului muzical românesc prin mijloacele muzicei savante europene. Dar trebue neapărat s'o întreprindem fiindcă, ce nu întreprindem noi, o realizează Ungurii. Bella Bartok și alți compozitori maghiari au reușit să facă să se creadă, prin simfoniile și bucățile lor de muzică, întemeiate pe multe motive românești, că aceste motive sunt maghiare, integrându-le astfel în muzica ungurească.

Dar să trecem la o parte mai esențială pentru înțelegerea sufletului unui neam, să trecem la literatură. In adevăr, literatura este arta cuvântului și, pe când am văzut dincolo numai culori sau sunete, aici avem deaface cu însuși graiul neamului, cu acele cuvinte care exteriorizează direct sufletul unui popor.

Arta cuvântului este în același timp superioară și inferioară celorlalte arte. Este superioară, fiindcă cine zice „cuvânt" zice sinteză, sinteză de culoare și de muzică, la care se adaugă un înțeles. Pe de altă parte, este inferioară la prima vedere artelor plastice și muzicei, fiindcă prin uzul cuvântului pe care-l facem în vieața de toate zilele, el se tocește în gura noastră, cum se tocesc monedele de metal în mâna oamenilor, care le întrebuințează prea des; această banalizare a cuvântului forțează pe scriitori să facă sinteze noi, sinteze din ce în ce mai grele. Deci

graiul românesc, care este sinteza specifică a sufletului nostru, va hotărî în viitor şi drumul literaturii noastre.

Care este sinteza acestui grai? Să urmărim elementele lui constitutive, căci aceste elemente constitutive fatal vor influenţa şi clădirea de mai târziu, cum structura cărămizilor, pe care le pui la temelia unei case, decid şi de trăinicia casei pe care o clădeşti.

In graiul românesc găsim un element foarte puternic plastic, greco-latin şi mai găsim — lucru de care este impresionat orice străin care aude graiul nostru — şi o muzicalitate slavă a sunetelor şi intonării. In afară de aceste două elemente mai este un al treilea care le uneşte ca un fundal, având şi muzica lui proprie şi plastica lui deosebită, care loveşte la rându-i pe toţi străinii şi-i face să găsească un ce cu totul original, în graiul nostru: vorbesc de elementul tracic sau originar al limbii. Accentul limbii noastre însă este precumpănitor pe partea latină.

Au fost unele literaturi, care s'au desvoltat fără grai propriu, care au reuşit să aibă un element specific al lor, fără să aibă şi o limbă naţională. Mă gândesc la literatura irlandeză în limba engleză sau la literatura americană. Deşi aceste literaturi împrumută ca formă limba engleză, ele însă, ca fond, sunt cât se poate de deosebite de sufletul englezesc; una este foarte aproape de sufletul gaelic al irlandezului, cealaltă, desvoltându-se pe drumuri noi, a împrumutat — topindu-le într'o sinteză nouă — sufletele diferitelor popoare imigrante. Această excepţie însă nu face decât să confirme regula că în general orice literatură este condiţionată de graiul ţării.

Inregistrăm deci în graiul românesc un element specific, un element peste care nu se poate trece. Aicea iar întâmpinăm una din greşelile modernismului — nu a spiritului modern — care crede că poate introduce neologisme, fără a le cumpăni. Astfel poate, la un moment dat, să se strice însăşi structura limbii prin aceste aduăugiri necugetate.

Ceea ce ne loveşte dela început când studiem literatura noastră, e creaţia populară şi importanţa creaţiei populare în literatura românească. Analizând caracterul acestei creaţii, vom găsi deci caracterul sufletului românesc însuşi în ce are mai neaoş, mai nealterat.

Ce ne impresionează în poezia populară este, de sigur,

măsura acestei poezii, măsură în sensul de proporție, un fel de echilibru în tratarea ritmului, un fel de seninătate care nu este fericirea mulțimii vulgare a orașelor, dar este resemnarea filosofică, bunul simț liric al săteanului nostru. Pe lângă acest sentiment de proporție și de măsură găsim și sentimentul, de care pomenisem, misticismul concret, plastic, pe care l-ați văzut în colindul citat.

Mai găsim și un sentiment foarte adânc al naturii, un sentiment rustic al naturii, cum nu se mai găsește în nicio altă literatură. Tânărul nostru aport în concertul literaturilor europene l-am caracteriza deci prin acest sentiment cu totul aparte al naturii însuflețite. S'a explicat acest sentiment, care la început pare nefiresc, fiindcă ar putea să-l aibe și alte popoare cu trecut agricol ca al nostru, prin influența păstoritului la români. In această privință s'au făcut foarte interesante studii de către specialiști. D-l prof. Ovid Densușianu a arătat cum poezia populară a fost răspândită însăși de acești păstori, care veneau în contact intim cu natura. Mai găsim în literatura noastră un caracter glumeț, de glumă fără răutate, de vioiciune a spiritului, care iarăși dă literaturii populare o notă specifică.

In sfârșit, găsim un sentiment de voinicie în balade, care nu se găsește la celelalte popoare. Ar fi destul să comparăm voinicia poeziei populare românești cu epicul sălbatic al „bilinelor" rusești sau cu sentimentul eroic brutal al Niebelungilor germane, sau cu sentimentul cavaleresc, estompat de un misticism cam nebulos al ciclului celtic. Este aici iarăși o notă românească culminând figura legendară a lui Făt-Frumos, care a creat tipul lui Mihul Cobiul (greșit botezat de Alecsandri „Mihu Copilul") și toată literatura haiducească de mai târziu.

Pe lângă acest sentiment de voinicie, mai există și un alt sentiment specific: duioșia, care ne-a dat pe Ileana Cosânzeana. Dar, mai ales, găsim un sentiment de iubire foarte a parte. In poezia populară și chiar în poezia cultă iubirea părintelui și iubirea de mamă, în special, este mai adâncă, este superioară ca intensitate iubirii erotice. Iată un lucru care nu se găsește în altă literatură. Chiar dacă am lua în literatura cultă pe Eminescu de pildă, („O mamă") pe Coșbuc sau pe Alecsandri, ori pe Goga, ori pe Iosif, la toți am putea ușor culege exemple de poezii de dragoste față de părinți, sau invers de dragoste a părinților față de copii.

Din toate aceste elemente, reiese un optimism sănătos, predominarea sentimentelor normale şi o atitudine lirică şi contemplativă faţă de vieaţă, mai mult decât o atitudine activă şi epică. Dar tocmai aceste calităţi îşi au şi defectele lor. La noi, aveam o lipsă destul de mare a misterului sufletesc, a acelei taine nebuloase, care dă literaturii nordice un farmec special. De altminteri această seninătate se explică şi prin clima ţării, prin lumina noastră, prin cerul albastru şi prin soarele strălucitor, care ne alintă plaiurile.

Am fixat caracterul literaturii populare, al literaturii tradiţionale româneşti. Dar să ne întrebăm: Caracterele literaturii moderniste, noii literaturi cu caracter revoluţionar, aşi putea zice „bolşevic", care vine şi irumpe în arena literaturii româneşti, sunt antinomice cu acest caracter băştinaş?

Mai întâiu, ce ne loveşte la noua literatură, fie ea rusă, germană sau franceză, este lipsa motivului sentimental al resemnării senine, această literatură este stăpânită de un sentiment, azi zice „demonic", de revoltă. Proporţia, măsura clasică şi clară a cedat locul unui neoromantism excesiv, disarmonios, confuz şi sombru. Apoi, pe când la noi avem un sentiment concret, un sentiment al materiei plastice, dincolo la literaturile noi europene găsim un sentiment mistic, abstract, nebulos. In locul sentimentului adânc al naturii dela ţară, predomină sentimentul oraşelor, cu poezia fabricilor, o poezie a technicei şi a mecanizării. In loc de gluma binevoitoare, în loc de zâmbetul posnaş al ţăranului nostru, întâlnim sarcasmul răutăcios al eroilor lui Dostoievski. Pretutindeni vedem slăvirea unor sentimente „à rebours". Pe când dincoace e voinicia slăvită, duioşia, iubirea de părinţi, dincolo din contra este slăvită laşitatea — şi mă gândesc la multe din romanele noi ruseşti — brutalitatea şi cinismul. In sfârşit, în ce priveşte iubirea, toată noua literatură este pătrunsă de un erotism puternic dar şi bolnăvicios, de multe ori de o autoanaliză „freudiană", care face să se caute chiar în iubirea de părinte sau de copii elemente erotice, vinovate şi monstruoase — atât de fundamental de străine expresiei curate şi sufleteşti ale aceloraşi sentimente în poezia noastră populară.

Precum vedeţi, este o antinomie adâncă între aceste caractere ale literaturii moderniste şi caracterele băştinaşe ale literaturii româneşti. Dacă, pentru un timp, această literatură

străină ar pătrunde în ogorul nostru şi s'ar lăţi asupra lui, nu s'ar putea crea decât o tradiţie factice, o tradiţie moartă, care mai curând sau mai târziu ar fi dată la o parte de fondul sufletesc, neschimbat şi firesc al poporului nostru. Şi în trecut am avut asemenea irumperi, asemenea năvăliri şi în trecut a fost în literatura noastră o perioadă de slavisme, o perioadă de grecisme, o perioadă chiar de franţuzisme neasimilate, care culminau în „Belgia Orientului", atât de frumos ridiculizată de Carageale.

Dar acest modernism despre care am vorbit, nu este adevăratul spirit modern. Există un spirit modern care nu este antinomic, nu este în contra sentimentelor adânci ale literaturii noastre. Adevăratul spirit modern pleacă dela un germene viu, preexistent în organismul nostru etnic, căci vieaţa înseamnă continuitate şi nu discontinuitate şi generaţie spontană.

Şi atunci vedem creindu-se fatal şi firesc conflictul, pe deoparte, între tradiţia vie, generatoare şi modernismul imitat şi adus de peste hotare şi — pe de altă parte, conflictul între spiritul modern în ce are el viabil, în ce are el de spărgător de formule vechi şi între aceste formule vechi, această tradiţie moartă, acest tipic steril.

Ce s'a petrecut în trecut, ne va da soluţia problemei pentru viitor.

Nu voiu aminti încercările de modernizare cu sila, care s'au petrecut cu alte popoare, dar ce s'a petrecut cu poporul rus ne poate deschide ochii. Rusia, prin însuşi sufletul ei era şi este o desvoltare de cultură euroasiatică, mai mult asiatică decât europeană. Zadarnic geniul lui Petru cel Mare a încercat să arunce cu forţa Rusia veche pe alte căi, introducând acolo un modernism apusean şi neasimilabil. El nu putea să reuşească decât formal şi cultura şi gândirea rusească revine azi de unde plecase, în Asia. Tot aşa şi Irlanda cu Anglia. Englezii au încercat timp de sute de ani să transforme sufletul adânc al Irlandei prin modernismul englez. N'au reuşit şi astăzi, reînfloreşte un suflet şi o literatură gaelică în Irlanda.

Am avut şi noi pe rând tradiţii moarte, care au fost înfrânte de spiritul modern, tradiţii moarte care erau mişcări moderniste la început, transformate în tipuri mumificate. Tipicul slavon a fost înfrânt de tradiţia vie populară, de cronicari şi de Dosoftei. Tipicul neogrec a fost apoi înfrânt de mişcarea

nouă, de sipirt modern dar care se bazează pe tradiţia veche, vie, populară, când Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi, Russo, se adunaseră în jurul „Daciei Literare" pe la 1840 şi mai târziu, când Maiorescu, Eminescu şi Creangă se strânseseră în jurul „Junimei" dela 1870. Şi, ca să ne gândim la o epocă, nu depărtată de noi, reamintesc mişcarea aşa zisă decadentă, care a fost reprezentată prin talente uneori strălucite, ca Macedonski, dar care mişcare, neavând o legătură adâncă cu poporul şi tradiţia noastră firească, a fost înfrântă de mişcarea „sămănătoristă" a d-lui prof. N. Iorga cu Coşbuc şi Vlahuţă, cu Iosif şi Goga.

Ceea ce a fost biruit sunt formele demodate, tipicurile, tradiţia moartă, care s'a născut de pe urma modernismului; ceea ce a triumfat e tradiţia vie daco-latină, împrospătată, înoită cu spiritul modern, căci ce este modern se leagă de durabil, ce este numai modernist se leagă de o modă caducă.

De altminteri, am putea face şi un mic paralelism, ca să arătăm identitatea de natură a tradiţiei moarte şi a modernismului. Pentru aceasta să citesc din „Manifeste surrealiste" a lui André Breton, scris la 1924 şi care trebuia să creeze o şcoală nouă, suprarealistă, în Franţa:

„Surréalisme-automatisme psychique pur par lequel on se „propose d'exprimer, soit verbalement, soit par écrit, soit de „toute autre manière, le fonctionnement réel de la pensée. Dic- „tée de la pensée, en l'absence de tout contrôle exercé par la „raison, en dehors de toute préoccupation esthétique ou mo- „rale".

De la început este vorba de o automatizare a scriitorului şi a scrisului; poetul devine o simplă maşină de scris. El, fără să mai intervină nici gândire, nici simţ estetic, nici simţ moral, nici bun simţ, scrie ceea ce îi trece prin cap. Nu mai există nicio legătură între idee şi cuvânt.

Această goană după originalitate duce printr'un proces invers, tocmai la banalizare şi la pendanteria cea mai crasă; originalitatea rară se transformă în monedă curentă, repede tocită prin abuz de întrebuinţare. Nimic nu seamănă mai mult cu o poezie suprarealistă decât o altă poezie suprarealistă. Vom vedea că prin despersonalizare, prin automatizarea însăşi a poeziei, ea se apropie foarte mult de o tradiţie moartă, devine la rându-i un tipic. Odată ce am trecut peste prima surpriză pe care ne-o

creează o poezie de acest fel, constatăm că începe un şablon banal, adică o primejdie de moarte pentru orice poezie.

Nu trebue să ne închipuim însă că o tradiţie care nu s'ar reînoi şi care cu încetul s'ar osifica, poate să dea o altă literatură şi o altă poezie. Nu; revine şi ea la şablonul, la banalul, la impersonalul, care fac din poeziile postsemănătoriste, dintr'o întreagă perioadă literară, în care a lipsit şi arta şi sinceritatea, un moment de plictiseală şi de moarte literară.

Deci, suntem astăzi în faţa unei probleme, care nu poate fi rezolvată decât prirtr'o sinteză creatoare a tradiţiei vii populare româneşti, cu elementul modern de peste graniţă, a cărui germene se află şi în noi. Această sinteză a reuşit-o în trecut un mare poet al nostru, a reuşit-o într'o epocă puţin prielnică pentru această sinteză, fiindcă nici limba nu era formată şi nici spiritul public. Mă gândesc la miracolul eminescian. O poezie, cum e „Luceafărul", reprezintă în adevăr o sinteză extraordinară a elementului vechi de tradiţie, de motiv de folklor românesc şi o umanizare cu o lărgire a motivelor, cu o adâncire în adevăr corespunzătoare a sufletului modern.

Ar fi o mare greşeală dacă am vrea să rupem complet cu trecutul. Trecutul este un izvor măreţ de energie şi în momentul când generaţia cea nouă apucă drumul viitorului, este bine să pornim alături cu toţi morţii neamului nostru, să ne simţim împinşi din spate de masa mare a poeţilor anonimi populari, de masa puternică, a marilor înaintaşi, care fiecare, la un moment dat al vieţuii lui, a fost un pionier modern faţă de o tradiţie veche, pe când toţi pionierii şi toţi reprezentanţii modernismului n'au reuşit să creeze decât numai forme tipicizate.

Căci tradiţia nouă nu se va putea naşte, cum am spus, decât prin topirea desăvârşită a elementelor populare româneşti cu elementul modern european.

Cultura de mâine constă în adâncirea personalităţii noastre.

Providenţialul suflet al lui Bălcescu a avut o viziune profetică a viitorului neamului său cântând, atunci când acest neam era fărămiţit, divizat, umilit, pe singurul voevod al nostru, care a reuşit la un moment dat în trecutul neamului românesc, să refacă Dacia. El a prevăzut unitatea etnică şi naţională a Românilor, dar a prevăzut şi care va fi forma sufletului româ-

nesc şi cultura noastră viitoare. Iată pasajul din istoria lui Mihai Viteazul:

„Dacă fiecare naţie are o misie evanghelică a împlini pe pământ, să cercetăm şi să întrebăm şi pe această naţie română atât de doritoare astăzi de vieaţă, ce a făcut? Ce a făcut? Ce lupte a purtat pentru realizarea legii lui Dumnezeu, atât în sânul său cât şi în omenire? Istoria, lumea are drept a-i cere această seamă, căci nu trebue a uita că cu toată sfinţenia dreptului său, astăzi nu e destul ca o naţie să-şi aibe un loc pe harta lumei sau să-şi reclame acest loc şi libertatea sa în numele suvenirilor istorice, ca dreptul său să ajungă a fi respectat şi recunoscut de celelalte naţii; trebue încă, ca ea să poată dovedi folosul ce a adus şi poate aduce lumii; trebue să arate formula înţelegătoare şi socială ce ea reprezentează în marea carte a înţelegerii şi a istoriei".

Vedem aci schiţat într'un mod profetic, care trebue să fie rostul unei culturi româneşti. Multă lume crede astăzi şi-şi face o iluzie, că a fi european înseamnă a fi internaţional, că vom crea o cultură străină fiind mai nemţi decât Nemţii, mai francezi decât Francezii, imitând în muzică pe Debussy, imitând în literatură pe Paul Valéry ca să iau exemplele cele mai noi. Cu toate acestea să dăm un singur exemplu, ca să vedeţi cum cei care cred aşa, se înşeală amar. Acum câţiva ani s'a tradus în englezeşte o culegere din scriitori români. Mă refer la volumul d-nei Lucy Bing. Acolo s'a tradus şi din Creangă. Creangă este printre toţi scriitorii noştri acela pe care aceşti internaţionalişti, aceşti aşa zişi europeni îl socoteau drept cel mai ţăran, cel mai puţin exportabil pentru Europa, cel mai specific român în sensul rău al cuvântului, adică cel mai regionalist. Ei bine, spre mirarea tuturor, tocmai Creangă a plăcut mai mult Englezilor, tocmai traducerea din amintirile sale, a fost relevată ca notă în adevăr originală şi nouă în literatură europeană de către critica engleză.

Nu fiind europeni în România, ci fiind români în Europa de mâine, vom aduce nota noastră caracteristică civilizaţiei europene.

ION PILLAT

1927

JAZZUL

— Generalități, istoric, muzica afro-americană, vocea negrilor, caracterizare, curente —

Disprețuit sau ignorat de către unii muzicieni și oameni de cultură până mai acum câțiva ani, azi *Jazz*-ul a luat un avânt, o desvoltare de nebănuit. Influența lui asupra muzicii moderne, nu numai că se resimte, dar deschide, în mod evident, orizonturi, determină curente noi.

Un succint istoric și o ușoară încercare de caracterizare a acestui gen de muzică — ce a subjugat fulgerător de repede toate națiunile civilizate, toate treptele sociale, toate vârstele — socotesc, că va interesa în oarecare măsură pe cititor.

*

Originea cuvântului „Jazz" este necunoscută. Cele două presupuneri publicate de *André Coeuroy* și *Schaeffner* în studiul lor asupra „Jazz"-ului, le citez cu titlu de curiozitate.

S'ar pretinde că denumirea se datorește unei expresiuni întrebuințate în tavernele din Noul-Orleans: *„Jazz Tem Boys"*, (corespunzător în franțuzește expresiunii, *„Hardi les gars")*.

O altă versiune este că patronul unui cabaret de negri din Chicago, ce se numea *Jasbo Brow*, avea obiceiul să substitue sau să suprime cuvintele prea libere din cântece, executând cu un trombon sau cu un tub de metal alb anume sunete, după care auditorul striga aplaudând: Encore Jasbo, Encore Jas! Chicago și Noul-Orleans ar fi deci în drept să-și dispute paternitatea numelui de „Jazz".

„Jazz"-ul este o formă nouă de muzică de dans. apărută spontan în Statele-Unite, în anul 1914, iar în Europa la 1919.

Inainte de a caracteriza sau vorbi despre „Jazz"-ul propriu zis, este interesant de ştiut provenienţa şi evoluţia acestui gen de muzică.

•

Dacă nu, se cunoaşte cu preciziunea originea cuvântului, se ştie, în schimb, originea şi evoluţia „Jazz"-ului.

„Jazz"-ul se datoreşte negrilor din Africa şi America de Nord.

Negrii africani au pasiunea muzicii şi o mai mare pasiune pentru dans. Importanţa şi valoarea ritmului, pentru aceşti negri, este nu numai recreativă, dar şi de ordin religios. Datorită *fetişismului*, ei au un deosebit cult pentru animale şi plante. Toate instrumentele de percussiune fiind fabricate din materie animală sau vegetală, este natural, să li se atribue roluri de însemnată importanţă. Dansatorul se excită prin intermediul sunetului şi al ritmului produs de brăţările dela mâini şi picioare.

In marş, la lucru, în dans, negrul aude şi simte în sufletul său un ritm armonios pe care îl exteriorizează instinctiv şi spontan prin mişcările corpului. Mai întâiu bătând din mâini şi mişcând picioarele, iar mai apoi lovind ritmic obiectele dimprejurul său. Negrul caută şi preferă acele obiecte care au o sonoritate puternică şi mai ales, care au aparenţa unor vibraţii prelungite ale mişcării mâinilor şi picioarelor.

Negrii nu fac nicio mişcare, niciun exerciţiu, nicio muncă, fără regularitate ritmică, susţinută de lovituri şi cântec.

Muzica lor trece în ochii noştri drept o artă elementară, simplistă, legată de locul lor natal, de cultul lor, de factura şi timbrul instrumentelor lor, mijloace prin care exteriorizează cu toată expresia de care sunt capabile ruga, bucuria sau tristeţea lor. In muzica violentă sau barbară a celor din Africa, cât şi aceea a cultivatorilor din Nordul Americei sau din Antile, în simplitatea şi naivitatea acelei muzici, am putut afla, am putut găsi elementul mistic, capabil să ne turbure, profund şi poate pentru îndelungată vreme, sufletele.

Nu numai noi Românii şi întreaga Europă, dar încă două continente au fost subjugate de sălbateca, rudimentara şi insinuanta muzică.

Talentul imitativ şi de invenţie muzicală al negrilor, este extraordinar.

Coralele protestante cu care au venit în contact în America, înflorite, desvoltate, variate din punct de vedere ritmic, acompaniate, contrapunctate în mod empiric de ei, au dus vertiginos la forme noi de sonoritate şi de factură muzicală.

Din *„Ragtime"*, muzică profană cu caracter melodic, dar foarte ritmat şi violent sincopată şi din *„Spirituals"*, cântece religioase în formă de „coral", s'a născut „Jazz"-ul de azi.

*

Elementul de bază al muzicii negrilor, repet, este ritmul şi mai apoi melodia. Orchestrele Afro-Americane, spre deosebire de purul „Jazz", se compun din instrumente de percusiune, foarte multe şi variate instrumente de suflat şi voce.

Instrumentele de percusiune sau lovire sunt de două feluri: de provenienţă animală şi vegetală. Regnul animal-tobe în a căror factură intră şi piele de animal, — se află în luptă cu regnul vegetal — tobe confecţionate numai din materie vegetală, lemn pur.

Damaru sau *dugduga* sunt două specii de tobe fabricate din trunchiuri de copac scobit, care alături de alte tobe s'au perfecţionat, dând naştere unui alt gen de instrument de lemn, numit *Balafon.*

Balafonul este baza instrumentelor de lovire din orchestra afro-americană. Mai târziu este înlocuit cu Xilofonul sau Xilofonul American, instrument fabricat din bucăţi de lemn sonor.

Marimba şi **Madinda** servesc pentru a reda ritmul lânced sau bolnăvicios. Alte mijloace de lovire, de exteriorizare ritmică, sunt cojile de fructe sau diverse plante capabile de sonorităţi.

Banjo este un fel de chitară, de formă circulară, a cărei faţă este fabricată din piele, având între 5—9 coarde. Instrumentul pare a fi provenit din Senegal; alte numiri apropiate se găsesc în Congo, Camerun şi în golful Guineei: *Banjan, Banjo, Bania, Banja.*

Banjo apare ca un instrument intermediar între Xilofon şi Piano, în evoluţia orchestrei Afro-Americane către Jazz. El are posibilităţile melodice şi modulante ale pianului. Este capabil să redea oarecum melodia şi acompaniamentul.

Instrumentele de suflat erau trompetele de fildeş, care

n'aveau decât trei sunete; nişte flaute de metal ale căror sunete numai negrii le pot suporta şi nişte trompete de lemn care, în ansamblu cu celelalte instrumente, formau un fel de vacarm. (După Père Labat).

Negrii americani au acceptat şi exercitat instrumentele de suflat europene.

Au o mare dexteritate pentru „alămuri".

Intre orchestra negrilor din Africa şi forma Afro-Americană a Jazzului de azi, se inserează, se interpune, o perioadă care marchează difuziunea „coralului protestant" şi mai apoi o perioadă de educaţie instrumentală, gen european.

Indoita supra aşezare a coralului protestant şi a instrumentaţiei moderne, a îngăduit orchestrei negrilor din Africa să reapară în zilele noastre sub o mască, sub o înfăţişare mai civilizată, dar tot atât de neînţeleasă, *pe* care, nu se ştie, cine a numit-o „Jazz" sau „Jazz-Band".

•

In concluzie: „Jazz"-ul s'a născut din „Ragtime" (muzică profană cu caracter melodic, în care primează ritmul şi în special sincopa) şi din „Spirituale" (cântece în formă de coral, izvorâte din coralul lui *Luther*, pe care negrii şi l-au apropiat şi însuşit dela protestanţii din America).

Ritmul este elementul de bază al oricărui gen de muzică, însă în Jazz are rol de extremă importanţă, preponderenţă, nu numai în formă, dar şi în fond.

In faţa unor presupuse dorinţi sau manifestări ale divinităţilor de ordin animal sau vegetal, credinciosul-negru tresare şi răspunde instinctiv cu mişcări variate şi cât mai strâns legate de succesiunea accentelor. Inţelegerea şi pasiunea negrilor pentru percusiune sunt calităţi naturale, calităţi înnăscute şi exagerat de desvoltate. Tot ceea ce noi luăm drept glumă, drept grotesc în cântecul şi dansul lor, este mărturia nepriceperii sau ignoranţei noastre despre rolul şi importanţa ritmului asupra sufletului negrilor.

•

Un alt element demn de luat în seamă, pe lângă instrumentele menţionate, este vocea. Vocea negrului are ceva particular, atât ca timbru cât şi ca emisiune.

Negrul, prin glas, nu urmăreşte efecte de expresiune, ci pur şi simplu imitarea instrumentelor şi îmbogăţirea sonorităţii prin complicaţii de timbru şi exagerată poliritmie. Este înnamorat de saxofon, pe care îl imită cu mare uşurinţă. Sunetele din registrul superior dau impresia unei voci de castrat. Negrul are deosebită predilecţie şi manieră specifică în execuţie pentru „portamente", iar pentru sincopă — atât de dură şi violentă pentru noi — are numai accente de duioşie.

Un „dolce" cântat de un negru este foarte greu de definit.

Intr'un cuvânt, vocea cântăreţului-negru este un element nou, în plus, care împreună cu mişcările corpului, formează un instrument capabil să exteriorizeze sentimente foarte variate.

•

Armonizarea cântecelor şi înlănţuirea acordurilor a mai necesitat introducerea unui armonium sau unui acordeon — locţiitor al orgei — şi a unui pian — instrument cu rol de păstrător al unei medii între „Balafon" şi „Madinda", instrumente mai sus menţionate.

„Jazz"-ul a provenit dintr'un bizar amestec de cântece africane, de corale protestante şi de instrumente de suflat şi percusiune de provenienţă europeană.

Sobrul, liniştitul coral protestant a fost transfigurat — prin imaginaţia şi formidabilul talent al negrilor — într'o bogată polifonie, a fost laicizat, materializat şi apoi definitiv aşezat în domeniul muzicii instrumentale de dans.

Din transformare în transformare, s'a ajuns la complexităţi polifonice, în care se angajează cele mai încâlcite jocuri şi efecte de sonoritate şi ritm.

Din această conversaţie sonoră, din această fierbere, clocot, din acest joc drăcesc al instrumentelor de tot felul, în care se mai amestecă şi vocea negrului, s'a născut tipul instrumental, tipul orchestră, ce se chiamă „Jazz" sau „Jazz-Band".

Cu toate că vechile sonorităţi barbare au fost din zi în zi estompate, adumbrite, surdinate, ele au rămas totuşi seci, fără expresie.

Semiobscuritatea în care se desfăşoară şi se încadrează această muzică, trădează uşor mentalitatea şi concepţia artistică a negrilor.

Sonoritatea „Jazz"-ului urmăreşte, în mod permanent, rit-

mul şi nici de cum efectele de expresiune melodică, fapt care determină pe mulţi să aibă o adevărată aversiune pentru acest gen de muzică. Acest ritm însă, înviorează, e plin de vieaţă, este artă. Este artă în ritm, este artă în dans. Este o beţie inconştientă a sunetelor şi a sgomotelor. Este o bucurie, o desfătare animalică exteriorizată prin mişcări suple, stilate.

•

Dansurile de bază ale „Jazz"-ului sunt două:

a) *„Fox-trot"-ul* (pasul, mersul vulpii), provine din America de Nord; a avut o influenţă covârşitoare asupra genezii şi evoluţiei „Jazz"-ului. Este dansul care exprimă bucurie, exuberanţă, jovialitate;

b) „Tango"-ul provine din America de Sud; este un dans foarte vechiu, un fel de vals lent, a cărui formă primitivă, se crede a fi jumătate indiană, jumătate africană. S'a extins cu uşurinţă în Argentina, Brazilia, Cuba şi Mexic. Este compus în diferite maniere.

Caracterul muzicii este asemănător „Havanezei" sau „Habanerei" (danza, dans), originare din insula Cuba. In Europa, a fost importat pentru prima oară în Spania, unde a devenit popular. (Sunt arhicunoscute celebrele „habanere" ale lui *Bizet* şi *Chabrier*.

„Tango"-ul este dansul iubirii, al iubirii pasionate, melancolice.

Este un uşor narcotic al dragostei...

Celelalte dansuri, cum ar fi „Rumba" — închinat cultului fructului — sau altele mai mult sau mai puţin noi, aparţin ca origine diferitelor ţinuturi din Africa sau America.

Caracterul lor ritmic şi de mişcare formează canavaua şi desenul, de care se serveşte majoritatea compozitorilor dubioşi, pentru ca în vădită stângăcie, să aştearnă pe ele motive sau fragmente de muzică populară, clasică sau chiar religioasă şi mai apoi să le prezinte drept lucrări proprii.

Nu aceasta este adevărata muzică de „Jazz", tot aşa cum nu orice înjghebare de instrumente — fie ele cât de exotice — ca şi oricare pereche de manechine din sălile sau localurile de dăns, nu pot fi în stare să înţeleagă şi să exteriorizeze prin mişcări procesul, care se petrece în sufletul negrilor creatori, executanţi şi dansatori.

Toate aceste exemplare sunt copii nereuşite, denaturate, elemente de ridiculizare, de maimuţăreală a adevăratului „Jazz".

*
* *

„Jazz"-ul are azi un rol de netăgăduită importanţă. Influenţa lui nu s'a limitat numai în domeniul dansului şi al revistei, ci a trecut, lăsând urme adânci, în muzica serioasă, în muzica de concert.

Nimeni nu poate preconiza sau angaja viitorul, dar pentru moment — în afară de câţiva adversari declaraţi — „Jazz"-ul are de partea sa sprijinul masselor populare şi al multor figuri reprezentative ale muzicii moderne.

Bizareria sonorităţilor şi exagerata sincopare a ritmului a şi găsit adepţi în persoana unui *Stravinsky, Milhaud, Honneger, Ravel,* etc....

Se prea poate ca „Jazz"-ul de azi să deschidă sau îndrepte paşii muzicii către orizonturi noi, nebănuite...

MARCEL BOTEZ

ÎNTEMEIEREA BANATULUI OLTENIEI

O tradiţie politică necontestată a făcut ca, până'n preajma întregirii Pământului Românesc, ţinutul dintre Carpaţi, Dunăre şi Olt — Oltenia — să fie socotită ca o Ţară Românească aparte de Muntenia — nu numai prin firea şi caracterul locuitorilor ei — ceea ce ar fi putut forma doar un regionalism, dar şi prin veleităţi de cârmuire deosebită.

Tendinţele de deosebire politică au de sigur, la bază, şi cauze de natură externă, cauze care au făcut ca pretenţiile de separatism administrativ să fie aşa de accentuate, cum le prezentau boierii olteni în cererea adresată, la 1771, contelui Rumeanţov, spunând că Banatul Craiovii, „nici înainte de ocuparea Turcilor şi nici după aceea n'a fost subordonat Divanului din Bucureşti, şi avea directa sa guvernare" [1]).

Dorinţa de separatism sub forma de completă independenţă, îşi are origina în ocupaţia austriacă dintre 1718—1739, când fuseseră rupte orice legături administrative şi deci şi de subordonare cu Ţara Românească. Această ocupaţie face apoi ca cei din dreapta Oltului să se creadă în altă Ţară Românească numită Valachia-Mică, în opoziţie cu cea rămasă sub Turci, Valachia-Mare.

Ocupaţiile străine încurajază dar dorinţele boierilor din Oltenia ca — atunci când nu puteau să aibă conducerea întregii Ţări — să cârmuiască independent în părţile din dreapta Oltului.

---

[1]) *L. T. Boga.* A doua ocupaţie rusească a Ţărilor Române, pag. 58—59. Chişinău, 1930.

Dar năzuinţele acestea aveau şi un substrat tradiţional şi românesc care — dacă nu îndreptăţea pe boieri să formeze aci o republică aristocratică — amintea totuşi de un trecut cu deplină autonomie, cârmuitorul Olteniei având în partea lui de Ţară aceleaşi drepturi ca cele pe care le avea însuşi Domnul în întreaga Ţară. Deci nu independenţă ci autonomie, căpătată cândva dela Domn cu dreptul de ereditate, pare-se, pentru familia celui ce obţinuse dintru început acest drept.

Ce a îndreptăţit acordarea autonomiei acestui ţinut, cine, când şi în favoarea cui s'a acordat, sunt întrebări la care încă nu s'a dat până în prezent un răspuns precis, fie din lipsă de izvoare, fie că chestiunea nu a prezintat vreun interes deosebit. Problema însă a fost atacată, dacă nu direct dar în legătură cu boierii craioveşti. Fără să am la îndemână izvoarele ce se cer folosite pentru lămurirea unei asemenea chestiuni, voiu încerca, folosindu-mă de cercetările făcute în această direcţie, să exprim o părere care poate să se apropie mai mult de realitatea faptelor de mult trecute.

Chestiunea Craioveştilor a fost mult discutată de istorici şi de sigur multe necunoscute au fost puse într'o lumină foarte aproape de adevăr, de adevărul absolut neputând vorbi în tratarea faptelor istorice a căror existenţă o cerem interpretării documentare. Şi în această privinţă trebue să recunoaştem că meritul de a fi căutat să discute chestiunea cât mai analitic spre a trage concluzii care să nu mai poată fi controversate, îi revine d-lui I. C. Filitti. Lucrarea în care d-sa îşi spune ultimul cuvânt în această privinţă este: Banatul Olteniei şi Craioveştii [1].

Preocupat mai mult de filiaţii şi înrudiri, d-sa uită să evidenţieze că actul socotit act de înobilare al Craioveştilor este însuşi actul de întemeiere al Băniei Craiovei şi Banatului Olteniei. Actul de care este vorba nu este altul decât pisania, — reprodusă în traducere la pagina 25, după Stoica Nicolaescu [2] — de pe piatra de mormânt dela Mânăstirea Dealu pusă lui Vladislav-Voevod de fiii lui Neagoe dela Craiova. Reproducem şi noi, după d-l I. C. Filitti, această pisanie care spune:

„A răposat Io Vladislav-Voevod în anul 6963 (1455), luna

[2]) Arhivele Olteniei, pag. 1, 135 şi 309, Craiova, 1932.

[3]) *Stoica Nicolaescu:* Documente slavo-române.

August a 22 zi. Şi s'a făcut această piatră în zilele lui Io Neagoe-Voevod. Au făcut-o Barbu Banul şi Pârvu Vornicul şi cu fraţii lor, fiii lui Neagoe din Craiova, căci Vladislav-Voevod i-a făcut boieri (podignul vlasteli)".

Pe faptul că vlasteli înseamnă boier, aşa cum l-a tradus d. Stoica Nicolaescu, şi chemând în ajutor şi pe Maceiovski, după care *„vlastiteli"* erau, la sârbi, proprietarii, o nobleţă legată de stăpânirea solului, şi anume: *„vlasteliu"*, proprietarii mari, iar *„vlasteli"* proprietarii mici, cu obligaţia de a merge la oaste şi de a da cai pentru războiu, d-l Filitti îşi ridică toată schelăria argumentaţiei d-sale, magistral susţinută, spre a dovedi originile Craioveştilor. Din felul d-sale de a vedea rezultă că Barbu, Pârvu şi fraţii lor, fiii lui Neagoe dela Craiova, au făcut piatra de pe mormântul lui Vladislav-Voevod, pentrucă i-a făcut „vlasteli", adică nişte mici proprietari de pământ, aşa cum erau cu miile, şi pe atunci, în toate părţile Ţării. Se pune, însă o întrebare pe care o cred foarte la locul ei: Ce va fi fost Neagoe dela Craiova înainte de a fi fost făcut vlasteli (mic proprietar de pământ)? Clăcaş sau rob? Căci ce putea să fie pe atunci (sec. XV) un om care nu avea pământ? Iar cei care aveau pământ, mult sau puţin nu importă, erau boieri [1]). Dar dacă Neagoe dela Craiova ar fi fost boierit (împroprietărit), abia de Vladislav-Voevod (1447—1456), ar fi ajuns fiii săi în aşa scurt timp cei mai mari proprietari de pământuri din Oltenia? Şi dacă erau nişte parveniţi ar fi mai pomenit ei oare de tatăl lor boierinaşul Neagoe dela Craiova? Iată întrebări ce pot sugera răspunsuri care să pună în discuţie însemnătatea cuvântului „vlasteli". Şi părerea mea, cu toată afirmaţia lui Macieiovski, slăvit şi după nume şi prin pregătire, cred că „vlasteli" trebue tradus cu un alt termen.

Cercetând un vocabular slavo-german, şi anume unul în care sunt trecute cuvintele cu înţelesul ce aveau în paleo-slavă, limba diplomatică şi bisericească folosită la noi, am găsit următoarele cuvinte ce au aceeaşi rădăcină cu *vlasteli:* vlasti (ВЛАСТЬ) = Macht, Gewalt, Obrigkeit, ВАСТИ, ВЛАДѪ (vlasti, vladon)—herschen, ВЛАСТЕЛЬ, ВЛАСТЕЛИНЪ (vlasteli, vlastede autoritate căci Macht = putere, autoritate; Obrigkeit = autoritate publică, guvern; Gewalt=forţă, violenţă, putere, con-

1) C. *Giurescu:* Despre bori, pag. 27, Bucureşti, 1920.

strângere; herschen = a domni, a stăpâni, a cârmui; iar Gebieter, corespunzător lui vlastelinu și vlasteli, înseamnă stăpân, domnitor.

Scoțând astfel în evidență valoarea adevăratei noțiuni a cuvântului vlasteli = stăpân, domnitor, înțelegem gestul de recunoștință al fiilor lui Neagoe dela Craiova, față de memoria lui Vladislav-Voevod, așezându-i o piatră pe mormânt. Acesta nu numai că boerise pe tatăl lor, care în calitate de proprietar de pământ era boier și încă dintre cei mai mari (putea să fie foarte bine Neagoe al lui Radu sau Neagoe al Borcii din divanul anului 1467, căci nimic nu-l împiedeca să-și pună numele tatălui alături de al său și nicidecum numele localității unde stătea cum îl arată fiii săi), dar trebue să înțelegem, că atunci când Vladislav-Vodă face *vlasteli* pe Neagoe dela Craiova, îi încredințează o autoritate politică cu puteri discreționare asemănătoare cu ale Domnului. Se creiază dar, în timpul lui Vladislav-Voevod și de către acesta o nouă dregătorie, mai mare decât cele existente până atunci și în legătură cu un anumit teritoriu: Oltenia. Deocamdată noua dregătorie nu este concretizată într'un titlu. Mai trâziu *vlastelul* acesta, mare cârmuitor, își ia titlul de ban; dar, ca să se deosebească de alți bani, își zice *mare ban* și ori decâteori apare în divanul domnesc ocupă primul loc. (Până la 1500 primul loc în documente îl ocupă boierii fără funcțiuni și în urma lor vin boierii cu funcțiuni). Ca cea dintâiu boierie în Stat rămâne marele ban până la desființarea privilegiilor (1858) chiar când de titlu nu mai este legată nicio atribuție.

Din cele arătate până aci rezultă că Vladislav-Voevod, (1447—1455) a întemeiat Banatul Olteniei, a cărui cârmuire a încredințat-o cu titlu ereditar lui Neagoe dela Craiova. Intemeierea acestui banat va fi fost de sigur în legătură cu vreo reformă administrativă — despre care nu avem știre — necesitată de marea întindere a Voevodatului Țării Românești, de nevoia de o mai aproape supraveghere a elementelor turbulente ce se ridicau, dintre boieri, contra Domniei și în legătură cu aceasta, din dorința de a lega și mai strâns de Domn pe cei mai mari stăpânitori de pământ. Tot din această dorință cel însărcinat cu conducerea provinciei ce se deslipea aproape complet de partea rămasă sub directa cârmuire a Voevodului, trebuia să fie un om de încredere nu numai prin persona lui dar chiar prin legăturile de familie. Trebuia să fie cineva înrudit de aproape

cu Domnul, făcând chiar parte din familia lui. Şi cel care pe la 1447—1455 îndeplinea aceste calităţi, fiind poate chiar fratele care pe la 1447 pare a fi fost, pentru scurtă vreme, domn sub numele de Basarab, a fost Neagoe dela Craiova, ai cărui fii aşează pe mormântul lui Vladislav piatra în a cărei pisanie arată că el i-a făcut *vlasteli*. S'ar părea, luând ad litteram înţelesul cuvintelor *i-a făcut vlasteli* că această ridicare la un rang mai presus de cele mai mari ranguri existente până atunci, s'ar referi numai la fiii lui Neagoe dela Craiova nu şi la el. Părerea mea este că înţelesul acestor cuvinte nu numai că nu exclude pe Neagoe dar au fost astfel exprimate spre a arăta că dregătoria ocupată prima dată de tatăl lor era creată *pentru familia lor* ce devenea acum o dinastie cu drept exclusiv de stăpânire în Ţara Românească, din dreapta Oltului.

Aşa se explică de ce Craioveştii au continuat, chiar după stingerea familiei în linie directă, să conducă destinele Olteniei devenită acum Mare Banat. Când la 1532, Aprilie 23, Vlad-Vodă Innecatul dă lui Hamza, Mare Ban, care nu era Craiovesc, „Craiova toată cu toate satele şi săliştele, cu ţiganii, cu morile, bălţile şi viile", arată că Hamza merită dania, căci o dobândise „cu dreaptă şi credincioasă slujbă şi cu vărsare de sânge", şi ca şi cum slujba şi vărsarea de sânge n'ar fi constituit un drept cu destulă putere se caută a se arăta că Hamza făcea parte chiar din familia Craioveştilor: „Şi Domnia Mea i-a fost scos amestecarea de sânge a neamului lui din nepoată" [1]).

Că marea bănie se dădea la un om de încredere nu încape îndoială; iar oamenii de încredere Domnii îi aflau între rudele lor cum era Hamza „iarăşi din casa Domniei Mele", sau Stan Banul dela 1544, 1548, 1549, care era nepot de soră lui Mircea-Vodă Ciobanul [2]).

Este dela sine înţeles că precum Domnii următori căutau să aibă, la conducerea banatului autonom, rude de încredere, cu atât mai mult va fi făcut acest lucru întemeetorul nouei forme administrative, Vladislav-Voevod, care face vlasteli pe Neagoe şi feciorii săi. Admisă această ipoteză se rezolvă dela sine descendenţa Craioveştilor din Basarabi, înlăturându-se cealaltă ipo-

---

[1]) *I. Minea:* Inceputurile marei bănci din Craiova. Arhivele Olteniei, 1934, pg. 94, notă.

[2]) Ibidem, pag. 11.

teză, întemeiată pe legături ce, chiar pentru vremurile de azi, când morala lasă mult de dorit, chiar când sunt nu se mărturisesc, necum să devină dovezi istorice [1]).

Concluziile ce am încercat să scot, prin argumentările de mai sus în legătură cu pisania de pe piatra de mormânt a lui Vladislav-Voevod, piatră făcută de fiii lui Neagoe dela Craiova sunt următoarele:

1. Că Banatul Olteniei a fost întemeiat în timpul și de către Vladislav al II-lea Voevod ce a domnit între 1447—1455 [2]).

2. Acordarea autonomiei acestui ținut s'a făcut în favoarea unei rude de aproape a Domnului, frate sau nepot. Eu înclin a crede mai mult că Neagoe dela Craiova a fost unul din numeroșii fii ai lui Dan II — ca și Vladislav — putând fi chiar acel Basaraba, pomenit în documentele lui Vladislav, că i-ar fi precedat la domnie. Un Basarab, e arătat în hrisoavele lui Dan II din 1421 și 1428, împreună cu Danciul, ca fiii întâi născuți ai săi [3]).

3. Autonomia era foarte largă, guvernatorul — Marele Ban având pe lângă el un Divan și probabil și un reprezentant al puterii suverane, așa cum avea Domnul din București și Iași. Afirmațiunea aceasta nu se poate dovedi cu documente. A existat totuși un document nescris, cu caracter de perpetuitate în ființă, în orașul Craiovii, a unui teren numit: locul Beilicului. Locul acesta era scos la licitație, spre vânzare, în 1836 de maghistratul orașului [4]). A fost vândut însă tocmai în 1881.

4. Conducerea Banatului era ereditară în familia primului conducător, cum o mărturisesc fiii lui Neagoe dela Craiova, Barbu și Pârvu, Craiovești, cu frații lor, între care trebue socotit și Neagoe-Voevod (1512—1521), fiul lui Basarab-Voevod Bătrânul.

N. GH. DINCULESCU.

---

[1]) I. C. Filitti, susține că Neagoe Basarab ar fi fost fiu natural al lui Basarab Țepeluș, cu soția lui Pârvu Craiovescu. (Banatul Olteniei și Craioviștei).

[2]) Dau acest an ca ultim al domniei lui Vladislav Voevod, spre a mă conforma cu pisania după piatra de mormânt.

[3]) *D. Onciul:* Cursul de Istoria Românilor, epoca respectivă.

[4]) Arhivele Statului, Craiova, dosar 136 din 1834, Trib. Dolj, secția I.

CEREMONII ŞI SĂRBĂTORI POPORALE

Folklorul în genere este studiul care ne face cunoscut, într'o măsură oarecare, sufletul şi mentalitatea unui popor, în epoca sau epocile în care îl urmărim, ca şi o întreagă varietate din complexul vieţii sale în decursul vremurilor. El este chemat, prin urmare, să ne ducă la stabilirea de fapte psihologice şi de aceea orice culegător de basme, poezii populare, credinţe etc., trebue să vadă în materialul adunat contribuţiuni preţioase, sigure, pentru concluziuni de etnopsihologie.

Dar folkloriştii singuri au constatat că cele mai multe din motivele populare se întâlnesc, aproape neschimbate, la toate popoarele; ce povesteşte ţăranul nostru, povesteşte şi ţăranul din alte părţi, ori chiar sălbatecul din Africa şi America. Basmele cu deosebire circulă din loc în loc, cu aceleaşi fapte fantastice, cu aceiaşi eroi legendari, uneori chiar cu aceleaşi imagini şi aceleaşi expresiuni. Aceeaşi constatare şi pentru multe din credinţele, obiceiurile, superstiţiile de astăzi, aşa că pe drept cuvânt ne punem întrebarea, dacă asemenea material duce la concluziuni psihologice sigure, la aprecieri asupra sufletului unui popor. Sunt fără îndoială şi unele motive populare caracteristice acelui neam, care pot fi luate mai mult în seamă la stabilirea de diferenţieri sufleteşti. Să nu ne mirăm dar că cu toată grămada de culegeri populare, care s'a făcut de atâţia ani, şi la noi şi aiurea, nu s'a ajuns să se dea sub raporturile psihologice nimic temeinic, nicio sinteză care să justifice necesitatea atâtor fapte înşirate în mii de volume şi să le convingă că folklorul a ajuns să realizeze ce i se cere, a trecut de perioada dibuirilor şi s'a îndrumat pe calea adevărată.

Nu tot aşa se prezintă situaţia cu ceremoniile şi sărbătorile populare, care au o vieaţă mai conservatoare şi mai stabilă, întrucât ele sunt un fel de tradiţii fixate în timp şi ferite de acţiunea sau influenţa modificatoare şi creatoare a tendinţelor sufletului omenesc incult, în raport cu natura. Dăm mai jos răspunsurile pe care le-a primit Academia Română dela o bună parte a locuitorilor din România de dinainte de războiul cel mare, cu privire la următoarele două întrebări:

I. Ce fel de ceremonii ori formalităţi religioase fac ţăranii în luna lui Martie, pentru ca Dumnezeu să le rodească câmpurile, să le sporească turmele şi să le apere de rele?

II. Ce sărbători poporale se ţin pe acolo, pentru ca gadinile (fiarele sălbatice, lupi, urşi etc.) să nu facă rău turmelor şi vitelor?

Răspunsuri la prima întrebare:

Jud. Dolj, com. Vârtopu. In vechime oamenii se rugau lui Dumnezeu ori pe unde, la 1 Martie, ca să le rodească ţarinile, să le sporească turma şi să-i apere de rele.

Jud. Mehedinţi, com. Gârla-Mare. In luna lui Martie se mai ţine sărbătoarea de 40 moceniţi (9). In această zi poporul iasă cu priotul în câmp, acolo colindă câmpul, priotul face o sfeştanie şi stropeşte cu sfeştanie (apă sanctită) tarlalele cu sămânături.

Com. Popeşti. In ziua de 25 Martie iau grâu fiert şi mântreceri.

Jud. Romanaţi, com. Leu. Se fac masle cu trei preoţi.

Jud. Vâlcea, com. Costeşti. In această zi (9 Martie), se aprind gunoaiele de prin curţi şi în popor există credinţa că în această zi vin mocenicii cu măciucile şi dau cu ele în pământ, să iese căldura.

Com. Popeşti. In ziua de 25 Martie iau grâu fiert şi mânjesc prunii, rugându-se lui Dumnezeu pentru rodire.

Jud. Argeş. La începutul lunii lui Martie, oamenii cheamă preotul la ei acasă şi pentru ca să le sporească munca câmpului, să le apere vitele de boală şi alte răutăţi, îl pun de face sfeştanie, punându-i pe masă apă neîncepută, pentru grâu, orz, ovăz şi altele.

Com. Gălăşeşti. Ceremoniile făcute pentru rodirea câmpu-

lui nu se fac în luna Martie, ci în Aprilie, în ajunul Sfântului Gheorghe, în ziua de Manicalore.

Com. Pădureţi. La sărbătorile împărăteşti se duc colaci la biserică şi la Sâmbăta Morţilor un colac mare, o năprojnie şi colaci dăi mici de împărţit, numite căpeţel.

Com. Scheiu. Nicio ceremonie (afară de focuri), care se fac la Bobotează şi Sf. Ion, când botează pomii, locurile şi vitele pentru rodire şi curăţire.

Jud. Brăila, com. Chişcani. La măcinici sau moşi, se fac şi focuri pe afară şi cu cenuşa se ocoleşte casa, cu credinţa că broaştele şi şerpii să fugă de mirosul fumului departe de casă.

Jud. Buzău, com. Dara. Care voeşte se duce cu preotul la locurile lui şi acolo îl pune să citească o sfeştanie şi alte rugăciuni.

Com. Policiori. Nu fac nicio ceremonie.

Com. Panatău. In această zi oamenii (9 Martie) adună gunoaiele din curţi şi grădini şi le dau foc, aprind cârpe în casă ca să le ferească de şerpi şi boale, dau dovleci la vite ca să se îngraşe, lipesc balegi de vite pe câte un gard, cu care se afumă în cazuri de boale; omoară şerpi şi şopârle, pe care le întrebuinţează arse, în caz de angină şi muşcături de şarpe etc.

Com. Glodeanu. Afumă casele cu o rădăcină de plantă numită iarbă mare, pentru sănătate şi rod.

Jud. Olt, com. Dudu. Duc la biserică bolindeţe: unul mai mare pentru Dumnezeu şi ceilalţi pentru morţi.

Com. Drăgăneşti. Această serbare se face la Ispas.

Jud. Prahova, com. Drajna-de-Sus. In dimineaţa de măcenici (9 Martie), cu mâinile mânjite de coca din care a făcut măcenici, merge femeia ori bărbatul în grădină de scutură pomii, rostind: „După cum mâinile mele sunt de cocă încărcate, aşa prunii, merii, perii grădinii mele să fie la toamnă de roade încărcaţi". Trece apoi la stupină, pune mâna pe stupi şi le urează la fel.

In această zi, fiecare sătean duce la biserică măcenici în castron ori strachină şi alte strachini cu măcenici le dă de pomană pe la vecini. Tot în astă zi bărbaţii mai pricepuţi iau altoi din pomii cu fructele mai alese, pe care le îngroapă pe jumătate în pământ, unde le lasă până în ziua de Sf. Gheorghe, când le desgroapă şi altoesc cu ele pui de pomi sălbateci sădiţi din vreme. In dimineaţa de măcenici, femeile descântătoare,

sapă prin frunzişul de sub tufe planta reînviată, numită muma pădurii, pe care o dă copiilor să doarmă şi să nu mai ţipe noaptea.

La măcinici se scot stupii din adăpost şi se curăţă de uscătură. La 9 Martie se despică coaja pomilor tineri în lung, cu cuţitul, ca să le meargă bine. La măcinici se începe primăvara. La măcinici se adună gunoaiele de prin curte, drumuri, şi li se dă foc să ardă. Mulţi săteni aprind cârpe şi afumă casa, curtea cu toate dependinţele lor, ca să fie apărate de şerpi şi de alte duhuri rele în cursul anului. Tot la măcinici se botează pomii din grădină cu busuiocul înmuiat în zeamă de măcinici, ca să fie mai roditori. La 9 Martie vin berzele şi codobâţele. La măcinici se isprăvesc zilele babelor.

Com. Mărginenii-de-Sus. La 9 Martie duc colăcei mici, fierţi, la biserică, ca să dea Dumnezeu rod, grâu etc.

Com. Păcureţi. In ziua de 1 Martie locuitorii aduc preotul de le citeşte sfeştanie.

Com. Star-Ghiojd. Poporul ţine în timpul iernii de nu lucrează 12 zile: 6 zile în luna Noemvrie, 6 în luna Februarie, sub cuvânt că acestea sunt sărbătorile Chilipchilor şi cine ar lucra în aceste zile, le mănâncă vitele fiarele sălbatice.

Jud. Teleorman, Com. Bragadiru. La 1 Martie, unii oameni se duc cu mâinile pline de cocă şi le lipesc de pomul care nu face roade şi zice să fie încărcat de fructe şi să se ţie fructele de pom cum sunt mâinile lui încărcate de cocă, şi cum se ţine coca de mâinile lui.

Com. Drăcşeni. La 1 Martie fac o sfeştanie cu preoţi, alţii se duc la vrăjitori să întoarcă.

Com. Gărăgan. La 1 Martie se pune la gâtul fetelor câte un fir de arniciu roşu şi alb, de care se atârnă şi o monedă de argint, sub numele de mărţişor, care se poartă până la finele lunii, când se pune pe un cireş înflorit, pentru ca fata să fie albă şi frumoasă ca florile pomului. La mucenici sau „simţi", se bate pământul cu maiele, spre a ieşi căldura din pământ şi a intra frigul. Se bea 40 pahare vin, că aşa e bine.

Preotul se duce la holde şi după o citire beau şi mănâncă. Se fac brăduşi şi se împărţesc afară la foc de bozi. Femeile fac în ziua de 1 Martie farmece, ca să le rodească câmpurile.

Jud. Vlaşca. Fac sfeştanii.

Jud. Bacău. Nu există.

Jud. Covurlui. In luna Martie, când sătenii de aici ieşeau la plug, cu mulţi ani în urmă, era obiceiul de a lua cu dânşii mai mulţi colaci, pentru a-i da de pomană, ca Dumnezeu să le dea rod ogoarelor lor. Arendaşii, proprietarii şi oamenii cu dare de mână fac aghiasmă la câmp, când scot plugurile la arat.

Jud. Fălciu. Nu există.

Jud. Neamţ. Se fac aghiasme pentru semănături. In ziua de 40 sfinţi, fac colaci pe care îi ung cu miere şi-i duc la biserică şi-i împart la săraci, pentru ca să rodească pământul. La 1 Martie, preotul este chemat de cea mai mare parte din locuitori să facă sfinţirea apei şi acea apă o ţin să stropească ogoarele, pentru a fi apărate de viermi şi a se face recoltă îmbelşugată.

Jud. R.-Sărat. In ziua de măcinici se dă la oi, cu tărîţe iarbă mare, adusă înainte de soare-răsare.

Jud. Dorohoi. Este obiceiul ca la Alexe (17 Martie), să se facă focul împrejurul caselor şi livezilor şi tinerii ca să fie sănătoşi, trebue să sară peste focuri de 12 ori. In ziua de 1 Martie fac aiasmă, pe care o numesc dela Trif, cu care stropesc mai cu seamă grădinile, spre a fi ferite de insectele vătămătoare.

Jud. Suceava. Când scot plugul la arat, îl tămâiază cu fum de tămâie şi dă colac la plugari, să rodească ţarina; afumă, pentru a nu veni la holde şerpi, lăcuste etc. Unii din ei fac aghiasmă şi un prasnic mic, dar, mai ales, cei ce au grădini sistematice. In ziua de 40 sfinţi, fac 40 de colăcei de diferite chipuri, îi duc la biserică şi-i dau de pomană şi apoi beau 40 de pahare cu rachiu. Sărbătorile de căpetenie în această lună sunt: Sfinţii la 9 Martie şi Alexiile. In această zi nu se lucrează, e rău de şerpi şi vipere.

Jud. Iaşi. Se dau foc la gunoaie şi se afumă casa, înconjurând-o de 3 ori.

Jud. Botoşani. Nu există această credinţă.

Jud Roman. Se fac focuri multe în ziua de Sfinţi, cu credinţa că pământul va fi rodos anul acesta.

Fac aghiasmă când scot plugurile întâiu la arat. La 1 Februarie fac ceremonii pentru ca să le rodească pământul. Se dau ulcele împodobite cu flori şi farfurii cu mâncare la vecini.

Jud. Tecuci. In ziua de 40 mucenici se fac colăcei în formă de 8 şi se dau de pomană. Aceşti colăcei se numesc „Simţi".

Jud. Tutova. In luna Martie se adună cu plugurile la un maidan, aduc preotul de face aghiasmă, stropeşte vitele ca şi ele cu oamenii să fie sănătoase, să sporească la muncă. In ziua de Sfinţi (9 Martie), se găteşte plugul pentru a trage măcar o brazdă, dacă nu este posibil mai multe. După ce se înjugă boii, se pune câte un colac în coarnele lor, iar stăpâna casei umblă împrejurul plugului şi boilor cu tămâie aprinsă, pentru a da Dumnezeu rod câmpului. Ajungând la câmp, iau colacii din coarnele boilor şi pe unul din ei îl svârle de-a-lungul brazdei, având credinţa că dacă va cădea colacul cu faţa în jos, atunci este anul secetos, iar de cade cu faţa în sus, este îmbelşugat. Colacii servesc de hrană pe acea zi.

Jud. Dâmboviţa. Fac sfeştanii cu preotul.

Jud. Ialomiţa. Duc grâu nefiert la biserică şi se citesc rugăciuni, ca să rodească câmpul.

Jud. Muscel. In ziua de 40 mucenici, mai toată lumea strânge gunoaiele din curte şi le dă foc, mai aprind cârpă prin toate odăile casei, cu credinţă că şerpii în timpul verii să nu se apropie de acea casă. Tot în această zi, femeile se spală cu leşie, în care au pus iarbă mare ca să le crească părul.

* * *

Răspunsuri la a doua întrebare:

Jud. Dolj. — Bârca. Pentru a le apăra turmele de gadini, oamenii de aici nu ţin decât Vinerile din săptămână şi Filipii.

Drăgoeşti. Se ţin mai multe şi anume: zilele de 13, 14 Noemvrie, 31 Ianuarie, 1 Februarie, 15, 16 Iulie.

Galiciuica. Pentru ca turmele să fie apărate de fiarele sălbatice, poporul de aici sărbătoreşte pe Sf. Haralambie.

Gânciova. Se ţin Filipii de toamnă, 3 zile şi Filipii de primăvară. Ei se ţin pentru vite şi pentru arsul copiilor. Cât ţin Filipii, unele femei nu dau gunoiul afară din casă.

Vârtopu. Sărbătorile ce se ţin pe aici, ca fiarele să nu atace turmele, sunt Filipii şi femeile nu scot gunoiul afară în acest timp.

Jud. Gorj. — Albeni. Pe aici, pentru gadini se ţin Filipii.

Bârzeiu. Poporul ţine ca sărbători pentru gadini, Filipii şi Miercurea nu spală lână, tot pentru gadini.

Câineni. Sărbătorile ţinute pentru apărarea vitelor de gadini, sunt: Gădineţii, dela lăsarea postului de carne (în postul cel mare); cei dela Crăciun, adică la lăsarea postului de Crăciun, unul înainte de lăsare şi altul în urmă; cei dela Sf. Petru: unul înainte şi altul după. In ziua de Sf. Petru, se taie un puiu de găină şi apoi îl leapădă, zicând ca să fie pentru pagubă.

Jud. Mehedinţi. Dâlma. La lăsatul postului de Paşti şi de Crăciun, poporul ţine ca sărbători de nu lucrează câteva zile.

Siseştii-de-Jos. Pe aici se ţine Trifonul şi Strătenia.

Jud. Romanaţi. — Ianca. Se ţin Filipii şase săptămâni, după Crăciun. Contra lupilor, urşilor, spre a nu mânca vitele noaptea, poporul ţine Circovii şi Filipii.

Vâlcea-Costeşti. Ziua Sf. martir Procopie ce este la 8 Iulie; poporul îi zice Precupu, şi de aci s'a născut credinţa din care a rezultat următoarea zicătoare: „Cine o lucra în ziua de Precupu, îi mănâncă vaca lupu".

Lăpuşata. In toate Lunile nu mănâncă cu dulce. Mai ţin ca sărbători şi mănâncă cu post ziua de 16 Ianuarie şi ziua de 29 Iunie.

Jud. Vâlcea. Com. Mateeşti. Ţin Filipii, o săptămână înainte de lăsatul secului de Crăciun şi una înaintea celui de Paşte.

Pentru gadini ţin: Circovii, Filipii şi Precupu.

Slăveşti. Pentru ca să fie ferite vitele, sărbătoresc Sf. Petru de iarnă şi de vară; Filipii de toamnă şi de iarnă; Sf. Haralambie şi Sf. Petru.

Jud. Argeş. Poporul ţine Filipii pentru fiare sălbatice, dela 15—21 Noemvrie inclusiv şi 30 Ianuarie, 1 şi 2 Februarie; mai ţin ziua Sf. Mucenic Trifon şi Gurie.

Jud. Brăila. Pentru fiare sălbatice se ţin joile şi marţile, începând de după Paşti; Filipii se ţin până la 9 Septemvrie. Unii ţin 3 şi alţii numai unul.

Jud. Olt. Poporul crede că Sf. Petru este stăpânul fiarelor sălbatice şi-l serbează ca să nu le orânduiască vitele la lupi.

In luna Noemvrie, la 14, se serbează Filipii, pentru fiarele

sălbatice; să nu se dea foc din casă lunea și vinerea, căci este rău de lupi.

Jud. Prahova. Sărbători populare pentru gadini, aici se țin Filipii: trei toamna și trei iarna; celui din urmă îi zic Filipul cel șchiop și-l socotesc ca cel mai rău. Bărbații nu lucrează, mai cu seamă nu găuresc lemne, sau vreo pereche de opinci, Doamne ferește, pentrucă e rău de lupi.

Jud. Teleorman. Pentru ca fiarele sălbatice să nu facă rău turmelor și vitelor, se țin: Ovedania, 21 Noemvrie și Filipii. Sărbătorile pentru sănătatea vitelor se rezumă la una singură: Sf. Trifon; sărbătorile pentru gadini sunt Filipii și Tres-Fetitele și Sf. Gheorghe.

Jud. Vlașca. Țin pe Filipul Șchiop.

Jud. Bacău. Serbează Filipii șase zile: trei zile înaintea postului Crăciunului și trei zile la începutul postului. E rău de fiare sălbatice.

La Sf. Andrei este obiceiul să nu se mături prin casă, și nici să se chepchine de frica fiarelor sălbatice să nu mănânce pe cele domestice.

Se ung ferestrele cu usturoiu, să fugă strigoii.

Jud. Covurlui. In spre Sf. Andrei, seara, sătenii de aici o serbează pentru ca să le fie turmele apărate de fiare sălbatice. Se ung ferestrele cu usturoiu în spre Sf. Andrei, în semnul crucii, spre a fi feriți oamenii și vitele de lupi.

Jud. Neamț. Poporul ține ca sărbători Circovii, ca să nu se dea lupii la oi. Mai țin pe Sfinții: Sf. Filip, Ion-Gură-de-Aur și Grigore de Nazianz, care sunt serbate cu așa sfințenie, că dacă ar împunge cu un ac, lupul se sfâșie oile.

Jud. R.-Sărat. Se țin cele trei zile după lăsatul postului celui mare, ca jigănile să nu mănânce vitele.

Jud. Roman. Se serbează pentru fiarele sălbatice ziua Sfântului Andrei, în ajunul căruia ung vitele în bot cu usturoiu, spre a fi ferite de gadini; apoi ung și ferestrele, spre a fi feriți de strigoi.

Jud. Tecuci. Serbează sămbăta a cincea din postul cel mare, numită „Sâmbăta Ursului", fiind rău de lupi și urși. Sfântul Haralambie ține ciuma în lanțuri și de aceea se serbează la 10 Februarie.

Jud. Tutova. Pentru ca fiarele sălbatice să nu facă rău turmelor și oamenilor, se ține Ignatul cu o săptămână înainte de

Crăciun şi mai ales Sfântul Andrei, în seara de 30 Noemvrie, când se păzeşte usturoiul de flăcăi şi fete, să nu-l fure cineva, că dacă-l va fura, sunt atacaţi peste an de fiare sălbatice.

Mai ţin sâmbăta ursului, care se serbează în sâmbăta Floriilor.

Jud. Vaslui. Ţin ca sărbătoare pentru jivine, Alexe-Boji, care cade în luna Martie şi sâmbăta ursului, care cade cu trei săptămâni înainte de Paşti.

Jud. Dâmboviţa. Pentru fiarele sălbatice ţine poporul Filipii şi Sf. Petru şi postesc toate lunile din săptămână. Mai ţin Ticlele (30 Ianuarie) şi Filipii.

Jud. Ialomiţa. Sărbătoresc Stretania, 2 Februarie, Sfinţii Ierarhi (30 anuarie) şi Sf. Ion Slataust (25 Ianuarie).

Jud. Ilfov. La începutul postului de Crăciun, femeile ţin trei zile şi nu se lucrează absolut nimic.

Jud. Muscel. Oamenii la noi ţin Teclele ca să nu le mănânce lupii vitele şi crede pe Sf. Petru stăpân peste fiarele sălbatice.

* * *

Din răspunsurile primite se vede clar, felul de vieaţă comună dus de neamul nostru, principalele ocupaţiuni: agricultura şi creşterea vitelor, precum şi sentimentul religios, unit, cu atotputernicia superstiţiei care apare şi în vieaţa unuia dintre cele mai civilizate popoare, (poporul francez), ilustrându-se şi mai bine afirmaţiunea lui Quintus Curtius, că: „NIMIC NU STĂPÂNEŞTE MULŢIMEA MAI EFICACE, DECÂT SUPERSTIŢIA".

D. DUMITRESCU

INCEPUTURILE ADOLESCENŢEI

(Continuarea articolului din Nr. precedent)

După ce am văzut câteva aspecte din faza intermediară între copilărie şi adolescenţă, păşim către începutul primei tinereţe.

La 12 ani! Câţi din noi şi-au pus această întrebare: Ce înseamnă 12 ani în vieaţa individului, cum şi în destinul unui neam? Cum se înfăţişează organismul psiho-fizic la 12 ani? Cunoaştem noi formele de energie, sau măcar câteva momente caracteristice acestei date?

Şi, mai ales, ce înţeles au aceste manifestări? Şi dacă am priceput câteva din structura şi sensul acestor isbucniri de vieaţă, câţi educatori găsesc timp şi suflet, pentru a veni în ajutorul şcolarilor la această dată, la 12 ani? Altă întrebare: Ce înseamnă a educa? A educa oricând şi, mai ales, începând dela 12 ani? A educa înseamnă să dai sprijin energiei în mersul ei normal pe linia timpului.

Linia timpului! Incotro duce drumul vieţii? Fără acest „încotro" ce înseamnă activitatea educatorului? Răspundem hotărît: lucru fără înţeles. Teoria educaţiei n'a neglijat ea tocmai punctul acesta? Care sunt urmările? Atâtea şi atâtea erori în teoria şi practica educaţiei... Numai dacă vom înţelege vieaţa noastră ca un organism, organism viu care aleargă neostenit pe linia timpului către Dumnezeu, numai atunci vom pricepe linia timpului ca o unitate. Şi atunci, numai, se vor lămuri fazele drumului nostru către cele veşnice... Copilăria, adolescenţa, tinereţea, maturitatea, bătrâneţea, înseamnă faze din energia umană în mersul ei tot mai organizat. Incotro? Către divinitate.

Această concepție ne va ajuta să înlăturăm câteva primejdii. De ce-i vorba anume? O bună parte din psihologi, pedagogi rup vieața în fragmente. Nu aduce această eroare alta și altele la rând? Din această interpretare greșită a vieții, urmează o preferință specială pentru o fază sau alta. Nu preferă unii pedagogi copilăria, neglijând valoarea adolescenței? Nu se exagerează de alții importanța maturității? Și putem uita pe aceia, care își fac un cult din tinerețá? Iată un izvor de erori grosolane și mai ales de idolatrii primejdioase! Pentru evitarea acestor rătăciri, trebue să dăm atenție specială fiecărei vrâste și mai ales acelor faze neglijate atât de psihologi cât și de pedagogi. In fruntea acestor vrâste neglijate stă adolescența.

In studiul fiecărei vrâste vom purta în minte acest principiu: Fiecare fază e un organism cu anumită structură, care are de îndeplinit anumite funcții atât în vieața fazei respective, cât și în vieața unității totale, care se numește vieața omului. Aceste unități parțiale, fazele despre care vom vorbi, nu sunt energii de sine stătătoare, ci organe din vieața întregului care se numește istoria vieții noastre. Vom raporta deci fiecare vieață la vieața întregului, dând o atenție specială fazelor vecine. Fiecare fază poartă în sine faza anterioară și nu poate fi concepută ca un organism fără a o raporta la faza următoare. De exemplu: nu putem înțelege, nici îndruma tinerețea cuiva, dacă nu-i cunoaștem adolescența, care la rândul ei se întemeiază pe faza copilăriei.

Unii filosofi au meditat mai mult asupra vieții considerate în totalitatea ei, uitând să dea atenție unităților parțiale. Ca o mică îndreptare, psihologii încep să stăruiască asupra vrâstelor, neglijând însă să le raporteze la unitatea cea mare, vieața noastră. O concepție științifică înseamnă o sinteză între punctul de vedere filosofic, înțelegerea de ansamblu a vieții, și punctul de vedere psihologic atenție specială vrâstelor componente. Iată concepția pedagogică, concepție funcțională, care vede în fiecare vrâstă un organ al totului, marele organism, care se numește vieața noastră, vieață înțeleasă în continuă mișcare spre forme și funcții tot mai organizate.

Din aceste vrâste repetăm, că cea mai neglijată a fost faza adolescenței. E drept, că unii psihologi și pedagogi se ocupă cu această fază (12—20 ani), dar nu dau atenție specială fiecărei unități din această fază. Ni se spune de exemplu, că adolescența

se caracterizează prin cutare şi cutare note, dar nu se precizează de care adolescenţi e vorba, de 12 sau de 14 ani? Problema trebue rezolvată studiind pe această linie a adolescenţei fiecare vrâstă. De exemplu, prin ce se caracterizează elevul între 12 şi 15 ani? Dar acela între 15 şi 17 ani? Dar sfârşitul adolescenţei, 18—20 de ani, ce note caracteristice prezintă? In felul acesta trebue pusă problema. Ne interesează mai departe nu numai adolescentul în general, ci mai ales adolescentul român, care trăeşte într'un mediu special, cel românesc. In acest cadru vom căuta să aducem cât mai multe detalii, întemeiaţi fiind pe studiul atent al adolescentului român. In felul acesta vom evita confuziile regretabile; anume, confuzia între adolescentul român şi cel străin (francez, german, englez), cum şi alte confuzii şi mai regretabile, confuzia între copil şi adolescent.

Şcoala secundară, şcoala adolescenţei, nu trece ea prin grele încercări? Lipsă de disciplină, iată strigătul părinţilor, profesorilor, contra şcolii secundare. Ignoranţa liceienilor! Ignoranţă înspăimântătoare, iată strigătul profesorilor şi al autorităţii oficiale! Ignoranţă generală, ignoranţă până şi la cel mai interesant obiect, la limba română. Dacă nici pentru limba patriei nu arată liceienii interesul cuvenit, ce să mai zicem de alte obiective pedagogice? Nivelul limbii materne reprezintă nivelul general al şcolii secundare. Intr'un liceu bine organizat, fiecare dascăl e profesor de limba maternă şi de educaţie morală. Să fie permisă o amintire, un omagiu. Am avut minunaţi profesori de limba română, în frunte cu V. Bogrea, C. Hogaş şi Gh. Ibrăileanu. Dar nu pot uita de lecţiile de limba română, pe care l-am primit dela G. Lascar, profesor de matematică şi celebrul director al liceului Internat din Iaşi.

Lipsa de disciplină şi ignoranţa înspăimântătoare la limba română ridică din nou problema organizării şcolii secundare. Fără studiul adolescenţei, vârsta şcolii secundare, nu putem nădăjdui nimic serios în îndreptarea stării de azi. Naţia noastră va fi pururea recunoascătoare celor cari, întemeiaţi pe fapte, fapte bine constatate de autorităţi, vor ridica problema şcolii secundare. Ce exemplu mai frumos din partea unui om, educator misionar şi apostol naţional, de a constata cu tot curajul lipsurile unui organism, şcoala secundară, organism căruia să-şi

închine vieața cu un spirit de jerifă, jertfă pilduitoare pentru noi cei de azi și mai ales pentru generațiile de mâine.

Și dacă fiecare dintre noi ar avea curajul unui examen serios în activitatea sa educativă, examen urmat de îndreptarea cuvenită, Doamne, câte nu s'ar îndrepta în școala noastră. Pentru organizarea școlii secundare oficialitatea noastră trebue sprijinită de toți factorii educativi, în frunte cu familia. Nu poartă fiecare dintre factorii educativi o bună parte de vină pentru nivelul scăzut al școlii secundare? E foarte comod să dăm vina pe alții. Nu dă adesea ori familia vina pe școală, iar școala pe mediul social, care la rându-i găsește toate izvoarele răului în Corpul didactic? Față de această atitudine superficială, se cuvine să avem curajul răspunderii, și, mai ales, curajul de a îndrepta răul în sfera noastră de activitate; dar, mai presus de toate, curajul de a colabora pentru a ridica generația tânără la nivelul dorit. Pe lângă bunăvoință și colaborare se cere înțelegerea științifică a energiei adolescente. Pregătirea pedagogică a profesorului, iată începutul organizării școlii secundare!

PROF. DR. C. MUREȘANU

EDUCAŢIA LA PLATON

I. Origina pedagogiei lui Platon

1. Platon şi societatea ateniană. 2. Importanţa educaţiei în Republică. 3. Educaţia la Atena. 4. Caracterul pedagogiei platonice

1. *Platon şi societatea ateniană* [1]. Activitatea filosofică a lui Platon aparţine secolului al IV-lea al istoriei greceşti, veac în care el îşi trăeşte maturitatea, împărţită între opera filosofică şi cea didactică, de conducător de şcoală.

Dar nu putem înţelege semnificaţia gândirii lui Platon fără să ne referim mai întâiu la mişcarea culturală a secolului anterior, epoca de strălucire economică, politică şi culturală a Atenei. Căci, dacă opera de creaţie a maturităţii se situează în secolul al IV-lea, prima lui formaţie filosofică s'a îndeplinit în ultima parte a secolului al V-lea.

---

[1]) Contribuţia cea mai însemnată pentru înţelegerea gândirii lui Platon o aduce d. Alexandru Claudian, prin studiile: *Platon şi Auguste Comte. Definiţia dreptăţii în Republica lui Platon. Platon şi egalitatea sexelor* (cuprinse în volumul *Cercetări filosofice şi sociologice*, Iaşi, 1935), *Colectivismul în filosofia lui Platon*, Iaşi, 1936. In aceste lucrări, ca şi în ultima d-sale operă, *Originea socială a filosofiei lui Auguste Comte*, ed. „Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1936, d. A. Claudian, cercetând istoria ideilor dintr'o altă perspectivă decât cea obişnuită, ajunge la rezultate noi şi foarte interesante. Teoriile emise de un gânditor sunt considerate ca un produs nu al influenţelor livreşti, ci al unei atitudini subiective a gânditorului respectiv, atitudine determinată, la rândul ei, de poziţia filosofului în mijlocul societăţii contemporane lui. Intreaga filosofie a lui A. Comte şi doctrina politică şi alte câteva idei ale lui Platon, sunt astfel explicate, în originea şi evoluia lor, prin factori sociali. Părtaşi ale acestui punct de vedere şi sprijiniţi de rezultatele obţinute de d. A. Claudian — pe care le şi redăm în rezumat — încercăm aici să prezentăm substratul social al pedagogiei lui Platon.

Din punct de vedere politic, Atena este caracterizată, în vremea aceasta, prin două trăsături esenţiale: în ordinea politicii externe, *hegemonia ateniană;* iar în interior, *triumful democraţiei.* Economiceşte, Atena, care a putut fi numită Londra antichităţii, era cel mai important centru al comerţului din lumea mediteraniană. Inflorirea politică şi economică, vasta operă de construcţii, necesităţile materiale şi spirituale ale unui public înstărit şi rafinat, atrăgeau la Atena o mulţime de artişti din toate colţurile lumii greceşti. Odată cu aceştia, veniau şi profesorii de retorică, de acea *„sofia"*, care era în primul rând ştiinţa abilităţii practice şi politice. Exigenţele democraţiei directe, ascendentul politic al „demos"-ului, ofereau artiştilor, veniţi de obiceiu din ceăţi străine [1]), un teren fecund de activitate. Retorica, crescută organic din nevoile democraţiei, atrage după sine apariţia acelor pedagogi ai epocii clasice, care au fost sofiştii.

Dacă sofiştii sunt exponenţii democraţiei, Socrate poate fi privit ca o reacţiune a spiritului aristocratic, deşi, prin originea lui, el nu era un aristocrat. Căci fără să facă politică propriu zisă [2]), Socrate a luat atitudine critică faţă de unele concepţii ale statului atenian. Principiul majoritar al democraţiei şi mai ales tragerea la sorţi a funcţionarilor erau condamnate de Socrate, în numele principiului competenţei. Nu puţin va fi contribuit la condamnarea lui Socrate de către tribunalul popular adversitatea lui faţă de democraţie.

Platon, care prin familia şi legăturile lui aparţinea aristocraţiei [3]), şi-a făcut ucenicia filosofică în atmosfera cercului socratic. Era unul, şi de sigur cu mult cel mai înzestrat, dintre tinerii aristocraţi care admirau înţelepciunea sfătoasă a lui Socrate. Simplicitatea socratică, acea *sofrosine,* care contrasta probabil în mod ostentativ cu rafinamentul atenian, se poate uşor regăsi în *Republica* lui Platon, al cărei leit-motiv este recomandarea cumpătării sobrietăţii, a vieţii austere.

De sigur, influenţa lui Socrate asupra lui Platon a fost covârşitoare. Dar nu mai puţin important pentru evoluţia gândirii lui Platon a fost cursul evenimentelor istorice.

---

[1]) G. Glotz. *Le Travail dans la Grèce Ancienne*, Paris, 1920, p. 225—6.
[2]) A. Claudian, *Colectivismul în filosofia lui Platon*, p. 57—66; W. Windelband, *Platon,* ed. VII, Stuttgart, 1923, p. 17.
[3]) W. Windelband, *op. cit.*, p. 16.

Fatalitatea istorică a vrut ca democrația ateniană, criticată de Socrate, să fie învinsă de către Sparta aristocratică. Războiul peloponesiac se încheie la 404, cu înfrângerea Atenei.

Statul militarist și artistocratic prin excelență triumfa asupra statului cultural și democratic. Supremația ateniană încetează. Evenimentele păreau că justifică critica făcută de filosofii democrației [1]. In urma victoriei statului feudal-militar, care nu-și întemeiase puterea pe bogăție și pe flotă, ci pe vitejia armatei de uscat, drumul era deschis pentru o critică sistematică a instituțiilor ateniene. In fond, substratul *Republicii* lui Platon nu poate fi decât o atitudine categoric negativă față de instituțiile timpului și stării sale. Ca și Xenofon și alți aristocrați atenieni „laconizanți", Platon pare obsedat de ideia că superioritatea *militară* a Spartei provine dintr'o superioritate politică și etică. Până și în *Banchetul*, în care nu e vorba de politică, Platon laudă constituția lui Lycurg [2]. Ideia reformei politice nu este un moment absentă din mintea lui Platon, acest gânditor „durch und durch politisch" [3] „el nu a fost niciodată un gânditor și un cercetător desinteresat: sângele fierbinte al reformatorului moral-politic pulsează în toate scrierile sale ca și în vieața sa" [4]. La Atena, împrejurările politice nu sunt favorabile reformelor de culoare spartană. Platon va încerca atunci realizarea lor în Syracuza.

Resortul intim al construcțiilor politice, utopice ale gânditorului atenian este, văzut de aproape, reacțiunea, punct cu punct, față de principiile de organizare ale cetății în care trăia. Idealul său întrupa „contrariul stării de lucruri existente" [5]. Formulată foarte pe scurt, nemulțumirea lui Platon, față de instituțiile existente se traduce în felul următor: politicește, Platon opune democrației integrale a Atenei, idealul unei societăți aristocratice împărțită pe clase; din punct de vedere economic, în locul unei Atene în plină expansiune comercială, Platon dorește un stat agrar, în care comerțul este pe cât posibil exclus; în ceea ce privește concepția despre vieață — și aceasta ne interesează cu

---

[1] W. Windelband, *op. cit.*, p. 145—6.

[2] Platon, *Le Banquet ou de l'amour*, trad. par. M. Meunier, ed. III, Paris, 1922, p. 156.

[3] W. Windelband, *op. cit.*, p. 28.

[4] W. Windelband, *op. cit.*, p. 11.

[5] Th. Gomperz, *Les Penseurs de la Grèce*, trad. par. Aug. Reymond, ed. II, Paris-Lausanne, 1908, t. II, p. 495.

deosebire — în contrast cu estetismul atenian [1]), Platon întemeiază statul său ideal pe o *etică rigoristă*, pe o vieață lipsită de rafinament estetic.

Această nouă concepție de vieață opusă celei curente la Atena, făcea necesară în mintea lui Platon *un nou sistem de educație*. Atât în *Republica*, unde educația este temelia pe care se sprijină întreg edificiul statului, cât și în *Legi*, unde, cu toate modificările aduse, educația rămâne un principiu esențial, Platon este prin excelență un filosof pedagog.

Ca toți cei care vor să reformeze societatea, dându-i o nouă „Lebensanschauung" (Rousseau, A. Comte, etc.), Platon crede mult, poate mai mult decât trebuie, în puterea absolută a educației. De aceea Guex, sintetizând preocupările sociale și pedagogice ale lui Platon, numește cu drept cuvânt sistemul educativ platonic „o utopie pedagogică și socială [2]).

2. *Importanța educației în Republica*. Ideile pedagogice ale lui Platon se găsesc expuse — și aceasta nu este desigur o întâmplare — în principalele lui opere cu caracter politic, în *Republica* și în *Legi*. La Platon, educația are totdeauna în vedere perfecta funcționare a organismului social.

In *Republica*, concepțiile pedagogice ale lui Platon formează un sistem unitar bine închegat, alcătuind însăși pârghia reformei sociale. „Platon opune acțiunii politice, către care năzuiau și democrații și plutocrații, un ideal de definitivă armonizare a unei societăți învrăjbite de spiritul de partid, o acțiune *sufletească: schimbarea radicală a sufletului societății prin educație*" [3]). Legile joacă în *Republica* un rol cu totul secundar. Constrângerea externă a societății este înlocuită cu disciplina internă a sufletului. Reforma politică este subordonată unei transformări sufletești, consecința unei educații sistematice. In *Legi*, Platon este, cum adesea s'a arătat, mai realist, mai apropiat de slăbiciunile naturii omenești. Regulamentarea vieții sociale nu i se mai pare de astă dată superfluă. Cu toată importanța acordată și în această operă, educației, accentul cade aici pe legislație. Deaceea,

---

[1]) Fr. Guex, *Histoire de l'instruction et de l'éducation*, ed. II, Lausanne-Paris, 1913, p. 32.

[2]) Fr. Guex, *op. cit.*, p. 36.

[3]) A. Claudian, *Definiția dreptății în Republica lui Platon*, in *Cercetări filosofice și sociologice*, p. 113.

ne vom ocupa în primul rând de pedagogia lui Platon aşa cum rezultă ea din *Republica.*

Sunt caracteristice pentru punctul de vedere general al lui Platon pasagiile din *Republica,* în care el prezintă legile ca inutile, opunându-le educaţiei creatoare de bune şi durabile deprinderi.

„....educaţia ajunge la un ultim şi mare rezultat, fie în bine, fie în rău.... Prima educaţie atrage această consecinţă, că întreg restul vieţii îi seamănă în mod necesar" [1]. „Aceştia sunt oamenii cei mai amuzanţi din lume cu regulmentele lor şi modificări pe care le adaugă acestora fără încetare în speranţa că vor ajunge la sfârşitul abuzurilor... Ei nu văd că în realitate taie capetele unei hidre... nu cred că într'un Stat, bine sau rău guvernat, un legislator trebue să se îngrijească de legi şi de regulamente..." [2].

Iar în cartea VIII, vorbind de Statul timocratic şi defectele lui, vede în acestea o „...consecinţă funestă a unei educaţii pe care constrângerea a condus-o mai mult decât persuasiunea" [3]. E vorba aici de Statul spartan, pe care o legislaţie riguroasă nu l-a putut împiedeca să degenereze. El s'a transformat, cu toată împotrivirea legilor, dintr'un stat sobru şi egalitar, într'un stat plutocratic şi oliharhic. Aurul şi argintul, prescrise de legi severe, sunt acolo onorate „în umbră"; averea este ţinută „ascunsă în lăzi" [4]. Cu alte cuvinte, legea este inoperantă, incapabilă să stăvilească evoluţia firească a moravurilor. Numai o educaţie bine dirijată poate salva şi consolida un Stat.

3. *Educaţia la Atena.* Teoria educativă a lui Platon ne apare — după cum vom vedea mai departe — ca o reacţiune faţă de organizaţia socială şi de atmosfera pedagogică ateniană. De aceea trebue ca, înainte de a prezenta ideile pedagogiei platonice, să schiţăm pe scurt caracteristica educaţiei la Atena.

Educaţia fizică era, cum se ştie, foarte desvoltată în cetatea ateniană. „Scopul acestor exerciţii gimnastice (salt, fugă, aruncarea cu discul, aruncarea cu suliţa, luptă) era să dea corpului sănătatea, puterea, îndemânarea şi frumuseţea. Afară de aceasta, toţi bărbaţii trebuiau să înveţe să înoate şi se obişnuia să se spună

---

[1] *L'Etat ou la République de Platon,* trad. par A. Bastien, Paris, p. 144, (IV, I, 4).
[2] *Rép.,* p. 146 (IV, I, 5).
[3] *Rép.,* p. 320 (VIII, I, 4).
[4] *Idem.*

pentru a se caracteriza un om ignorant: „el nu ştie nici să citească, nici să înoate" [1]).

Nici educaţia estetică nu era neglijată de Atenieni. Dela armonia corpului, cultivată în palestre şi gimnazii, s'a trecut în mod foarte natural la preocuparea artistică exteriorizată prin sculptură. Chiar şi educaţia morală „...avea în vedere cultivarea sentimentelor estetice, mai curând decât formarea virtuţilor înalte" [2]).

Afară de importanţa acordată fizicului şi de educaţia estetică, o caracteristică esenţială a educaţiei ateniene este caracterul ei privat. „La Atena educaţia nu ţinea de Stat, ci de familie. Părintele era obligat să-şi crească fiul şi să-l înveţe o profesiune... Copiii mici erau crescuţi de către mamă şi o supraveghetoare... Mai târziu copilul era încredinţat îngrijirilor unui „pedagog", care trebuia să-l supravegheze, să-l sfătuiască, să-l conducă la şcoală... Şcolile din Atena erau şcoli particulare şi părinţii erau liberi să-şi încredinţeze copii profesorului care le convenea" [3]).
In sfârşit, trebue amintit că fetele erau excluse, la Atena, dela binefacerile educaţiei. Educaţia nu avea în vedere decât pe băieţii din familiile libere, nu pe copiii de sclavi.

4. *Caracterul pedagogiei platonice.* După ce am arătat prioritatea preocupării educative la Platon, trebue să amintim atitudinea politico-socială a gânditorului, poziţia lui faţă de organizaţia socială a Atenei, de care ne-am ocupat în partea introductivă. Stabileam acolo caracterul negativ al atitudinii lui sociale. Această reacţiune faţă de democraţia ateniană, faţă de spiritul plutocratic al cetăţii maritime şi faţă de rafinamentul culturii sale, formează în mare parte conţinutul idealului educativ al lui Platon. Ţintind la reforma societăţii, proiectând înainte un ideal social, pedagogia lui Platon trebuia în mod necesar să fie clădită pe viziunea filosofului despre societate. Principiile pedagogice erau puse în serviciul idealului social. Legătura dintre cele două concepţii platonice, cea socială şi cea pedagogică, se va evidenţia tot mai mult în cele ce urmează. Se va vedea tot mai clar cum utopia platonică, este în foarte multe privinţe construită în perfect contrast, într'o opoziţie voită şi conştientă cu organizaţia socie-

[1]) Fr. Guex, *op. cit.*, p. 31—2.
[2]) Fr. Guex, *op. cit.*, p. 32.
[3]) Fr. Guex, *op. cit.*, p. 31.

tății ateniene. Rafinamentului și estetismului atenian, el îi opune modelul unei educații sociale severe, rigide, tinzând să transforme societatea grecească — în subconștient, probabil, Atena— dintr'o galerie de Statui într'un lagăr militar [1]), temperat prin ascendentul filosofilor.

II. Ideile pedagogiei lui Platon

1. Educația fizică. 2. Educația estetică. 3. Educația etatizată. 4. Educația femeilor. 5. Educația intelectuală și formarea filosofilor. 6. Educația în „Legi"

1. *Educația fizică.* Cum se comportă Platon față de practica pedagogică a timpului său? Ideia atică și în general elenă a importanții educației fizice o regăsim în întregime la Platon. Coloratura ei ateniană se păstrează în concepția filosofului mai ales prin accentuarea armoniei care trebue să existe între desvoltarea corpului și aceea a sufletului. Până aici, Platon este în deplin acord cu mentalitatea curentă în Atena, pe care în atâtea alte privinți o combate. De altfel, date fiind tendințele sociale ale lui Platon, e foarte explicabil faptul că el menține și accentuează în sistemul lui armonia între fizic și psihic.

Desvoltarea corpului a fost la origine, în Grecia, o *necesitate militară.* Statele mici, în care tot cetățeanul era soldat, impuneau gimnastica drept o pregătire permanentă pentru luptă. Numai prin derivație a ajuns plasticitatea corpului un ideal estetic și sculptural.

Dar la Platon, legătura gimnasticii cu scopul ei miiltar este restabilită ca un raport direct și imediat. Exercițiile corporale nu sunt la el un scop în sine, un divertisment individual. Ele nu au în vedere, cum era cazul adeseori la Atena, idealul estetic al frumuseții fizice. Ceea ce-l preocupă pe el este întărirea corpului în vederea luptelor grele, marșurilor istovitoare. Răsboinicii trebue să fie „sprinteni ca și câinii, să aibă vederea pătrunzătoare și urechea fină" [2]). Stomacul lor trebue să fie rezistent la schimbările de hrană din timpuri de războiu. Corpul lor, expus „frigu-

[1]) W. Windelband, *op. cit.*, p. 160.
[2]) *Rép.*, p. 115 (III, IV, 1).

lui şi soarelui arzător" [1]), va trebui să îndure victorios toate oboselile. Nu încape nicio îndoială că în faţa ochilor lui Platon plutea imagina soldatului spartan. Sparta, acea „societate de atleţi şi de luptători", cum foarte bine e definit-o Montesquieu, reprezenta de sigur pentru Platon ţara care învinsese Atena prin vigoarea fizică *şi etică* a cetăţenilor oţeliţi de o educaţie severă. Am adăugat „şi etică" pentrucă în concepţia lui Platon, impresionat de rigiditatea legendară a moravurilor spartane, gimnastica trebuia să întărească *nu numai corpul, ci şi sufletul.* Idealul lui era un cetăţean-soldat, viguros la corp şi la suflet, cât mai depărtat de rafinamentul ionic, cât mai apropriat de modelul dorian.

„Socrate: Crezi tu, scumpul meu Glaucon, că, aşa cum îşi închipuiesc unii, muzica şi gimnastica au fost stabilite una pentru a forma sufletul, cealaltă penturu a forma corpul? — Glaucon: De ce îmi pui această întrebare? — Socrate: Pentrucă mi se pare că şi una şi alta au fost stabilite în primul rând pentru suflet" [3]).

Gimnastica are, prin urmare, după Platon, ca principală misiune întărirea sufletului, prin care el înţelege desvoltarea curajului necesar în luptă. Scopul etic-utilitar al acestei educaţii fizice, caracterul ei militar, este evidenţiat în pasajul în care Platon recomandă ca şi copiii mai robuşti să fie luaţi la războiu... „pentruca aceşti copii, după exemplul copiilor de meseriaşi, să vadă dinainte ceea ce vor trebui să facă atunci când vor ajunge la maturitate...." [3]).

2. *Educaţia estetică.* Dacă, în ce priveşte educaţia fizică, Platon se depărtează de concepţia ateniană numai accentuând caracterul ei utilitarist-militar, în domeniul educaţiei estetice divergenţa este dusă până la completă opoziţie. Pe când la Atena, educaţia estetică, de exemplu citirea operelor lui Homer, precum şi cântecul acompaniat de liră sau ghitară, îşi avea scopul în ea însăşi, Platon pune educaţia estetică — ca şi pe cea fizică — în serviciul eticei. Ceea ce urmăreşte el este ca arta să nu moleşească sufletele, ci, pe cât posibil, să le întărească, căci, să nu uităm, e vorba de viitorii războinici. Poeţilor şi în special lui Homer, deşi le recunoaşte valoarea pur

[1]) *Idem.*
[2]) *Rép.*, p. 124 (III, IV, 5).
[3]) *Rép.*, p. 203 (V, III, 4).

artistică, le face obiecțiuni de natură etică și pedagogică. Felul cum prezintă ei pe zei, frivolitatea și pasiunile omenești atribuite locuitorilor Olimpului, nu sunt de natură să desvolte în sufletele copiilor sentimentele serioase pe care le dorește Platon. „Minciunile" lor poetice nu sunt făcute pentru copiii lipsiți de discernământ.

„Trebue să ne ferim de a spune că zeii se războesc cu zeii, că își întind curse și că se ceartă între ei; căci aceasta nu e adevărat. Dacă vrem ca viitorii păzitori ai statului să privească drept o culme a rușinii faptul de a se urî unii pe alții fără motiv serios, trebue să evităm de a le arăta, fie prin povestiri, fie prin reprezentații figurate, luptele giganților și acele uri de tot felul care au înarmat pe zei și pe eroi împotriva rudelor și prietenilor lor. Dimpotrivă, dacă vrem să insuflăm convingerea că niciodată discordia n'a divizat pe cetățenii aceluiași stat și că această discordie este o crimă, trebue ca, din vârsta cea mai fragedă a copiilor, bătrânii celor două sexe și toți cei ce au superioritatea vârstei să nu spună nimic copiilor care să nu tindă la acest scop, și trebue, în același timp, obligați poeții să-și propună același scop în ficțiunile lor. Nu va fi admis printre noi să se spună că Junona a fost pusă în lanțuri de fiul său și Vulcan aruncat din cer de tatăl său... și de a povesti toate acele lupte dintre zei, închipuite de Homer, cu sau fără alegorie; căci un copil nu este în stare să deosebească ceea ce este alegoric de ceea ce nu este, ci toate principiile pe care le primește la această vârstă devin neșterse și nestrămutate. De aceea, este de prima importanță ca cele dintâiu povești, pe care le vor auzi copiii, să fie cele mai proprii a-i conduce la virtute"[1].

Dușman al ficțiunilor și minciunilor poetice, Platon admite totuși, mitul, atunci când el poate servi la consolidarea unității sufletești a cetățenilor, așa de esențială în sistemul lui, sau la aplicarea eugeniei, nu mai puțin importantă. Aceasta e semnificația miturilor cu scop patriotic, ca, de exemplu, mitul metalelor diverse care alcătuesc cele trei clase.

Oricât de important ar fi argumentul metafizic al lui Platon împotriva artei, pe care o coboară la rolul de imitație a unei imitații[2], întru cât lumea sensibilă, pe care arta o imită,

[1]) *Rép.*, p. 76—7 (II, IV, 1).
[2]) *Rép.*, p. 396—7 (X, I, 2).

este o copie a lumii ideilor; din pasajul citat mai sus se vede clar *substratul etico-pedagogic* din care derivă la Platon negaţia rigoristă a artei. Dealtfel, acelaşi punct de vedere, pe care l-am găsit în critica poeziei, străbate şi critica teatrului, precum şi cea făcută muzicii. In ce priveşte teatrul, Platon apare în desăvârşit antagonism cu acel catharsis al lui Aristotel, care însemna purificarea sufletului prin pasiunile tragediei. Platon crede dimpotrivă că pasiunile exprimate prin teatru sunt dăunătoare, ele tulburând şi slăbind sufletele războinicilor. Iar în muzică, Platon nu admite decât modurile doriau şi frygian, care prin „accentele lor virile" [1]) produc în sufletul ascultătorilor curajul şi echilibrul sufletesc. El respinge lydianul şi modurile asemănătoare pentru caracterul lor excesiv sentimental şi deci astenic şi deprimant. Antiestetismul ca motivaţie etico-socială a lui Platon poate fi comparat cu atitudinile analoage ale lui Rousseau şi Tolstoi.

3. *Educaţia etatizată.* Am văzut contrastul din punct de vedere pedagogic dintre estetismul atenian şi eticismul sever al lui Platon. Un contrast nu mai puţin reliefat există între sistemul de educaţie **privat** dominant la Atena şi caracterul **public** al pedagogiei platonice. Nicăeri nu se vede mai bine preocuparea de etică politică la Platon decât în faptul că sistemul lui înlocueşte tradiţionala educaţie familială prin educaţia în comun a copiilor, făcută de stat. Copiii, produs al unei selecţiuni care aminteşte foarte de aproape obiceiurile spartane în ce priveşte înlăturarea copiilor inapţi pentru vieaţa războinică, — sunt smulşi cu severitate din atmosfera de sentimente a familiei, instituţie de fapt desfiinţată. Platon insistă asupra faptului că părinţii nu trebue să-şi cunoască copiii şi nici copiii pe părinţi [2]). Rolul educativ al familiei trece în întregime asupra statului.

Dificultatea realizării unei reforme aşa de îndrăzneţe este recunoscută chiar de filosof. Se vede totuşi că sistemul lui politic făcea absolut necesară această inovaţie. Şi în adevăr, un stat, al cărui model era în atâtea privinţi organizaţia militaristă a societăţii spartane, nu se putea dispensa de principiile severe, care conduceau în Sparta educaţia copiilor.

---

[1]) *Rép.*, p. 107 (III, III, 1).
[2]) *Rép.*, p. 193—4 (V, II, 3).

In Laconia, „la şapte ani băiatul intră în casele de educaţie oficiale întreţinute pe cheltuiala statului.... Copilul poartă părul tăiat scurt, umblă desculţ şi doarme pe jos. E îmbrăcat cu o haină uşoară de lână; mai târziu, de abea are dreptul să poarte o manta. El este oţelit prin marşuri forţate şi prin privaţiuni de tot felul...[1]).

Platon, care voia, cum am arătat, să fie duşi la războiu, copiii robuşti, ca să-şi facă ucenicia militară cât mai de vreme şi cât mai complet, este aici mai apropiat ca oriunde de spiritul educaţiei laconice.

Alăturea cu preocuparea de desvoltare fizică şi în acelaşi spirit militar, găsim la Platon şi grija ca tineretul, sustras individualismului familiei, să capete prin convieţuire, *sentimentul solidarităţii sociale.* „... Intreg acest tineret, având aceeaşi locuinţă, aceeaşi masă şi neposedând nimic ca bun personal, va fi totdeauna împreună şi, cum el va fi mereu la un loc în gimnazii şi în toate exerciţiile, este imposibil, cred, să nu fie îndemnat de un sentiment foarte natural să formeze tovărăşii..." [2]).

Prin educaţia în comun a copiilor, impregnată de un puternic spirit de solidaritate socială, Platon urmărea acea „Einheit des Wollens" de care vorbeşte Windelband [2]), condiţie indispensabilă pentru consolidarea statului. Ideea unui tineret deplin cimentat sufleteşte, printr'o educaţie militară comună, aminteşte în mod isbitor încercările asemănătoare ale Germaniei şi Italiei din timpul nostru. Nu este desigur o întâmplare că aceste tendinţe contemporane coincid cu punctul de vedere al lui Platon. Asemănarea metodelor se explică prin identitatea ţelului urmărit: formarea unui tineret complet unificat sufleteşte, departe de orice frământare învrăjbitoare, imun faţă de orice curent centrifugal.

4. *Educaţia femeilor.* In legătură strânsă cu educaţia copiilor, sunt principiile privitoare la educaţia femeilor. Legătura provine din faptul că inovaţiile introduse în aceste două capitole ale pedagogiei echivalează cu desfiinţarea familiei [4]).

Este cunoscută situaţia socială inferioară, relativa descon-

---

1) Fr. Guex, *op. cit.*, p. 32.
2) *Rép.*, p. 191 (V, II, 1).
3) *Op. cit.*, p. 149.
4) W. Windelband, *op. cit.*, p. 162.

siderare de care avea parte femeia ateniană. „Recluziunea semi-orientală"[1]) a vieţii lor, atmosfera specială a gineceului, în care femeile cetăţenilor lucrau împreună cu sclavele, depărtau sexul femenin de vieaţa publică. Şi aici idealul lui Platon este opus mentalităţii curente a patriei sale. Femeile, cărora am văzut că li se răpeşte funcţia educativă a mamei, vor trebui să fie ele înşile la dispoziţia statului. Etatismul lui Platon, care subordonează pe individ societăţii, face din femei, ca şi din toţi membrii clasei războinicilor, instrumente puse în serviciul comunităţii. Şi cum imperativul social prin excelenţă era pentru clasa luptătorilor apărarea statului, care are nevoe de cât mai multă braţe de luptă, nu există niciun motiv ca femeile să fie excluse dela această obligaţiune socială. Ele vor trebui să însoţească pe bărbaţi la războiu, chiar dacă vor îndeplini mai mult funcţiuni auxiliare. Femeile „...vor împărtăşi împreună cu soţii lor muncile şi toate ostenelile care se referă la apărarea statului fără să se ocupe de altceva: numai că slăbiciunea sexului lor va face să li se atribuie în serviciu partea cea mai puţin grea[2]). Dorinţa lui Platon ca femeile să ajute pe bărbaţi în luptă îl face să extindă asemănarea dintre ei, formulând principiul general că „...femeia şi bărbatul au o aceeaşi natură proprie pentru paza statului; nu este deosebire decât dela mai mult la mai puţin"[3]).

Teoria lui Platon că nu există deosebiri *calitative* între aptitudinile celor două sexe poate fi de sigur uşor combătută. Dacă însă ţinem seama de punctul lui de vedere şi anume de dorinţa ca statul să fie cât mai bine apărat şi de cât mai mulţi luptători, înţelegem caracterul militar al „femenismului" lui Platon. Prin el, femeile nu dobândesc drepturi, ci aspra datorie de a lupta[4]).

„...Dacă noi cerem dela femei aceleaşi servicii ca şi dela bărbaţi, trebue să le dăm aceeaşi educaţie"[5]). Ca şi în privinţa educaţiei copiilor, modelul evident este şi aici Sparta. „Sparta este... singura cetate veche care s'a ocupat de educaţia fetelor, dar putem ghici în ce scop o făcea. După ce fuseseră iniţiate

---

[1]) Th. Gomperz, *op. cit.*, p. 547.
[2]) *Rép.*, p. 188 (V, I, 6).
[3]) *Rép.*, p. 187 (V, I, 5).
[4]) Al. Claudian, *Platon şi egalitatea sexelor* (în *Cercetări filosofice şi sociologice)*, p. 144—9.
[5]) *Rép.*, p. 181 (V, I, 3).

de mamă în munca menajului, tinerele aparţineau statului. Erau învăţate să cânte, să danseze, să lupte, să arunce cu greutăţi şi cu lancea; scopul suprem al acestei educaţii austere era să facă din ele femei viguroase, fecunde, soţii şi mame de soldaţi, capabile să prefere patria, soţului şi chiar copiilor lor. Mama spartană prefera să-şi vadă fiul mort decât dezonorat" [1]).

5. *Educaţia intelectuală şi formarea filosofilor.* Concepţiile pedagogice ale lui Platon expuse până acum, fie că e vorba de educaţia fizică, subordonarea artei necesităţilor *statului*, etatizarea educaţiei copiilor, uniformizarea educaţiei sexelor, reprezintă tendinţa rigoristă, austeră, care îşi avea în general modelul în simplicitatea vieţii spartane. Dar Platon nu este un locuitor al Laconiei. Cultura lui filosofică, influenţele pythagorice [2]) şi mai ales atitudinea critică faţă de aristrocraţia ateniană [3]), trebuiau să dea sistemului lui şi o coloratură mai puţin feudală şi militară.

Deşi societatea spartană se apropia cea mai mult de modelul de stat platonic, totuşi, Platon găsea că trebue să-i obiecteze unele defecte de organizaţie. Şi, în realitate, existau motive destul de serioase. Tradiţionalul echilibru feudal al Laconiei începuse să se rupă. „...Laconia devenise, din sec. al IV-lea, o ţară de mari domenii, stăpânită de o minoritate opulentă, inegalitatea economică şi inegalitatea politică domniau acolo în bună înţelegere şi fără nicio contrapondere" [4]). Platon numeşte Sparta „guvernământul ambiţios" (timocraţie sau timahie) [5]), din cauza tendinţelor oligarhice care începuseră să submineze vechea organizaţie feudalo-militară. In erarhia formelor de stat, timocraţia reprezenta numai o primă şi cea mai mică degenerare a statului ideal, dar care înseamnă, pentru Platon, nu mai puţin o

---

[1]) Fr. Cueux, *op. cit.*, p. 33.

[2]) W. Windelband, *op. cit.*, p. 23, scoate în relief legăturile politice ale lui Platon cu cercurile pythagorice.

[3]) Al. Claudian, *Colectivismul în filosofia lui Platon*, p. 76—89, ne demonstrează, într'un mod deplin convingător, că Platon a introdus colectiismul şi domnia filosofilor în satul ideal cu intenţia de a crea o clasă aristocratică, „cu sentimente sociale desvoltate", (p. 106); fiindcă tocmai lipsa acestor sentimente făcuse impopulară nobilimea ateniană, îndepărtându-se de conducerea Statului.

[4]) P. Roussel, *La Grèce et l'Orient*, Paris, 1928, p. 296; cfr. Glotz, *op. cit.*, p. 118—9.

[5]) *Rép.*, p. 316 (VIII, I, 2).

degenerare, o boală a statului. El vede motivul acestei decăderi în faptul că „... a fost neglijată adevărata muză, anume muza care prezidează *dialectica şi filosofia*, şi că a fost preferată gimnastica în locul muzicii"[1]).

De aceea, Platon adaugă tendinţelor laconizante o coloratură *filosofică* ce n'are a face nimic cu militarismul spartan. Această directivă se traduce în ce priveşte pedagogia prin concepţia care prezidează la educaţia magistraţilor şi filosofilor, deci a supremilor conducători ai statului.

Recrutaţi dintre războinici, formând, deci, la origine, aceeaşi clasă socială cu aceştia, ei sunt diferenţiaţi din masa războinicilor printr'o educaţie specială adecvată rolului lor. Desigur, şi războinicii trebuiau să primească o anumită educaţie intelectuală. Platon insistă asupra desvoltării armonioase a fizicului şi a psihicului. Noţiuni de aritmetică, geometrie, stereometrie, astronomie şi dialectică trebuiau să formeze un bagaj intelectual enciclopedic şi sumar, suficient pentru nevoile vieţii practice. Acest învăţământ de cultură generală se face la vârsta de 16—18 ani, după care urmează doi ani de instrucţie militară. La douăzeci de ani, are loc prima selecţie menită să distingă din masa războinicilor pe tinerii destinaţi magistraturilor. Aceştia vor primi timp de zece ani o cultură superioară, anume vor relua întreaga serie erarhică de cunoştinţi, aprofundându-le şi stabilind corelaţii între materii. La treizeci de ani, asistăm la o nouă bifurcare. Cei mai puţin înzestraţi intră în administraţie. Cei ce au dovedit un talent special pentru dialectică consacră acestei discipline cinci ani de studiu, pentru a se întoarce apoi, după expresia lui Platon, „în cavernă"[2]), adică pentru a relua contactul cu vieaţa activă de războinici sau magistraţi, timp de cincisprezece ani. După această îndelungată serie de „încercări", în care teoria şi practica alternează, întregindu-se reciproc, urmează, începând dela cincizeci de ani, vieaţa de adevărată contemplaţie filosofică. Reprezentând acum un summum de conştiinţă teoretică, dar în acelaşi timp şi desăvârşirea etică şi competinţa politică, filosofii, ajunşi pe această culme, sunt chemaţi la suprema datorie, de conduce pe rând statul.

Dacă în ce priveşte educaţia estetică, educaţia copiilor şi a

[1]) *Rép.*, p. 320—1 (VIII, I, 4), (sublinierile sunt ale noastre).
[2]) *Rép.*, p. 310 (VII, V, 3).

femeilor, Platon se opune deadreptul metodelor practicate la Atena, el are, şi în ce priveşte timpul desăvârşit al filosofului, la care se ajunge printr'o educaţie şi o selecţie severă, un ideal care contrazice tipul popular al filosofului atenian; *sofistul.*

„Toţi aceşti simpli particulari, aceşti învăţaţi mercenari, pe care poporul îi numeşte sofişti... nu predau altceva decât maximile profesate chiar de popor în adunările lui tumultoase, şi aceasta numesc ei înţelepciune. S'ar zice că e vorba de un om care, după ce a observat mişcările instictive şi poftele unui animal mare şi puternic, prin ce parte trebue să te apropii de el şi unde trebue atins, când şi dece este mânios sau liniştit, ce strigăte are obiceiul să scoată în fiecare ocazie şi ce ton de voce trebue să întrebuinţezi pentru a-l linişti sau a-l irita, după ce a învăţat toate acestea, prin experienţă şi timp, ar alcătui o ştiinţă şi un fel de artă pe care s'ar apuca s'o predea, fără a avea de altfel nicio regulă sigură ca să deosebească în aceste obiceiuri şi aceste pofte ceea ce este cinstit, bun, drept, de ceea ce este ruşinos, rău, nedrept; conformându-se în judecăţile sale după instinctul primejdiosului animal; decretând bun tot ce-i face plăcere, rău tot ceeace-l supără, drept şi frumos, fără să fac altă distincţie tot ce satisface necesităţile naturii şi aceasta, pentrucă n'a văzut deosebirea esenţială care există între bine şi necesitate şi nici nu este capabil s'o arate altora" [1]).

Aceste rânduri ale lui Platon ne arată clar *aderenţa sofiştilor la sentimentele „demos"*-ului *atenian,* acea „mulţime", pe care Platon o socoteşte incapabilă de judecăţi morale bine întemeiate. Este de astfel ştiut că sofiştii au reprezentat în filosofia ateniană tendinţa democraţiei către cultură. Cultura elementră pe care o căpătau copiii la Atena, până în secolul al V-lea, nu mai era suficientă în momentul când masa cea mare era chemată la conducerea trebilor publice. Se simţea atunci nevoie de un minimum de instrucţie răspândită în popor, se simţea trebuinţa unei *culturi generale* şi sofiştii aveau menirea de a o propaga. Învăţământul sofiştilor, mai mult extensiv decât profund, şi având ca scop abilitatea retorică şi politică şi drept consecinţă, adesea, un *diletantism* inevitabil [2]), este cu totul altceva decât educaţia laborioasă pe care o preconiza Platon pentru filosofi.

[1]) *Rép.*, p. 239—40 (VI, III, 2).
[2]) Zeller-Nestle, *Grundriss der Geschichte der Griechischen Philosophie,* ed. XIII, Leipzig, 1928, p. 94—5, 97.

Acel triaj complicat, pe care l-am văzut mai sus şi prelungirea educaţiei teoretice şi practice până la vârsta înaintată de cincizeci de ani, este tocmai antipodul diletantismului sofiştilor. La Platon, e vorba nu de popularizarea culturii pentru a o face accesibilă poporului, ci de concentrarea şi adâncimea ei pentru a produce *o elită intelectuală şi politică*. Şi aici, concepţia pedagogică a lui Platon se integrează în sistemul său politico-social. Aşa cum sofiştii sunt exponenţii şcolari ai *democraţiei* ateniene, Platon exprimă, în felul cum concepe formaţia filosofilor, conducători ai statului, tendinţele unui stat *aristrocratic* cu nuanţă intelectuală. Gânditorul, care spera încă să aşeze pe tronul unei cetăţi un monarh-filosof, avea ca ideal de conducător politic pe filosoful cu o perfectă educaţie etică şi intelectuală.

Este probabil că în această concepţie despre educaţia severă şi completă a filosofului-monarh au intrat unele elemente din pedagogia pythagoricinilor, care şi ei aveau preocupări politice şi reprezentau o *aristrocraţie* duşmănită de tiranii cetăţilor. In orice caz, filosoful anti-democratic, care nu se preocupă de loc, în *Republica*, de educaţia clasei muncitoare, ci numai de aceea a aristrocraţilor-războinici şi filosofilor-conducători, trebue situat, în privinţa aceasta, foarte departe de sofiştii profesori de retorică populară şi foarte aproape de pythagoricienii ale căror „iniţieri" întăritoare ale sufletului ne sunt amintite uneori de asprele selecţiuni din educaţia filosofică cerută de Platon.

Amănute asupra metodei de întrebuinţat în învăţământ şi lămuriri în celelalte chestiuni didactice, Platon nu ne oferă. Insistă doar asupra unui punct important. Să se înlăture constrângerea, violenţa din învăţământ. „Nu întrebuinţa deci violenţa... în lecţiile pe care le dai copiilor: procedează mai de grabă în aşa fel ca ei să se instruiască jucându-se, pentru ca să fii în stare să cunoşti înclinările fiecăruia" [1]).

6. *Educaţia în „Legi"*. La vârsta de cincizeci de ani, Platon dăduse, în *Republica*, o formă definitivă, întregului său sistem de idei filosofice, morale şi politice. Dar ajuns pe această culme a gândirii, el pare nemulţumit. Şi la drept vorbind, avea de ce. Pedaondocraţia [2]), care în intenţia sa intimă trebuia să corijeze unele defecte ale Spartei luată ca model şi ale aristrocraţiei ate-

[1]) *Rép.*, p. 304—5 (VII, V, 2).
[2]) Termen creat de J. Mill, pentru a desemna domnia filosofilor.

niene, se dovedea în practică a fi ineficace, irealizabilă. Experiențele din Sicilia, încercate personal în timpul ultimilor două călătorii întreprinse acolo, apoi, indirect, prin cei doi elevi ai săi, Dion și Callippos, ajunși pentru puțin timp stăpânitori ai Syracuzei [1]), l-au dezamăgit complet. Ambele căi arătate în *Republica* [2]), pentru mântuirea statului de a face din regi, filosofi, (încercarea de a reeduca pe tiranii Diomysios I și al II-lea) sau din filosofi, regi (elevii săi Dion și Callippos, ajunși tirani), dăduseră faliment. Cu durere, observă Platon în *Legi* că „e cea mai rară întâmplare ca acel ce posedă a putere nelimitată să fie împins prin amorul divin la o conduită dreaptă și înțeleaptă" [3]). Filosoful ajuns conducător de stat devenea pur și simplu un tiran oarecare la discreția pasiunelor sale și ale poporului. Această constatare reală zdruncina cu desăvârșire pârghia planului său de reformă socială. In *Republica*, filosoful, supremul păzitor al statului, avea puteri absolute, nelimitate, era, deși filosof, nu mai puțin un despot. Singura chezășie a onestității și devotamentului său era conștiința lui morală, produs al acelei educații îndelungate și severe, pe care am văzut-o. Educația crea pe filosofi, iar aceștia sprijineau și păzeau statul. De aici, vine marea importanță și atotputernicia atribuită de Platon educației în prima fază a sistemului său. Filosofii s'au dovedit însă în practică a fi, ca și ceilalți muritori, supuși pasiunilor, incapabili să creeze și să susțină numai prin personalitatea lor morală a formă de stat ideală. Atunci, Platon se vede silit să renunțe la această soluție. In *Legi*, filosofii cad de pe primul plan și odată cu ei, *și educația*. Optimismul pedagogic al lui Platon din *Republica*, exagerat cu naivitatea specifică reformatorilor sociali, face loc în *Legi* unei neîncrederi în plasticitatea materialului uman. Platon este în căutarea unui alt fundament al statului, mai puțin variabil, mai obiectiv și mai durabil decât elementul uman.

Ochii săi să îndreaptă și de astă dată înspre Sparta. Deși, după cum am văzut în *Republica*, organizația laconiană era încă criticabilă din punctul de vedere al idealului platonic, totuși ea se dovedise în practică a fi durabilă. „Istoria ne arată exemplul unei constituții care a rezistat timpului: aceea a Spartei, care a

---

[1]) P. Roussel, *op. cit.*, p. 297.
[2]) *Rép.*, p. 214 (V, IV, 2).
[3]) *Legi* apud. Th. Gomperz, *op. cit.*, p. 673.

observat regulile măsurei şi s'a ferit de orice exces... [1]. „Un efluviu din spiritul baconian, din spiritul inductiv modern" [2], străbate această a doua fază a operei platonice. Platon vrea să fie mai atent la „limbajul dificil al faptelor" [3]. Ori, faptele îi arătau că Sparta, citadela neînvinsă a feudalismului artistrocratic de care se loviseră neputincioase, noile tendinţe democratice, îşi datora stabilitatea unui *sistem de legi* minuţios alcătuit şi sever aplicat. De aceea, dela pedantocraţie, absolutismul filosofilor, Platon trece, în *Legi,* la ceea ce am putea numi nomocraţie, domnia legilor. Conţinutul acestei opere este „un adevărat cod, îmbrăţişând dreptul constituţional, dreptul privat, dreptul penal, precum şi instituţiile de utilitate publică şi precepte relativ la educaţie.... [4]).

Educaţia rămâne şi în Statul *Legi*-lor *foarte importantă,* dar fără să fie ca în *Republica* şi *cea mai importantă.* Educaţia forma în *stat* aceste caractere înţelepte, energice şi virtuoase, cărora li se putea încredinţa cârma statului fără teamă că-l vor conduce pe drumul interesului personal, pe calea decăderii. Formaţia lor superioară constituia o garanţie. In *Legi,* această disciplină internă este înlocuită prin norme de constrângere externă: *legile pozitive,* cărora trebue să li se supună toţi cetăţenii, fie conduşi, fie conducători. „Nu este adevărată constituţie decât aceea sub care guvernanţii sunt „slujitorii legii" [5]. In asemenea condiţii, misiunea educaţiei este micşorată, simplificată. Nu mai este vorba de formarea unei elite. La alegerea conducătorilor, joacă din ce în ce mai mult rol procedeele politice: votul, tragerea la sorţi, numirea, etc., atât de mult criticate de Platon altădată. Educaţiei, îi rămâne misiunea comună, obişnuită în orice societate, de a socializa pe individ, a-l adapta la condiţiile de vieaţă existente.

Statul rămâne, ca şi în *Republica,* „un institut pentru educaţia sufletului" [6]; adică caracterul public al educaţiei sufletului rămâne. Educaţia fizică nu mai are însă importanţa exagerată de odinioară. Platon renunţă la statul *militar* din Republica. El vrea să întemeieze de astă dată un stat *agrar,* imagină fidelă

---

[1]) E. Bréhier, *Histoire de la Philosophie,* t. I: L'Antiquité et le Moyen et le Moyen Age, f. I: Introduction-Période Hellénique, Paris, 1926, p. 159.
[2]) Th. Gomperz, *op. cit.,* p. 612.
[3]) *Politikos,* apud. Th. Gomperz, *op. cit.,* p. 612.
[4]) Th. Gomperz, *op. cit.,* p. 662.
[5]) Th. Gomperz, *op. cit.,* p. 673.
[6]) Zeller-Nestle, *op. cit.,* p. 176.

a Spartei. Nu mai este vorba de formarea unei clase de militari specializaţi, ci în noul stat, unde nu mai există împărţirea în cele trei clase, *toţi* cetăţenii iau parte la exerciţiile militare.

Educaţia intelectuală este *obligatorie* pentru ambele sexe. Ea depăşeşte în genere instrucţia ce se dădea tinerilor la Atena, pe aceea vreme, cuprinzând, ca şi în *Republica*, aritmetica, geometria, stereometria şi astronomia. Acest învăţământ are numai un scop practic şi utilitar, este predat în vederea aplicaţiilor la care poate da loc [1]. La aceste materii, se adaugă şi *dreptul*, adică cunoaşterea legilor şi a preambulurilor lor, care sunt un fel de expuneri de motive ale legilor. Căci respectul legilor trebue asigurat atât prin constrângere cât şi prin persuasiune. Ca şi în *Republica*, copiii vor învăţa materia, jucându-se aşa cum se proceda în Egipt.

Magistraţii vor primi o educaţie mai profundă. Ei trebuesc iniţiaţi şi în ştiinţa supremă care constă în a reuni pluralitatea sub o singură idee. De sigur, e vorba aici de dialectică, dar ea nu mai are aici misiunea aşa de importantă din *Republica*.

In locul dialecticii, *religia pozitivă* trece pe primul plan. Prioritatea şi nemurirea sufletului şi toate credinţele despre zei, eroi şi demoni formează conţinutul acestei religii. „Impietatea este tratată acolo (cartea x) înainte de toate ca un pericol social" [2]. De aceea, ea trebue prevenită prin argumente raţionale (educaţie) şi pedepsită sever (legi). Toată activitatea cetăţenilor este censurată din acest punct de vedere, încât Windelband se crede îndreptăţit să vorbească de existenţa unei „religiöse Sittenpolizei [3]. *Legile* înseamnă de fapt o „victorie a intoleranţei" [4].

Ca în orice societate feudală, un tradiţionalism exagerat stăpâneşte practica pedagogică precum şi toată vieaţa societăţii. „Consiliul de noapte" şi „directorul educaţiei" veghează ca nicio schimbare să nu se producă în organizaţia statului. Până şi jocurile copiilor trebuiau să rămână identice dela o generaţie la alta. „Este important înainte de toate calegile să fie stabile" [5].

---

[1]) V. Brochard, *Les „Lois" de Platon et la théorie des Idées*, în olumul *Études de Philosophie ancienne et de Philosophie moderne*, Paris, 1926, p. 160.
[2]) E. Bréhier, *op. cit.*, p. 160.
[3]) *Op. cit.*, p. 170.
[4]) Th. Gomperz, *op. cit.*, p. 697.
[5]) *Legi*, apud. E. Bréhier, *op. cit.*, p. 158.

Arta este judecată după aceleaşi criterii etico-religioase, ca şi în *Republica*. Muzica trebue subordonată necesităţilor cultului religios, iar literatura cade sub controlul poliţiei religioase a moravurilor.

Vieaţa zilnică a cetăţenilor statului ideal din *Legi* ne apare monotonă şi lipsită de preocupări culturale. „Ei (cetăţenii) se îngrijesc de subsistenţa abia suficientă a vieţii — afară de aceasta, munca fizică, necesară în agricultură şi industrie, o lasă în sarcina sclavilor sau a lucrătorilor străini, tocmiţi cu ziua — şi participă la exerciţiile militare şi de sigur, şi la învăţământul matematic şi teologic, apoi la serbări, alegeri, şedinţele tribunalelor: încolo, le lipseşte orice interes, orice imbold pentru o activitate mai înaltă. Ne înspăimântă gândul că un mare filosof a putut propune poporului său, ca ideal, un regim de vieaţă cu un conţinut spiritual aşa de pustiu, cu o măsură aşa de îngustă a valorii culturii" [1]).

III. *Concluzie.* In crearea utopiei din *Republica*, în refacerea acestui ideal în *Legi*, în motivele intime care au necesitat această corectare a primului model de stat, găsim o confirmare evidentă a *concepţiei sociologice a educaţiei.* Acest punct de vedere îl aflăm exprimat complet şi precis în definiţia lui Durkheim: „Educaţia este acţiunea exercitată de generaţiile adulte asupra acelora care nu sunt încă coapte pentru vieaţa socială. Ea are ca obiect provocarea şi desvoltarea la copil a unui oarecare număr de stări fizice, intelectuale şi morale, pe care le reclamă dela el şi societatea politică, în întregul ei şi mediul special căruia îi este mai ales destinat" [2]). La aceeaşi concluzie, ajunge şi Paulsen studiind istoria pedagogiei: „...şcoala nu are o mişcare proprie, ci urmează mişcarea generală a culturii" [3]).

Dacă Platon ar fi fost pus în faţa acestei definiţii, atunci când scria *Republica*, probabil s'ar fi revoltat. In această fază a gândirii sale, el aştepta dela educaţie mult mai mult decât o simplă adaptare a generaţiilor tinere la cadrul social existent. Nemulţumit de tipul de om realizat de Atena veacului al V-lea—IV-lea, el propunea un model uman, opus acestuia. Cum să-l realizeze? Numai şi numai *prin educaţie*. Dacă şi-ar fi

[1]) W. Windelband, *op. cit.*, p. 171.

[2]) E. Durkheim, *Éducation et Sociologie*, ed. II, Paris, 1926, p. 49.

[3]) Şt. Zeletin, *Naţionalizarea şcolii*, editura Fundaţiei Culturale Principele Carol, Bucureşti, p. 10.

dat seama, ca Durkheim, că educația nu face altceva decât să îmbrace în aceleași tipare un material omenesc mereu reînoit, cu alte cuvinte că funcțiunea educației este în esență *conservatoare*, atunci ar fi fost de sigur foarte încurcat în găsirea mijloacelor de realizare a idealului său. Izolat însă în turnul de fildeș al unei gândiri pur deductive, disprețuind datele experienței, Platon credea, ca și Locke, Helvetius și în genere toți reformatorii sociali, că educația poate fi *punctul de plecare* al unei transformări sociale. Cursul generațiilor, care repetau mereu același tip de om, trebuia rupt undeva. Pentru a întreprinde acest lucru, Platon nu avea la îndemână decât influența ideilor și personalității sale. In asemenea condiții, nu e de mirare că Platon credea că ar putea forma, printr'o educație îngrijită, câțiva oamenii, ci și a crea o nouă organizație politică, socială și econoasemănarea lor. Educația putea și trebuia să facă totul. Ea avea la Platon o misiune *revoluționară;* nu numai a transforma oamenii, ci și crea o nouă organizație politică, socială și economică. Acest punct de vedere participă la iluzia eternă a intelectualismului istoric, care crede că modificarea ideilor poate atrage după sine și transformarea societății. Ideile lui Platon despre puterea educației erau astfel la antipodul concepției durkheimiste.

Cât de utopică a fost concepția lui Platon se vede din faptul că ea n'a putut rezista contactului cu lumea concretă a faptelor. Platon a avut ocazia și a încercat să-și aplice planul întocmit în *Republica* și, după cum știm, a fost deziluzionat. Experiența l-a învățat că educația nu este o forță autonomă, ci este subordonată celorlalți factori sociali. Trebue să transformi întâiu condițiile de vieață ale societății și modificarea sistemului de educație va veni dela sine, ca o consecință necesară. Ajuns la această convingere, în *Legi*, Platon ne apare mult mai realist. El insistă aici asupra importanței organizației juridico-economice, pe care o descrie în detaliu. Odată cu aceasta, însemnătatea educației este redusă la proporțiile ei juste. Ea ne apare acum, așa cum voia Durkheim, ca „o socializare metodică a tinerei generații" [1]).

PETRE BOTEZATU

---

[1]) *Op. cit.*, p. 49.

CARTEA CEA BUNA

Vorbind, cândva despre lupta pe care toţi oamenii de bine trebue s'o ducă — şi la noi — împotriva scrisului imoral — lăsam să se întrevadă ideea salvatoare că această luptă urmează să fie dusă, în deosebi, pe două căi fundamental opuse:

Prin măsurile drastice, ca: urmărirea tuturor infractorilor, înăsprirea codului penal şi crearea unor legi speciale, pe care guvernele Statelor conştiente sunt obligate să le ia împotriva desmăţului grafic;

Prin sprijinirea, continuă şi organizată, pe care scriitorii şi Statul, secondaţi de imensa masă a cititorilor, sunt îndreptăţiţi s'o acorde, cu tot entuziasmul, cărţii bune.

Inţeleg prin aceasta — scrierile — prea puţine, astăzi, de care avem neapărat trebuinţă, spre a contrabalansa — deocamdată, spre a înlocui — cu timpul — *tot* balastul desmăţului literar, care împiedecă sufletul românesc să se ridice pe culmile idealismului şi artei.

De aici nevoia de a vorbi şi despre această chestiune, de a vă lămuri asupra înfăţişării, rosturilor şi caracterelor celui mai minunat tovarăş şi priceput sfătuitor: cartea cea bună.

Rostul ei e cu atât mai justificat, cu cât — din cauza numărului înfiorător de mare al cărţilor insalubre — această prietenă devotată şi dezinteresată a vârstei necoapte, trece, în multe cercuri drept inexistentă, e socotită drept o Cenuşereasă, curată, harnică, pricepută şi încărcată de încântări — dar vai! atât de tăcută, de modestă şi de retrasă de sgomotele asurzitoare ale unei vieţi superficiale şi artificiale, de lene, patimă şi câştig.

Sigur e, prin urmare, faptul că, şi la noi, au început să se ivească zorile unei fericite îndreptări. Faptul că, alături de atâtea scrieri înţesate de patimă, s'au tipărit şi retipărit, în 2 şi 3 ediţiuni — cerute, cu sete de acelaşi public, căruia, până mai dăunăzi i se oferea un singur tip de literatură — cărţi luminoase şi înviorătoare, ca: „Oraş patriarhal" şi „Apostol", de Cezar Petrescu, ca „Mamina" lui Lascarov Moldoveanu, ca „Velerim şi Veler, Doamne" a lui Victor Ion Popa, ca „Baltagul", „Nunta Domniţei Ruxandra", „Măria-Sa Puiul Pădurii". „Hanu-Ancuţei" (şi câte altele) ale lui Sadoveanu, ca „Menuetul" şi „Moartea fratelui meu", scrise cu atâta grijă de George M. Vlădescu, sunt semnele acestei noi orientări. Şi aceeaşi înaltă semnificaţie o are faptul nou că atâtea edituri (Cartea Românească, Scrisul Românesc, Alcalay, Tipografiile Române Unite, Cugetarea), au inaugurat o campanie de literatură destinată exclusiv tineretului şi că editorul Delafras — căruia i se cuvine toată lauda — a provocat, prin premii anuale, volume de literatură nouă închinată vârstei fragede.

Sunt câteva din semnele îmbucurătoare. Şi dacă înălţătoare iniţiativă a vrednicii Societăţi naţionaliste „Avântul", care, de aproape 40 de ani activează în domeniul culturii şi moralei, sub inimoasa conducere a generalului medic V. Panaitescu, de a se organiza răspândirea cărţii bune — va găsi aprobarea domnului ministru al Culturii Româneşti — ele se vor înmulţi stăruitor.

Dar să precizez: ce este cartea cea bună? Repetând ceva din cele spuse — anul trecut — la ziua cărţii — vom aminti că ea este tocmai contrariul acelor „scrieri şi publicaţiuni date la iveală numai pentru scopuri comerciale şi care dăunează formării spirituale a tinerelor generaţii". E definiţiunea d-lui dr. C. Angelescu, confirmată atât de lapidar prin următoarele cuvinte regale: „O literatură uşoară, adesea nu la înălţimea cerinţelor morale, este un lucru care se răspândeşte mai uşor şi se produce mai uşor".

Aceasta e literatura blestemată, aceea împotriva căreia urmează să se deslănţue cea mai necruţătoare prigoană. Privirile noastre dornice de frumos — trebue să se întoarcă spre cealaltă — spre literatura, atât de înălţător caracterizată în discursul Suveranului, „care trebue să fie adevăratul gând al

fiecăruia şi care mai presus de toate, să fie sinteza gândului întregului popor şi sufletului neamului" [1]).

Fireşte că în cadrul acestei literaturi nu au ce căuta nici gravurile şi fiţuicile de igienă, prea numeroase şi înspăimântător de brutale — în măsură să lămurească pentru tineri, anumite chestiuni de-o intimitate dureroasă, dar nici romanele — din nefericire răspândite şi la noi — oferite cu dărnicie pentru iniţierea generaţiilor ce ne urmează — în aceleaşi taine.

Rostul lucrării de faţă este acela de a contura cartea bună, servind ca un îndreptar obiectiv pentru toţi aceia cari se simt încă desorientaţi în block-hous-ul labirintic al scrisului românesc actual. Astfel fiind lucrurile, *el se* adresează — mai ales părinţilor şi educatorilor, apoi tuturor acelora cari sunt definitiv câştigaţi la ideea că, pentru a face să încolţească în sufletul tineretului ideile generoase şi sentimentale alese — pildele îmbrăcate în haina imaculată a cuvintelor alese — pot avea o înrâurire *tot* atât de completă, de adâncă şi de radicală — ca şi întreg ansamblul de fapte, vorbe, tipuri şi icoane în mijlocul căruia trăiesc.

Dar să ne apropiem de cartea cea bună. Ne va fi atât de greu s'o găsim, tocmai pentrucă vitrinele o găsesc incomodă, etalajele nu o pot suferi, expoziţiile o admit numai de milă şi de silă, vânzătorii nu o recomandă cu toată căldura, reclamă deosebită nu i se face, afişe în culori ţipătoare nu o impun atenţiei publice, prospectele şi fascicolele gratuite nu o popularizează, chioşcarii nu o îmbrăţişează ca pe un oaspete ales, în sfârşit marea masă a cititorilor nu are de unde să-i ştie de existenţă. Ca să-i dăm totuşi de urmă, va trebui să vizităm una din marile librării. Acolo da, după multă casnă şi destulă trecere de timp

---

[1]) Iată cum caracterizează prof. N. Iorga această literatură: (Cuget clar, I, 8):

„Alături, rămasă în manuscript sau tipărită cu jertfe grele din partea scriitorilor, pentru ca ici, colo doar câte un curios să se oprească la înfăţişarea Cenuşeresei şi rareori câte un înapoiat să-i taie foile, fără să cuteze, de frica bandei, care stă, cu pietrele în mâini, la uşa speluncilor, fără să cuteze, zic, să vorbească de o asemenea lectură, căreia coloanele multor ziare îi sunt principial închise.

„Aceasta e literatura care duce mai departe ce a putut elabora mintea acestei naţii, literatura logică şi curată, literatura cea în adevăr frumoasă".

vei putea recunoaşte pe cel mai preţios, pe cel mai dezinteresat prieten al sufletului tău plictisit: cartea cea plină de lumină.

Fericit o plăteşti, o iei în mână şi—cu oarecare neîncredere— o priveşti: e atât de umilă, de tăcută şi de sărăcăcioasă, încât, la un moment dat, pe fruntea sufletului tău încolţeşte o urmă de amărăciune. Fără coperte atrăgătoare, nici titluri pompoase, lipsită — mai totdeauna — de ansamblul coloristic, care impune atenţiei publice anumite volume, fără toate acele subtitluri culese cu grijă din mocirla cotidiană, cu un cuvânt, lipsită de toate acele zorzoane în măsură să smulgă un ban, o atenţie şi un suflet. Mai grav e faptul că o astfel de carte e, mai totdeauna, semnată de autori prea puţini popularizaţi de reclama trânbiţaşilor interesaţi, iar din punct de vedere editorial, s'a mulţumit, de cele mai multe ori, cu cartea de vizită a unui entuziast al scrisului, al cărui nume, tocmai din această cauză, trebueşte înregistrat la răbojul sufletului românesc.

Ajungi acasă şi începi s'o răsfoieşti; fără fotografia autorului, fără dedicaţii abil ticluite, fără prefeţe, caracteristica lipsită, uneori, de o tehnică rafinată—cartea cea bună te captivează dela primele pagini. Nu intenţionai s'o citeşti imediat. Deodată însă te vezi înlănţuit în mrejile unei vrăji care te stăpâneşte. O lumină vie, curată, caldă şi limpede îţi încătuşează simţirea. O lume nouă, necunoscută şi totuşi prietenoasă, îţi umple imaginaţia. Simţi cu ea, trăeşti cu ea, tresalţi cu ea, regreţi cu ea. O bogăţie de pasiuni dintre cele mai fireşti, mai curate şi mai omeneşti îţi inundă spiritul, care — scăldat în acel potop ceresc — uită tot ce-l preocupa numai cu câteva clipe mai înainte.

Minunea s'a săvârşit! Opera de artă a intrat definitiv în biata-ţi existenţă omenească; tu, biet muritor necăjit — te-ai pierdut cu totul în ea; o simţi în minte şi în inimă, în sânge şi în carne — o simţi ca pe un fluid eteric care te linişteşte şi te înalţă spre sferele, nebănuite şi nebântuite, ale frumosului etern; o simţi ca pe o adevărată binefacere, care îţi prelungeşte existenţa în altă lume, complet necunoscută şi cu totul nepătată.

Şi, astfel, odihnit şi reîntinerit — receteşti (pentru a câta oară?) paginile cele mai calde — cu lăcomia celui însetat căruia această fericire nevisată i se pare prea scurtă. Ce păcat că nevoile vieţii te silesc să-ţi smulgi sufletul dela izvorul răcoritor al cărţii bune.

Caracterele ei sunt: cea mai desăvârşită seninătate, sim-

plicitate clasică, firesc fără pereche, cea mai deplină decenţă, absenţă oricării teze antireligioase, antisociale, antinaţionale sau politice; un idealism nobil şi curat; un intelectualism precis şi puţin pretenţios, dar mai ales, printr'o totală spiritualizare a oamenilor, situaţiunilor şi pasiunilor, care ne ridică, pe aripele ei diafane, în acel mediu paradisiac, unită cu perfecţiunea celei mai ample şi mai nobile forme, în care cuvântul este încrustat cu grijă de adevărat giuvaergiu, expresia este totdeauna echilibrată, iar fraza poleită cu staniul celei mai curate discreţiuni.

Cine a săvârşit oare această minune? Numai modestul creator, care, cu sacrificii şi privaţiuni excesive, şi-a ars, de bunăvoie, sufletul curat la flacăra artei. El este unul dintre puţinii reali binefăcători ai omenirii, căreia îi deschide, prin portiţa sufletului său sbuciumat, luminişuri şi popasuri de adevărată şi curată refacere. El *întrupează simţirea omenească*, în gradul cel mai înalt, căci de foarte multe ori, cade înfrânt sub povara istovitoare a operei. El e „văpaia" ce „se mistuie luminând" şi încălzind întreaga omenire, e sufletul generos în care a găsit ecou chemarea caldă a blândului Vlahuţă:

Nu duceţi minunatul vostru dar
Ofrandă mâinelor nelegiuite,
Ci, ca pe sfântă masă din altar,
A 'mpărtăşirii taină prea curată,
Aşa cuvântul să vi-l pregătiţi.

Şi tot el e vrăjitorul măiestru, care, fără să recurgă la clişee îmbietoare, a izbutit totuşi, să scoată, cu multă băgare de seamă, din cutia miraculoasă a sufletului nesecat şi chinuit acea bogăţie de frumuseţi nepieritoare — acea lume în care patimile nu colcăie, frunţile nu se înfruntă, inimile nu-s înveninate, braţele nu se încleştează, corpul nu e pus la încercare, iar lipsa de experienţă nu-i împinsă nici pe drumul pierzării, nici pe acela, tot atât de povârnit al pierzării.

Şi tot el e făuritorul unei limbi „ca un fagure de miere", pentrucă, odată cu minunile sufletului său, ni le-a descoperit şi pe acelea, tot atât de nebănuite, ale graiului strămoşesc, pe care preotul poet Al. Mateevici îl socotea:

Un şirag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Sau:

.... piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde.

Lui — minţii lui minunate, inimii lui aprinse şi voinţii lui îndârjite, îi datorăm această uimitoare întrupare a prieteniei: cartea cea bună — din al cărei rost dulce curg, cu nemiluita: sfaturi înţelepte, mângâieri şi îmbărbătări dezinteresate, deprinderi bune, sentimente alese, idei mântuitoare, gânduri sănătoase, îndrumări preţioase, realităţi curate şi închipuiri nobile.

Cartea cea bună ne cuminţeşte, ne înţelepţeşte şi ne vrăjeşte; paginile ei sunt tot atâtea momente de încântare, de bună dispoziţie şi de dreaptă orânduială. Din ea, ieşim, totdeauna, renăscuţi, reîntineriţi şi iubitori de vieaţă, plini de înţelegere şi cu pasiunile înfrânte.

Cartea cea bună ne înfrăţeşte cu natura, ne îndrumează către tainele Creaţiunii, ne învaţă să ne iubim patria, să prea mărim vieaţa, să fim calculaţi, miloşi şi generoşi. Ea este auxiliarul nostru de toate zilele şi de toate clipele, căci singură ea, după expresia pitorească a lui Eliade: „familiarizează pe toţi, pe nebănuite, cu istoria naţiilor, recomandă virtutea şi războieşte viţiul, aduce în râs obiceiurile ruginite şi bătrâne şi insuflă gust pentru ale veacului".

In toate veacurile, cartea cea bună a fost izvorul veşnicei tinereţi şi vieţii fără veac. In ea şi-a găsit singurele clipe de înălţare şi adevăratele prilejuiri de îmbărbătare şi războinicul încătuşat în zalele dorinţei de a cuceri şi bătrânul gârbovit sub apăsarea grelelor încercări, şi adolescentul necunoscător în ale vieţii. Cu ea a cugetat filosoful, de ea a fost călăuzit savantul, din ea s'a inspirat artistul, prin ea a vieţuit călătorul [1]).

E cartea — ne-o spune Ion Creangă, prin graiul sfătos al bunicului său David — care „îţi aduce mângâiere", căci, adaugă acelaşi cu caracteristică simplitate:

„Eu, să nu fi ştiut a citi, de mult aşi fi înnebunit, câte am

[1]) Despre aceeaşi spune Paul Doumer în: „Cartea copiilor mei":

„Am păstrat personal amintirea unor lecturi făcute între 16 şi 20 de ani, care au avut o influenţă reală, dacă nu chiar decisivă, asupra îndrumării vieţii mele, asupra fixării unor regule precise adoptate atunci şi rămase călăuza mea neschimbată, în decursul a 30 de ani trecuţi".

avut pe capul meu, însă deschid Vieţile Sfinţilor şi văd — atâtea şi atâtea şi zic: — Doamne, multă răbdare ai dat aleşilor tăi! Ale noastre sunt flori la ureche pe lângă cele ce spune în cărţi... Din cărţi culege multă înţelepciune; şi la drept vorbind nu eşti numai aşa o vacă de muls, pentru fiecare".

Şi cât de minunat a tălmăcit rostul cărţii bune profesorul I. Simionescu care a afirmat că, prin ea, „omul cel mai slab simte cum îi cresc puterile şi cum e ajutat să salte din nevoi".

Aceasta, pentrucă, de câteori „ţi-e sufletul amărît şi în desnădejde, socoţi că s'a încheiat cu vieaţa; întinzi mâna către Biblia dela căpătâiu şi vezi că suferinţa e omenească şi că adesea nu se poate ajunge la mulţumire ori bucurie decât trecând prin faza durerii.

„Când ieşti în neştiinţă, despre cele de nevoie şi nai de cine întreba, iei cartea de sub grindă, iar învăţatul depărtat, necunoscut îţi şopteşte ca să faci, ce să ieşi in încurcătură.

Iar încheierea:

„Cartea îţi e prietenul în ceasurile de nelinişte, e doctorul, la începutul boalelor, e sfătuitorul de bine în nevoi, e bătrânul care te netezeşte pe cap şi-ţi arată calea cea adevărată".

Iată de ce nu pot sfârşi decât îndemnându-vă să daţi tot sprijinul promovării cărţii bune — singura pe care:

Statul trebue s'o încurajeze şi s'o susţie prin înlesniri şi recompense;

Editorii trebue s'o scoată din piatră seacă şi să-i dea toate onorurile cuvenite;

Scriitorii trebue s'o smulgă din tainiţele sufletelor lor pline de încântări şi s'o ofere — ca un dar nepreţuit cititorilor;

Educatorii trebue s'o puie cu precădere în mâinele nevinovate ale tinerelor vlăstare;

Librarii trebue s'o aşeze în fruntea celor mai alese bucate sufleteşti — în fine:

Marele Public trebue să vadă în ea şi numai în ea:

pe cel mai sincer, mai devotat, mai adevărat şi mai apropiat prieten — de zile bune, ca şi de clipe de amărăciune, — cu un cuvânt:

cea mai desăvârşită întrupare a bunătăţii şi altruismului.

PAUL I. PAPADOPOL

SARBATORIREA D-LUI PROF. I. PETROVICI

— O sărbătoare a culturii româneşti —

Numai cine a avut fericirea să trăiască câteva clipe alături de profesorul Petrovici-omul poate înţelege semnificaţia sărbătoririi care a avut loc în ziua de Duminică, 13 Februarie crt., în aula cea mare a Fundaţiei Carol I.

Nu cred să mă înşel dacă declar că, într'un anumit moment, mi-a fost dat să am intuiţia superiorităţii profesorului Petrovici şi, prin d-sa, a superiorităţii adevăratului om de cultură în general.

In acel moment, am înţeles că sunt oameni de cultură — din care, unii, poate, numai datorită unor anumite contingenţe, au căpătat o recunoaştere oficială de autoritate culturală — care au o pronunţată tendinţă spre izolare, pornită, uneori, mai mult dintr'un instinct de conservare. Aceştia se împrejmuesc parcă cu un fel de „noli me tangere", care îmi reaminteşte o inscripţie de pe câteva tăbliţe atârnate în jurul unui monument funerar de splendidă marmoră neagră, frecventat zilnic de proprietarul şi viitorul său locatar, un om bătrân, foarte venerabil, inscripţie, care grăia astfel: „nu atingeţi, nu călcaţi".

Asemenea oameni de cultură răspândesc în jurul lor o răceală izolatoare şi, chiar prin aceasta, nu pot crea ceva durabil, fiindcă nu se pot integra organic în cultura unui popor. Acestora, când îi asculţi — chiar dacă spun lucruri interesante — le mulţumeşti, îi saluţi şi pleci; când îi citeşti — chiar dacă pun probleme noui sau perspective noui de vedere — nu ţii prea mult să faci din volumul lor, cartea de căpătâiu; între ei şi tine nu există nici o fibră de comunicaţie.

Am înţeles, însă, în acelaşi moment, că sunt alţi oameni a căror cultură are un caracter de aristrocraţie şi distincţie care difuzează o căldură neobişnuită — ca nişte binefăcătoare raze solare — făcând ca seminţele cuprinse în ea să prindă repede rădăcini şi să rodească în fiecare ascultător, în fiecare cititor.

La aceştia, natura le-a pus verbul la dispoziţie — scris sau

pronunţat — pentru ca, printr'o surprinzătoare uşurinţă, să servească gândul, ideea, sentimentul, dorinţa. Cu o limpezime de cer curat, cu o claritate de lumină de orizont larg, fiecare problemă, oricât de grea, având un sens precis în spiritul lor, capătă un înţeles, produce o atitudine, naşte un consens şi o colaborare în cei care-i ascultă sau îi citesc.

Din această categorie, face parte omul de cultură, profesorul I. Petrovici. Iată pentru ce sărbătorirea celor treizeci de ani de profesorat ai d-sale a fost o sărbătoare a Culturii Româneşti.

Intr'adevăr, deşi sărbătorirea a fost pornită din iniţiativa Societăţii Române de Filosofie, prin d. profesor C. Rădulescu-Motru, preşedintele societăţii, s'au asociat la ea reprezentanţii tuturor instituţiunilor culturale de seamă ale Ţării Româneşti, şi anume: Profesor P. Gusti, din partea Academiei Române; profesor C. Stoicescu, în numele Universităţii din Bucureşti; profesor Fl. Ştefănescu-Goangă, pentru Universitatea din Cluj; prof. Dan Bădărău, în numele Universităţii din Iaşi; prof. Al. Ieşan, din partea Universităţii din Cernăuţi; prof. C. Narly, în numele Facultăţii de filosofie şi litere din Cernăuţi; prof. N. Popescu, pentru Facultatea de teologie din Chişinău; prof. I. Buricescu, din partea „Grupării profesorilor de filosofie"; prof. St. C. Ioan, în numele Ateneului Român; prof. C. Kiriţescu, în numele Ministerului Educaţiei Naţionale; d. I. M. Sadoveanu, în numele Ministerului Cultelor şi Artelor; prof. T. Vianu, pentru Societatea Scriitorilor Români; d. Paul Prodan, din partea Teatrului Naţional; prof. N. Crainic, din partea revistei „Gândirea" ; prof. Al. Tzigara-Samurcaş, din partea revistei „Convorbiri Literare"; prof. Dupron, din partea Institutului de Cultură Franceză şi d. I. Antohi, în numele Societăţii Studenţilor în Filosofie şi Litere din Iaşi.

Fiecare a arătat contribuţia pe care a dăruit-o cu prisosinţă d. Petrovici, instituţiei, în numele căreia vorbea.

D. profesor C. Rădulescu-Motru a relevat în special, atmosfera de „înţelegere şi iubire", care domneşte între membrii Societăţii Române de Filosofie, având ca cea mai strălucită ilustraţie a ei, pe profesorul Petrovici.

D. profesor Gusti a scos în evidenţă înrudirea apropiată a spiritului sărbătoritului, ca moldovean, cu atmosfera dela Junimea şi mai ales cu Titu Maiorescu.

Reprezentanţii tuturor universităţilor din ţară, i-au relevat calităţile deosebite de mare cugetător şi mai ales de profesor, dovedind în această calitate, o exemplară conştiinciozitate în îndeplinirea datoriei academice şi formând atâtea generaţii, răspândite în toate domeniile de activitate ale ţării.

O notă deosebită a adus-o d. prof. N. Popescu, în numele Facultăţii de teologie din Chişinău, ctitoria d-lui profesor

Petrovici, care i-a fost aşa de scumpă încât a mărturisit: „Dacă de azi înainte, la ministerul meu, nu voiu mai face nimic sau voiu face numai greşeli, va rămâne în conştiinţa mea, că am avut o activitate rodnică numai pentru faptul că am creat această facultate la Chişinău; fiind convins că „educaţia creştină a fost folositoare totdeauna, dar sunt epoci când ea capătă aspectul unei mântuiri: epocile de criză, de descumpănire, de negură şi haos. Aceste vremuri turburi nu le poate stăpâni ştiinţa naturii, ci numai hrana şi disciplina sufletului şi nici controversele, ci îndreptarul sigur al moralei creştine, decât care, filosofia n'a putut să lămurească o formulă mai înaltă şi mai neşovăitoare".

D. prof. I. Buricescu a reamintit pe fostul student Petrovici, colegul său, meritos care, la Societatea Studenţilor în Litere, îşi petrecea Duminicile, în lungi şedinţe, în care se ascuţeau minţile şi se încălzeau sufletele, afirmând, astfel, credinţa că *„rostul studenţilor este să înveţe carte şi să se pregătească temeinic pentru sarcinea cea grea ce le va cădea în vieaţă"*.

Dar d. Buricescu mai aduce laude sărbătoritului şi pentru meritul cel mare de a fi dat o realitate învăţământului filosofic din şcoalele secundare. Foarte slab reprezentat prin cele două ore de filosofie (logica şi o parte din psihologie) în clasa VII-a şi o oră de psihologie (partea 2-a) în clasa VIII-a, introduse prin reforma lui Spiru Haret şi C. Dumitrescu-Iaşi, la 1898, singur d. Petrovici a avut curajul să susţină importanţa ce se cuvine filosofiei în învăţământul secundar, prin reforma propusă la 1926.

D. prof. C. Kiriţescu a putut confirma cele afirmate de d. prof. Buricescu: calităţile deosebite ale profesorului Petrovici, ca ministru, contribuind cu înaltele sale concepţii la clarificarea unui învăţământ secundar, având ca punct central filosofia, care avea menirea de a închega într'un tot armonic numeroasele cunoştinţe disparate, căpătate de elevi, la diferitele obiecte de studii, şi înlesnind, astfel, crearea unei catedre propriu zise de filosofie.

Dar d. Kiriţescu a mai scos în evidenţă distinsa atitudine, lipsită de orice caracter de „politicianism", pe care d. Petrovici a arătat-o în timpul cât a stat la Ministerul Educaţiei, atât faţă de colaboratorii mai mari, pe care îi considera deseori ca prieteni, cât şi faţă de cei mici, de organele de control şi de profesorii de orice grad.

In numele literilor, d. prof. T. Vianu reaminteşte primele opere literare ale d-lui Petrovici: reprezentarea în seara zilei de 21 Martie 1900, la Teatrul Naţional din Bucureşti, a poemului în versuri „O sărutare"; în 1911, volumul de versuri „Un colţ de vieaţă"; în 1920, „Amintiri Universitare" şi numeroase alte cărţi de amintiri şi călătorii. D-sa găseşte de cuviinţă, şi

pe drept cuvânt, să alăture la artistul cuvântului scris, pe artistul cuvântului vorbit, pe orator, fie de catedră, fie de tribună parlamentară.

Dar Teatrul îl revendică pe d. Petrovici, nu numai ca autor dramatic, ci şi ca director general al Teatrelor şi membru în comitetele teatrale, ca decan chiar, fiind în consiliu, de treizeci de ani, după cum spune d. P. Prodan.

Prin glasul d-lui N. Crainic, revista „Gândirea", îl omagiază pentrucă gândirea sa personală „a deschis sus, un ochiu din ce în ce mai larg spre azurul misterios al lui Dumnezeu, dincolo de lumea făpturilor şi a logicei omeneşti; iar prin glasul d-lui Tzigara-Samurcaş, revista „Convorbiri Literare", pentru colaborarea şi dragostea ce i-a acordat-o: la 10 ani, a venit prima oară în contact cu revista, primind-o printre cărţile de premiu, premiul I-iu cu cunună, în cl. IV-a primară; la 22 de ani, i-a fost colaborator; iar la 47 de ani, cu ocazia jubilieului de 60 de ani, îi înscrie o subvenţie fixă în bugetul Ministerului.

Şi Franţa, prin cuvântul d-lui prof. Dupront, adaogă elogiul culturii franceze şi elevii, prin glasul studentului I. Antohie, îi mulţumesc...

Şi sărbătorirea n'ar fi avut sfârşit, dacă în locul conceptului filosofic de „timp infinit", n'ar exista timpul fragmentat şi neiertător al ceasornicului...

Ce a urmat?... este mai bine s'o spună sărbătoritul. Cuvântarea sa înseamnă în acelaşi timp, o amintire, o recunoştinţă, un proces de conştiinţă, un îndemn şi o făgăduinţă; această cuvântare, în formă scurtă şi lapidară, poate fi considerată ca un îndreptar de vieaţă şi de muncă, deci, citiţi-l cu atenţie, *aceasta este cel mai potrivit omagiu pe care-l pot aduce liceele militare:*

Răspunsul d-lui prof. I. Petrovici

„Intr'o zi ca aceasta de astăzi, cum sunt puţine în vieaţa unui om, inima îmi bate altfel, iar gândurile împrăştiate de suflarea unei puternice emoţii se vor strânge şi se vor închega mai anevoie..

Voiu regreta mai puţin pentru cele câteva idei pe care aveam dorinţa să vi le împărtăşesc, dar mi-ar părea foarte rău, dacă n'aşi găsi cuvintele cele mai potrivite şi mai pline de rezonanţă, pentru a mulţumi şi exprima întreaga mea recunoştinţă faţă de iniţiatorii sărbătoririi, precum şi parterului de ilustraţii ale ţării, care m'au înconjurat la această festivitate.

Parter de prinţi ai cugetării româneşti, care s'au înmănunchiat într'un splendid ansamblu luminos şi alcătuesc faţă de evoluţia vieţii mele, cu etapele ei esenţiale, o gamă completă

care se încadrează între două praguri extreme: profesori de-ai mei deoparte și elevi de-ai mei de altă parte.

Au luat cuvântul fostul meu profesor, venerabilul dascăl C. Rădulescu-Motru, apoi un quasi-profesor al meu, d. Tzigara-Samurcaș, foști camarazi de studenție, ca Ștefănescu-Goangă și I. F. Buricescu, colegi de carieră cu care mi-am început dăscălia, cam în același timp, ca Dimitrie Gusti, în sfârșit foști elevi, ca profesorii Narly și Bădărău, iar la urmă, un elev actual, ca tânărul învățător dela Iași. Semănați printre aceștia, au mai venit rând pe rând, la tribună, reprezentanți smeriți ai instituțiilor culturale, cu care am vechi legături și ale căror fire sunt strâns împletite cu firele sufletului meu. Ascultând cuvântările rostite și înregistrând imaginea oratorilor care s'au succedat, am avut înaintea ochilor icoana rezumativă a întregii mele vieți, prinsă de chenarul unei lumini de fulger, dar cuprinzând toate momentele ei importante, care converg aproape fără excepție spre rostul meu de profesor, rațiunea principală a existenței mele, titlul pe care mi l-am făurit eu singur și de care nimeni nu poate să mă despoaie niciodată.

Ați fost înștiințați de comitetul organizator, că este vorba de o sărbătoare a 30 de ani de carieră didactică. Recunosc că din punctul de vedere al calității oficiale, ori să zic bugetare, nu număr ca profesor decât 30—31 de ani. Dacă ar fi să adaug însă și profesoratul neoficial, cariera mea de profesor e aproape tot așa de lungă cât și vieața mea.

Din copilărie, mă văd învățând pe camarazii mei de vârstă abecedarul, pe care o conjonctură favorabilă m'a făcut să-l învăț înaintea vârstei reglementare. Puneam toate insistențele să-i învăț a citi și scrie, după cum mai târziu, de-a-lungul vieții mele de școlar, nu mă lăsam rugat prea tare să fac temele altor camarazi. Am simțit de curând bucuria de-a împărtăși și pe alții de cunoștințele mele și tot ca prevestirea unei însușiri de profesor consider plăcerea timpurie de-a împărți recompense celor meritoși sau pedepse celor recalcitranți, pe care le distribuiam de sigur, potrivit mijloacelor copilăriei; zaharicale pentru unii și bătăi pentru ceilalți.

Tot în cadrul vocațiunii de profesor, voiu semnala desfătarea sinceră pe care o simt și am simțit-o totdeauna față de orice sclipire de talent, față de orice scânteiere intelectuală. In acest domeniu, eu nu am cunoscut invidia sau gelozia, și nu există tânăr bine înzestrat, în drumul căruia să mă fi pus de-a-curmezișul, după cum pururea am sprijinit din toate puterile eforturile celor tineri pentru a se înălța. E poate trăsătura morală pentru care simt orgoliul cel mai deplin.

Cu toate că sărbătorirea de astăzi se rapoartă la cele trei decenii de profesorat, s'a vorbit totuși în cuvântările ținute și de ipostasa mea de scriitor în domeniul filosofiei.

Neapărat că nu mă voiu rosti în această chestiune decât cu cea mai mare rezervă, răstrângându-mă la fapte externe, unde aş putea aduce unele informaţii şi unele precizări.

Atunci când am început eu să scriu articole şi studii filosofice, mediul cultural al ţării noastre era altul decât azi, nu exista la noi o atmosferă, un interes real pentru studiile speculative, nu se putea vorbi de-o mişcare filosofică autohtonă şi nu existau fireşte nici periodice de specialitate.

Nu uit că d. Rădulescu-Motru se afirmase încă de atuncea, iar unele din lucrările sale — în deosebi acelea ce se atingeau de problemele practice — găsiseră un bloc de cititori. Dar stima de care se bucura d. Motru era un patrimoniu personal şi netransmisibil, aşa că în general domnea indiferenţă pentru scrisul filosofic.

In aceste împrejurări ingrate, am început să scriu articole şi studii filosofice, cu pasiune, cu încăpăţânare, cu conştiinţa vagă a unui misionarism, de şi aveam inabilitatea de-a alege temele cele mai aride (Teoria Noţiunilor, Probleme de logică, etc.), făcând însă, statornic, sforţări de exprimare clară, ca unul ce am avut totdeauna convingerea că adâncimea filosofică nu poate fi în funcţie de nebulozitate.

Am început să secondez activitatea publicistică a d-lui Rădulescu-Motru, tenace şi pasionat, şi îmi dau seama că noi împreună, cu puteri de altfel neegale, am fost cei dintâi pionieri care am ros stânca indiferenţii publicului pentru scrierile filosofice.

Aş putea chiar să afirm că apariţia mea în arena publicistică, cam la un deceniu în urma profesorului meu, a servit d-lui Motru, pentru a scoate revista „Studii filosofice", în toamna anului 1907. Până atunci, titlul acesta de „Studii filosofice", alcătuia un frontispiciu pentru scrierile sale personale, şi natural că spre a-l transforma în titlu de revistă, îi trebuia d-lui Motru cel puţin încă un colaborator, cu care să alterneze pe sumar. Indată ce i-am stat eu la dispoziţie, a şi scos primul număr la data arătată, cu articole de noi amândoi. Această revistă sfielnică a fost originea periodicului de astăzi: „Revista de Filosofie". Inceput modest, albie îngustă de pârâiaş, care s'a adâncit şi lărgit cu timpul, pentru ca primind ulterior numeroşi afluenţi, isvorul să devină râul cu ape bogate care fecundează în ogorul culturii româneşti.

S'a mai vorbit la această festivitate şi despre lucrările mele filosofice personale, despre felul în care sunt scrise şi gândite, despre numărul şi ecoul lor. Aci trebue să fac o mărturisire. Lucrarea mea de sinteză filosofică, expresie a fiinţei mele celei mai personale, aceasta n'a apărut încă. Şi dacă cutez să anunţ această lucrare, e pentrucă în opera mea filosofică de până acum — prolog al aceleia ce va veni — se găsesc nume-

roase indicii şi elemente pentru o sinteză viitoare, lucru pe care l-au observat şi alţii, îndemnându-mă să merg până la capăt şi să înfăptuesc aceea ce se întrevede lămurit. Dar am mai anunţat această sinteză cu ton de certitudine neşovăitoare, mai ales, pentrucă jumătate dintr'însa este deja compusă, ba chiar dată la iveală în forma provizorie a unor comunicări academice, făcute în străinătate. Opera aceasta nu este deci o fantomă; ci o realitate, în parte, împlinită.

Dacă zilele mi se vor prelungi mai mult, sper, după această sinteză teoretică, să public şi o sinteză de filosofie practică, în care să condensez experienţa mea de vieaţă şi să arăt modul în care văd că se angrenează pornirile ideale ale umanităţii cu asprimele brutalităţii realiste.

Dar, văd că încep să mă pierd în negurile viitorului, ceea ce e chiar mai periculos, decât să cutreeri prin mendrele trecutului! Orele sunt destul de înaintate şi înţeleg că trebue să curm sborul acestei cuvântări, oricât de greu mi-ar veni să lepăd din mână firul de aur al zilei de astăzi, cu care n'am să mă mai întâlnesc niciodată! Căci orice s'ar zice, cu terminarea acestei festivităţi, este o pagină din vieaţa mea care se întoarce definitiv, ba chiar mai mult decât atâta, e un capitol care se încheie, capitolul cel mai întins şi cel mai plin de vrajă al existenţei mele. Cartea vieţii e posibil să mai aibă file pentru mine şi nădăjduesc să mai scriu şi alte capitole, poate chiar mai febrile, pentrucă de-acum înainte nu mai am vreme de aşteptare şi nici timp de pierdut. Dar oricum, omul vieţii se desparte în două de semnul implacabil al acestei zile de jubileu. E deci natural, ca o undă de melancolie să se coboare asupra sufletului meu, deşi o cred trecătoare, pentrucă de mâine sunt convins că mă vor lua din nou în stăpânire, elanul de muncă şi simţul datoriei. Munca şi datoria alcătuesc un climat cu care m'am obişnuit de mult şi care conţin rezerve inepuizabile de mulţumire sufletească, menite chiar să ţie locul altor isvoare de fericiri, când acestea au dispărut. Iar în momentele acestea, când hotărîndu-mă să termin, trebue să mă despart de d-voastră, făgăduesc că din atmosfera acestei festivităţi înălţătoare, sufletul meu nu va extrage umbre de melancolie pentru finalul capitolului încheiat, ci mai degrabă tonicul de energie pentru a începe un nou paragraf".

M. MOLDOVAN

PARERILE UNUI ISTORIC SAS DESPRE ROMANII DIN ARDEAL

Noua generație, ieșită dintr'o școală românească unitară, nu mai păstrează prejudecăți. Ea crede că e bine să fim însuflețiți de dragoste față de minoritățile etnice, care știu să înțeleagă dreptatea cauzei noastre și sfințenia granițelor țării reîntregite. Pentru ajungerea acestui scop, o condiție „sine qua non" e cunoașterea reciprocă.

Legea impune minorităților să ne învețe limba și istoria noastră. La fel și noi: pentru a câștiga simpatia minorităților suntem datori să studiem trecutul și felul lor de vieață.

Am simțit o deosebită mândrie citind „Istoria Transilvaniei" a lui Iosif Marienburg, apărută la Pesta în 1806, în care afirmă că cel mai mare rege al lor, Matei Corvin, e sânge de român. In istoria națională a fiecărui popor se găsește și azi o bună doză de șovinism, care e un obstacol în calea bunei conviețuiri între popoare; când, dar un istoric de alt neam îți confirmă un adevăr contestat sau tăinuit de dușmanii tăi, te simți mai mândru și mai mulțumit sufletește.

O astfel de mulțumire sufletească o poate avea orice bun român cunoscător al limbii germane, citind pe cel mai mare scriitor sas Ștefan Ludwig Roth și în special lucrarea sa „Der Sprachkampf" (lupta pentru limbă), apărută în 1842.

S. L. Roth este eroul național și martirul sașilor, figura cea mai sfântă din trecutul lor de opt ori secular pe pământul Ardealului. El a suferit moarte de martir pentru neamul său, în vremea luptelor de conștiință națională din 1848.

Născut la Mediaș în 1796, ca fiu al Directorului liceului evanghelic de acolo, are posibilitatea de a-și continua studiile în străinătate. L-a atras mai mult faima iubitorului de oameni cu suflet nobil și mărinimos I. H. Pestalozzi.

La Iverdon, în Elveția, lângă părintele pedagogiei moderne St. L. Roth învață să iubească pe cei mici și să respecte dreptul la vieață al tuturor naționalităților.

Reîntors acasă, ajunge, destul de tânăr, ca şi tatăl său, director al Liceului din Mediaş, dar dorind să introducă noile metode de pedagogie, întâmpină greutăţi şi, amărât de nepriceperea compatrioţilor săi, renunţă la catedră pentru a putea predica dela înălţimea amvonului iubirea de oameni preconizată de Mântuitor. In noua sa carieră de preot, se dedică mai mult studiilor istorice. Cunoştea bine limba română şi începe să citească tot ce s'a scris până atunci despre noi. Deplânge în scrierile lui, cu multă sinceritate starea jalnică a iobagilor români din principatul Ardealului, unde, cu toate că formam 3/4 din populaţie, nu aveam niciun reprezentant în Dieta provincială dela Cluj.

Ştefan L. Roth, ca reprezentant al Saşilor în Dietă, ne-a luat apărarea pe cât a putut. Teamă de Unguri el nu avea şi, conştient că serveşte o cauză dreaptă, a rămas un constant apărător şi prieten al nostru până la moarte. Ceea ce spunea, avea curajul să şi scrie. Astfel în lucrarea menţionată „Der Sprachkampf", provocată de un proiect de lege prezentat de Unguri, în vederea introducerii limbii maghiare, în administraţie, în locul limbei latine, se pot vedea mai bine părerile acestui istoric şi sentimentele de care era animat faţă de poporul român din Ardeal.

El, cel dintâi, îndrăsneşte să scrie la 1842, că limba Ardealului nu e limba conţilor şi grofilor Unguri, nici limba germană, ci limba milioanelor de valahi, adică limba românească.

Scrie textual: „eu, tu, el, noi, voi, ei, avem această convingere; de ce dar să nu spunem adevărul?".

Româneşte, scrie St. L. Roth, ştie în Ardeal fiecare om şi oriunde mergi auzi vorbindu-se limba românească. Când un Secui se întâlneşte la târg cu un Sas, limba românească le stă într'ajutor ca să poată înţelege, căci ea e limba ţării; pe aceasta o cunoaşte şi Sasul şi Secuiul. Pe atunci limba românească era frecventă în secuime, căci politica de maghiarizare intensă începe numai după 1848. „Dacă împăratul dela Viena, continuă Roth, ar dori să vină în Ardeal şi să vorbească Ardelenilor, atunci ar trebui să vorbească româneşte, căci „băştinaşii (adică Românii) sunt mai numeroşi decât noi, cele trei naţiuni: Maghiarii, Saşii şi Secuii".

Azi opera lui este reeditată de actualul director al Liceului din Mediaş, O. Folberth. Au apărut până acum mai multe volume şi editorul ne arată şi alt material în curs de apariţie. Intre altele, mi-a pus la dispoziţie o dare de seamă, făcută de Roth asupra adunării memorabile a Românilor la Blaj, în 3/15 Mai 1848.

Prezenţa lui la această adunare e o dovadă în plus de interesul, ce simţia pentru noi. Românii purtau în frunte steagul dăruit de Maria Terezia grănicerilor din Năsăud, cu inscripţia

„Virtus romana rediviva". De atunci, scrie Roth, a reînviat sentimentul național și virtutea românească. Și de fapt, istoria confirmă constatările de atunci ale istoricului sas, astăzi știm cu toții ce mare importanță a avut această revoluție, pentru trezirea conștiinței naționale a Românilor Ardeleni și dorința lor de a lupta cu eroism pentru drepturile istorice ale neamului românesc.

Roth mai reține faptul, că Românii privesc ca jicnitoare numirea de Valah, de aceea roagă stăruitor pe compatrioții lui Sași, ca nouă să ne spună Români, căci fiecare popor are dreptul la numele, pe care singur și-l dă. De aceea și noi, în statistici e bine să spunem Secuilor Secui, așa cum își spun ei, nu Unguri, cum i-au trecut în ultimul recensământ. Cu puterea lui de intuiție și bazat pe adevărul istoric și pe dreptatea cauzei noastre, care va birui cu timpul, *Roth prevestește ca un adevărat profet că, dată fiind atașarea sufletească a Românilor Ardeleni față de cei din „țară", va veni un timp, când Moldova, Muntenia și Ardealul vor forma o singură Țară Românească.*

Scrie aceasta cu teamă, că poporul său va fi poate valahizat, căci mai mult decât de nevoile legii ungurești, cu tendințe de maghiarizare, Roth se teme că Românii, dat fiind marele lor număr, vor asimila pe Sași.

Pentru prima teamă, Roth avea dreptate, căci numărul nostru mare îndreptățea înfăptuirea României Mari de azi. Teama a doua, însă, nu este îndreptățită. Și spun acest lucru, mai mult pentru conducătorii actualului partid maghiar, opresor ieri ai neamului nostru. Noi nu urîm pe nimeni și nu urmărim romanizarea nimănui, nici a Sașilor, nici a Secuilor, sau a Ungurilor. Noi aici în secuime ne căutăm frații pierduți. Atât și nimic mai mult. Dacă suntem lăsați în pace, îi aflăm ușor; ne ajută numele și religia lor, sau o umilă bisericuță ruinată pe un vârf de deal, simbol al unui românism încuiat în castelul fatal al maghiarizării și care-și așteaptă izbăvitorul. Acesta s'a arătat în noua generație a unui românism constructiv, pe toate terenurile. Cine ne va provoca, nu va avea decât de suferit. Asta e bine să o știe, pe teren economic, Evreii, iar pe teren național, agitatorii Unguri și Ucrainieni.

S. L. Roth, dacă ne iubea pe noi, nu ura nici pe Unguri, căci sufletul lui nu cunoștea decât iubirea creștinească; avea însă curajul să le spună, la orice ocazie, că Ardealul nu e al lor și că *„limba țării e limba românească"*. Ungurii nu i-au putut ierta această îndrăsneală și în vremea neguroasă și plină de tumultul luptelor naționale 48-tiste din Ardeal, favorizați de victoria lui Bem, pun mâna pe Ștefan L. Roth. Il închid în cetățuia dela Cluj și sub motiv, că în calitate de comisar al generalului austriac Puchner, a trădat națiunea maghiară, e ucis prin împușcare la 11 Mai 1849.

Colegul său de comisariat, Protopopul Mediaşului, Moldovan, îl sfătuise să fugă în „Ţară". Roth a refuzat, conştient că nu şi-a făcut decât datoria, servind o cauză dreaptă. Pus la zid, refuză să i se lege ochii. Scoate senin o batistă şi o înmânează pastorului amic Hintz, rugându-l s'o înmoaie în sângele său cald şi s'o dea fiicei lui mai mari, care rămânea să îngrijească de alţi 5 frăţiori mai mici, mama lor fiind şi ea moartă. Sunt clipe tragice, extrem de emoţionante; citindu-le, te cutremuri.

Lăsând amintire familiei sale o batistă înroşită de sângele său nevinovat, îşi dă sufletul cu capul ciuruit de gloanţe, acest mare erou al neamului său şi un mare şi sincer prieten al Românilor Ardeleni. E bine să nu-l uităm nici noi Românii, fiindcă el cel dintâiu dintre minoritarii de azi ai României Mari, ne-a recunoscut, acum o sută de ani încă, dreptul istoric şi moral de a stăpâni în numele dreptăţii pământul Vechii Dacii.

I. HURDUBEŢIU

Tg.-Mureş, 17 Ianuarie 1938.

UN INSTITUT DE STUDII LATINE

Printr'una din ultimele sale cărţi *(Pentru Clasicism)*, asupra căreia am insistat şi în paginile acestei reviste, d-l N. I. Herescu, profesor la Facultatea de Litere din Bucureşti, a deschis perspectiva unor discuţii foarte vii, mai ales, aceea privitoare la raportul dintre *Clasicism şi Ortodoxism*, comentată pe larg în revista *Gândirea* de către d-l Nichifor Crainic.

Reluând cele cuprinse în contra sa *Pentru Clasicism*, ca şi cele precizate într'o conferinţă ţinută la Societatea de Radiodifuziune, d-l N. I. Herescu, printr'o broşură de 18 pagini, propune înfiinţarea unui Institut Român de Studii Latine. Observând că:

„Dela o vreme încoace, tradiţia latină este în descreştere în cultura românească. Dintr'un fel de capitulare faţă de modă, din dorinţa de reînoire cu orice risc, această tradiţie a fost scoasă încetul cu încetul şi din şcoli şi din conştiinţa păturii culte. Am ajuns astfel la această situaţie paradoxală: tradiţia latinităţii înfloreşte şi e păstrată la loc de cinste, în ţări de origine nelatină, cum sunt Polonia sau Ungaria, în vreme ce a fost acoperită

de umbră şi uitare în ţara latină de Răsărit, dela care, totuşi, lumea civilizată aştepta, după marele războiu, să devină un mare centru al latinităţii, — focarul ei de răspândire în această parte a Europei", d-l N. I. Herescu găseşte pe bună dreptate necesară înfiinţarea unui Institut de Studii Latine.

Reproducând, în acest scop, conferinţa ţinută la Radio (11 Noemvrie 1937), precum şi un articol din „Buletinul Asociaţiei Guillaume Budé" şi altul despre „Cultura latină în Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria", apărute în propria-i carte *(Pentru Clasicism)*, distinsul profesor român dela Facultatea de Litere din Bucureşti lansează un apel şi un proiect de program, preconizând scopul şi mijloacele existenţei *Institutului de Studii Latine*, care urmează să ia fiinţă concretă cu începere dela 1 Martie.

Este de prisos să mai insistăm asupra utilităţii unui asemenea institut şi asupra meritului care i se cuvine iniţiatorului.

Cât de binevenit a fost acest apel şi cât s'a legitimat de bine nevoia existenţei unui *Institut de Studii Latine*, s'a văzut nu numai din marele ecou ce l-a avut în presa de pretutindeni, de pe cuprinsul ţării, dar, în deosebi, din promptitudinea cu care mulţimea de intelectuali — oficiali şi particulari — s'au grăbit să-şi dea concursul moral şi material.

Darea de seamă pe care d-l prof. N. I. Herescu a ţinut-o, la sfârşitul lunii Februarie, la *Radio*, prin care ne-a împărtăşit îmbucurătoarele constatări, ne-a umplut sufletul de speranţă şi am putut verifica încă odată că iniţiativa particulară promovează şi depăşeşte, uneori, pe cea oficială.

Din parte-ne, toate felicitările.

UN PREMIU ŞI O DUREROASĂ CONSTATARE

In numărul revistei *„Gândirea"*, pe luna Ianuarie, la *Cronica Măruntă*, directorul acestei preţioase publicaţii, d-l Nichifor Crainic, semnează rândurile de mai jos, pentru a căror semnificaţie, insistăm alăturea de autorul lor:

„In cursul anului încheiat, 1937, revista noastră a anunţat un concurs premiat pentru o lucrare de istorie şi critică literară asupra „mişcării gândiriste". Pentru a înlesni calea eventualilor concurenţi, am propus următoarele indicaţii:

1. Imprejurările în care a apărut Gândirea.
2. Filiaţia ei istorică.

3. Ideile noi pe care le afirmă.
4. Valorile pe care le-a impus.
5. Repercusiunile mişcării asupra celorlalte forme de cultură: plastică, muzică, filosofie, ziaristică, politică etc.

Extensiunea studiului avea să fie de circa 300 de pagini de tipar. Lucrările ar fi fost examinate de un juriu alcătuit din sânul grupării revistei. Cea mai bună dintre ele ar fi încununată cu un premiu de 10.000 lei, în cadrul unei şedinţe festive, şi i s'ar fi asigurat tipărirea.

Termenul a trecut la 1 Decemvrie şi nu s'a anunţat niciun concurent, nici atunci, nici după aceea.

. . . .

Noi am vrea o lucrare documentară, obiectivă, în afară de orice suspiciune, în care să fie înfăţişată ştiinţific complexa contribuţie a Gândirii şi iniţiativele ei la crearea noii spiritualităţi româneşti. Rolul ei e atât de mare încât nici adversarii noştri nu mai pot trece peste el. Oricine l-ar studia, nu ne temem.

Un asemenea studiu e necesar fiindcă nu s'a făcut nimic până acum în această direcţie. El ar îndeplini o funcţie de orientare în cultura contimporană.

Gândirea şi scriitorii ei au devenit obiect de studiu în şcoli, la examenele de bacalaureat, în universităţi şi în diferite asociaţii culturale. Din lipsă de informaţie, adeseori mişcarea noastră e înfăţişată greşit sau folosindu-se surse anapoda, cum e cea lovinesciană. Colecţiile revistei, care alcătuesc azi un raft întreg de bibliotecă, nu se găsesc oriunde şi nu sunt la îndemâna tuturor. Un studiu sistematic e tot ce poate fi mai necesar ca îndreptar şi ca puncte de razim pentru cine are nevoie să se informeze.

Nimeni n'a avut până acum curajul să se angajeze la o asemenea lucrare. Şi constatarea aceasta e oarecum dezolantă, dintr'un anume punct de vedere. Sunt mii şi mii de tineri, care studiază literele în universităţile României. Sunt sumedenii de licenţiaţi şi doctori în literatură. Sunt mulţi, care se plâng că n'au ce face cu ştiinţa lor. Concursul nostru le-a oferit un prilej de muncă ştiinţifică şi de întrecere a puterilor. In plus, o posibilitate de câştig oricât de modest şi o posibilitate de a se remarca şi de a-şi face un nume. Unde sunt oare aceste forţe, care există numai în măsura în care se plâng că n'au de lucru? Absenţa de interes în jurul acestui concurs — unde era vorba de cea mai puternică conturată mişcare culturală dela războiu încoace — ne dă putinţa unui diagnostic dureros în ce priveşte capacitatea şi pasiunea de studiu a tinerei generaţii de literişti.

Noi ţinem totuşi concursul deschis. S'ar putea întâmpla

ca unul din aceste mii de tineri să aibă curaj şi pricepere pentru a da culturii contimporane o carte necesară".

Pe cât a fost de frumoasă iniţiativa, pe atât e de dureroasă concluzia.

Poate că premiul oferit de revista *Gândirea* să nu se fi bucurat de suficientă publicitate. Ar fi singura noastră mângâiere şi speranţă...

Mai aşteptăm....

LINII ŞI CULORI

— Câţiva artişti ai motivelor autohtone : Niţescu, Molda, Ghiaţă, Angheluţă, Talaz —

După ce şi-a terminat studiile în Ţară, pictorul Jean Niţescu a plecat şi a stat multă vreme în străinătate — în deosebi, în Franţa. S'ar fi crezut că acest fapt îl va îndepărta de motivul românesc — şi, chiar, dacă-l va păstra, tehnica modernismului francez îi va stăpâni penelul. Lucrul a fost contrar aşteptărilor.

La *Ateneul Român*, am vizitat, în cursul lunii Ianuarie una din multele expoziţii pe care le-a avut dela venirea sa în Ţară, şi, tocmai ceea ce ne-a reţinut mai mult, până la surpriză, chiar a fost *românescul* care transpiră din întreaga sa operă plastică.

Cu o cromatică de nuanţe mai mult minore, d-l Jean Niţescu caută să fie cât mai mult un interpret al sufletului ţăranului nostru şi al peisagiului autohton. Am întâlnit în cele peste o sută de tablouri ale d-sale o sinteză a plaiurilor româneşti, precum şi a etnicităţii noastre.

Plastica acestui pictor e frământată de truda ideii şi sentimentului de a reda prin filtrul artistic o lume care să vorbească mai departe decât cadrul unei rame.

Excelând în portretistică, nu putem trece cu vederea bucăţi ca: *Răsfoind, O fată de ţară, Ţărancă din Bucovina, Ţăran din Bucovina, Autoportret, etc.* O minunată compoziţie este *Freamăt* de târg, unde dinamismul subiectului spiritualizează pasta. Dintre peisagii, *Din Slănic, Din Brădet, Căruţe la târg de munte* etc.

Pe lângă multele reţineri de tablouri care i s'au făcut, artistul a fost răsplătit şi de o bogată critică — nu laudativă, ci, elogioasă —.

Expoziţia d-lui Jean Niţescu a constituit unul din cele mai onorabile începuturi ale anului plastic din pictura noastră contemporană.

*

* *

Dintre pictorii noştri consacraţi, d-l Paul Molda este artistul cu paleta cea mai polivalentă. Deşi activitatea picturală a d-sale se marchează încă dinainte de războiu, l-am urmărit mai cu atenţie şi continuu aproape de două decenii. Notăm acest răstimp, pentrucă în el am încadrat mai multe expoziţii ale pictorului depe meleagurile prahovene mai multe expoziţii ale picto-însuşirile pe care plastica d-sale a manifestat-o în decursul vremii. E deajuns să notăm expoziţia dela Saloanele Mozart (1926, 1929 sau 1930) şi pe cea de acum dela „Universul", pentru ca să ne întărim observaţiile de mai sus.

Am spus un polivalent al penelului şi recenta sa expoziţie e cea mai îndreptăţită la această calificare întrucât, în salonul dela „Universul", găsim expuse toate genurile picturii: portret, compoziţie, nud, peisaj, natură etc., în uleiu şi aquarelă. Şi ceea ce este mai lăudabil şi îmbucurător pentru pictor e faptul că această multiplicitate de subiecte, în varietatea genurilor lor, sunt realizate impecabil.

Despre portretistica d-lui Paul Molda s'a vorbit întotdeauna în mod elogios, şi, în expoziţia de faţă, artistul nu s'a desminţit. *La oglindă, Atitudine, Portretul d-nei L. D. P., Portret de Copil, Portret, Ţigăncuşe, Cap de expresie, Maica Domnului, Sf. Gheorghe* sunt tot atâtea dovezi.

De asemenea, în tablourile care fac trecerea dela om la natură, dela portret la peisaj, *Popasul Ţiganilor, Pe malul lacului, Ascute coasa*, etc., sufletul omenesc şi ambianţa naturii trăesc într'o armonie de culori sui generis.

Peisagiul d-lui Paul Molda este autentic românesc, nu numai prin subiect, cât prin tatare, prin atmosferă — fără a avea nimic din patina grigoresciană, chiar atunci când surprindem unele luminuozităţi — casele, colţurile de grădină, câmpiile şi colnicele îi aparţin exclusiv.

Ceea ce nu s'a subliniat îndeajuns până acum în arta d-lui Molda, şi pentru care fapt pictorul se revanşează cantitativ — odată cu calitatea — este latura de realizare plastică a florilor. Atât în *Tufănele*, cât şi în *Dalii, Flori de mac, Grădină înflorită* şi mai ales în *Crin galben* şi *Trandafiri roz*, întâlnim o candoare a carnaţiei vecină cu sensibilitatea femenină.

Din tot ansamblul de peste o sută douăzeci de tablouri, se desprinde un artist stăpân pe penelul său. Dacă în pânzele d-lui Paul Molda nu întâlnim un cugetător, un artist care să-şi pună

probleme, forţând spectatorul să vadă dincolo de cadru sau în dosul tabloului, explicaţia se datoreşte faptului că d-sa, prin armonia şi echilibrul cromaticei sale, realizează seninătatea.

Se împlinesc doisprezece ani de când am vizitat pentru prima oară o expoziţie a pictorului D. Ghiaţă. In iarna lui 1926, acest maestru al penelului aducea în *Sala Ileana* dela *Cartea Românească* nu numai o noutate de subiect, dar şi o noutate de tratare. Căci, afară de câteva subiecte obişnuite, pictorul Ghiaţă ne înfăţişa întreaga Vale a Prahovei, cu tot ceea ce aceasta are mai caracteristic. In primul rând, sondele petrolifere, atelierele, rezervoarele, uzinele, etc. Poate nicio temă nu era adecvată mai mult cromaticei artistului decât asemenea subiecte. Atmosfera apocaliptică ce domină aceste motive era redată cu transfigurare uluitoare. Aşa ne-am şi explicat marele succes înregistrat atunci şi prin critica publicată în revistele vremii şi prin vânzarea tuturor tablourilor.

Cu acel prilej am reţinut însă, şi puţinele chipuri de ţărani, care se impuneau ochilor printr'o naturaleţe demnă de toată atenţia. Pe aceşti ţărani i-am urmărit dealungul anilor, prin expoziţiile pe care d-l Ghiaţă ni le-a mai prilejuit, fie tot la *Cartea Românească,* fie la Saloanele *Dalles* sau aiurea.

Prezenta expoziţie dela Dalles ne încredinţează că din ce în ce mai stăpân pe arta sa, d-l D. Ghiaţă s'a diferenţiat mai mult de colegii săi, prin vigurozitatea liniei, prin realismul surprinderii subiectului, prin cromatica sa susţinută cu o pastă care-i aparţine întru totul. Ţăranii d-lui Ghiaţă nu se pot defini dacă aduc sau iau vieaţa din tablou. Totuşi, în cadrul celor patru linii ale ramelor trăiesc o atmosferă firească, spontană. Nu este ţăranul plin de luminuozităţi şi îmbrăcat sărbătoreşte al lui Grigorescu, nici acela jerpelit, ros de mizerie, ca un cerşetor, convenţional ca o replică socialistă, cum sunt eroii lui Băncilă, sunt ţăranii noştri de toate zilele, în deosebi cei din Oltenia şi Ardeal, aşa cum îi întâlnim când vizităm aceste meleaguri.

Şi pictorul nostru nu se mărgineşte la simplă portretistică. D-l Ghiaţă abordează cu multă temeritate, cu hărnicie şi succes compoziţia, de care atâţia dintre pictorii noştri fug, dintr'o teamă de mai mult studiu şi muncă.

Natura noastră, ca şi peisagiul, nu rămân mai prejos la artistul de care ne ocupăm. S'ar fi cuvenit poate să cităm câteva exemple. Pentru o sută cincizeci de tablouri credem că nu e loc suficient aici....

In aceleaşi saloane expune soţia pictorului, d-na Aurelia

Ghiaţă, câteva icoane pe sticlă şi covoare cu originale desene. Este demn de reţinut efortul pe care artista îl depune — cu destulă măestrie — în promovarea motivelor poporane, care singure ele vorbesc mai direct de originalitatea noastră în artele plastice.

*
* *

Cu mult mai tânăr decât vecinul său de salon, de d-l D. Ghiaţă, d-l Octav Angheluţă, într'un timp, relativ scurt, a reuşit să se impună atenţiei publice nu numai prin prospeţimea resfrântă de pe retina ochiului d-sale, dar şi printr'o muncă mereu neîndestulătoare pentru d-sa, dar plină de roade pentru arta d-sale şi pentru noi. „...Se luptă să deschidă desăvârşirii cale şi tot mai mult împarte din darurile sale", cum ar zice regretatul P. Cerna.

Dela prima expoziţie pe care i-am văzut-o la Câmpina — precum şi dela expoziţiile parţiale dela *Salonul Oficial*, unde întotdeauna a fost distins — şi până în prezent, am putut verifica acest lucru. A schimbat trei-patru maniere până acum, nu dintr'o vagă bâjbâire, ci dintr'o impulsie lăuntrică imperativă, dictată de nevoia de expansiune a unor vibrări vii, echivalente cu jocul de lumini ce se întâlnesc încrucişate şi răsfrânte în ochiul pictorului.

Mai puţin personal în peisagiu, d-l Octav Angheluţă şi-a câştigat dintr'odată un loc de mare cinste în galeria marilor noştri portretişti, ca un *psihologist* ce sezisează în mod intuitiv şi imediat întregul angrenaj al individualităţii cuiva. Originalitatea tânărului artist nu se mărgineşte, însă, aici. D-sa este un singular interpret şi al sufletului luminii.

Interiorurile acestui pictor surprind şi reţin dela prima privire, *Basme, Taifas după ceai*, sunt piese unice în pictura noastră. Ochiul d-lui Angheluţă şi-a găsit un echivalent de aceeaşi înălţime în suflet şi penel. Sunt nuanţe de culori şi lumini, care depăşesc cu mult ochiul şi posibilităţile obişnuite.

D-l Octav Angheluţă, este dăruit cu un har care răsplăteşte cu mult şi în mod fericit truda sa neîntreruptă.

Soţia d-sale, d-na Elena Angheluţă, expune în aceeaşi sală şase bucăţi de sculptură, dintre care *Jocul Apei* merită toată atenţia, mai ales, ca idee.

*
* *

Prin multeralitatea preocupărilor şi, în special, prin a realizărilor d-sale, d-l George Talaz, ar putea fi considerat un tip

din Renaştere. Cel puţin, prin ceea ce a reuşit să înfăptuiască până acum prin poezie şi pictură. Concomitent cu ultimul său volum de versuri, *Fântâna*, d-sa ne oferă şi o expoziţie de pictură în Palatul Ateneului Român.

Expunând şi câteva piese din ultima sa expoziţie (din toamna trecută), dintre cele şasezeci de tablouri, putem vedea polivalenţa talentului său artistic: pastel, peisaj, natură moartă, portret, etc. Bun interpret al naturii, d-l George Talaz ne oferă în *Primăvară, Nouri, Armonii în luncă* şi mai ales, în *Inceput de vânt* un intuiţionist al nuanţelor cromatice şi un cântăreţ al naturii.

Foarte interesant nudul *Voluptate* prin carnaţie, cromatică, linie şi pulsare de sensualitate.

L-am fi voit, totuşi, mai sever cu sine.

CONSTANTIN-STELIAN

RECENZII

CĂRŢI

I. PETROVICI: *ARTE ŞI ARTIŞTI* (Ed. „Universală" Alcalay et Co.).

Din fecunda sa activitate scriitoricească, prin care d-l Petrovici ne-a prilejuit să vedem alăturea de filosof, mai întâiu, un poet şi un dramaturg, şi, apoi, un memorealist şi un portretist, desprindem, cu ultimul d-sale volum: *Arte şi Artişti,* mai bine închegat, completând *Deasupra Sbuciumului* şi *Rotocoalelor de Lumină,* şi un critic al culturii, ca şi unul de artă.

Deşi puţin impozantă, în aparenţă, această cărţulie, care abia de ajunge două sute de pagini mici, ce cuprind, în majoritate, conferinţe ţinute la microfonul Universităţii Societăţii de Radiodifuziune, *Arte şi Artişti* este un impunător volum prin problemele şi modul lor de tratare, în prezentarea pe care autorul ne-o face.

Cartea de faţă cuprinde treisprezece eseuri, variate ca subiect, dar foarte unitare prin firul gândirii şi identitatea atitudinii, care le unesc pe toate într'un tot organic. Desigur, că nu ne vom încumeta să le discutăm pe fiecare, în parte.

In *Poezie şi Logică,* d-l Petrovici caută şi reuşeşte să stabilească raportul dintre artă şi înţelesul cuvântului.

Ne oprim pe rând, acolo unde socotim consecinţele mai caracteristice şi mai generale pentru întreaga carte şi pentru reflectarea ideilor respective în afară.

In *Poezie şi Logică,* d-l Petrovici caută şi reuşeşte să stabilească raportul dintre artă şi înţelesul cuvântului.

Timpurile moderne, spune autorul, au adus în structura şi mijloacele artelor — care au fost şi sunt aceleaşi — o tendinţă de schimbare reciprocă a domeniilor lor respective. De aici, imixtiunea muzicei în poezie, a picturii în muzică, etc.

Cel puţin, în poezie, de când cu faimosul manifest al Aba-

telui Brémont, s'a ajuns la o autentică anarhie, care excelează prin nonsensuri, nu numai în ce priveşte sensul logic, dar, chiar, şi receptivitatea afectivă. D-l Ion Petrovici explică, printr'o serioasă informaţie şi o elegantă argumentare procesul acesta, privind sensul *evolutiv* al artei şi, în special, al poeziei, discutând pe Boileau, Baumgarten, Leibniz, Descartes şi Kant, pentru a ajunge la *teoreticianul poeziei pure*.

Astfel, autorul *Teoriei Naţiunilor* ajunge la o poziţie intermediară, nu dintr'un principiu comod că adevărul se găseşte totdeauna la mijloc, nu din eclectism, ci, dintr'o convingere foarte justificată:

„...Trebuieşte subliniat că, vechea concepţie raţionalistă, după care frumosul nu era decât un surogat al adevărului logic şi de aceeaşi esenţă cu dânsul, poate fi socotită perimată. In domeniul spiritual, frumosul este o funcţie aparte, iar farmecul poetic îşi are bazele lui deosebite de înlănţuirea logică şi de adevărul obiectiv.

Restrângându-ne, acum, la poezie, va trebui totuşi, să convenim că, întrucât ea se serveşte de cuvinte, *prinurmare, de un material comun cu gândirea logică*, ea nu poate dispreţui suveran înţelesul logic şi, cu atât mai mult, să cultive non-sensurile. Chiar mai mult decât două State, care ar avea un monarh comun, două facultăţi spirituale care au acelaşi organ de expresie, trebue să încheie compromisuri, aşa, încât oricare ar fi idealurile lor aparte, trebue să nu se provoace agresiv.

Poezia, într'o atare conjunctură, oricât şi-ar urmări *incantaţia* ei misterioasă şi ţelurile sale deosebite, trebueşte, totuşi, să se încadreze într'un minim de înveliş raţional, să respecte un plan minimal de exigenţe logice. Astfel, farmecul estetic, în ipoteză că ar mai fi cu putinţă, ar fi stânjenit de protestările vehemente ale raţiunii, ultragiată în pretenţiile ei stricte şi elementare. Şi lucrul e cu atât mai lesne de evitat, cu cât, în opera poetică, raţiunea se mulţumeşte cu destul de puţin, împotrivindu-se numai atunci când e obraznic provocată...

Vraja poeziei ar trebui să depăşească logicul fără să-l suprime, tot aşa după cum absolutul nu distruge lumea relativităţii, ci, o înglobează şi o întrece. Arta e supravaţională, nu iraţională, iar frumosul trebue să completeze adevărul nu şicanându-l şi mutilându-l, ci, întregindu-l cu infinităţi şi adâncuri, pe care acesta abia le bănuieşte...".

Nu putem, de asemenea, trece cu vederea peste *Centenarul lui Ion Creangă*, eseu unic în literatura noastră, asupra genialului povestitor. *Unic*, nu numai prin înţelegerea şi conturarea omului şi operei, cât prin obiectivarea şi postularea prozatorului moldovean, într'o perspectivă pe care numai un filosof cu însuşiri literare ca d-l Ion Petrovici putea să o aibă.

O lapidară caracterizare a d-lui Lucian Blaga, găsim în *O privire ocazională asupra operei* tânărului filosof român, a cărei cugetare a fost nu odată interpretată greşit.

Rândurile de mai jos sunt edificatoare:

„In *Eonul Dogmatic* — care ar merita deplin, după mine, să intre in repertoriul permanent al filosofiei noastre — ne arătaţi cum intelectul nostru ajuns la marginea înlănţuirilor logice, găseşte putinţa de a se depăşi pe sine, postulând, într'o supremă sforţare, realităţii „toto genere", diferite şi de normele noastre intuitive şi chiar de acelea ale logicei curente. Cu acestea nu face decât să continui larga tradiţie a filosofiei raţionaliste, pe care încrustezi, fireşte, arabescurile artistice ale unei cugetări personale".

Pe aceaşi linie se găsesc toate celelalte eseuri, fie că ele ar putea fi integrale literaturii sale memorealistice *(Doi care s'au dus)*, literaturii propriu zise *(Un sfert de veac dela moartea lui Caragiale, Semicentenarul lui Victor Hugo, Aniversarea lui François Coppée)* sau numai filosofiei.

I. NISIPEANU: *DINTR'O CAMPANIE PEDAGOGICA PENTRU ŞCOALA ACTIVA* (Ed. „Cugetarea").

D-l I. Nisipeanu este o figură emerită din galeria profesorilor noştri secundari şi un distins şi neobosit autor de cărţi didactice. Pe tărâmul activităţii şcolare, deci, este cunoscut, atât în domeniul teoretic, cât şi în cel aplicat.

In paginile adunate *Dintr'o campanie pedagogică pentru Şcoala Activă,* d-sa ne dăruieşte de astădată înmănuchiarea, într'un volum, a peste treizeci şi cinci de articole, publicate între anii 1920—1937, prin revistele vremii (în deosebi, *Pentru Inima Coopiilor).* Deşi numeroase şi variate ca titlu şi apariţie, aceste articole păstrează o deplină unitate, tocmai prin fondul lor, care, după cum ne încredinţează şi autorul însuşi, în prefaţă, „se poate rezuma în ideea că şcoala nu-şi poate atinge scopurile ei, decât bazându-se pe psihologia reală a copiilor".

Această axă fiind, astfel, totodată şi premiza acestei lucrări, dela primul articol, *Cea mai mare putere educativă: Iubirea de Copii,* d-l Nisipeanu ţine să facă procesul dintre pedagogie, şi pseudopedagogie pe de o parte, dintre pedagog şi pedagogie, pe de alta. „Multe lucruri simple în sine au fost complicate în mod inutil de către unii pedagogi".

„Trebue să construim pedagogia pe alte temelii decât pe acelea ale analizei prea minuţioase şi prea pedante a sufletului: s'o construim pe acea putere, care, fără scalpelul chirurgului, pătrunde repede tainele sufletului, înţelege dintr'o

ochire situaţii sufleteşti şi găseşte repede mijloacele de comportare faţă de aceste situaţii. Aceasta e puterea iubirii faţă de *copii*", afirmă cu profundă convingere şi dreptate autorul.

„Cine e lipsit de această putere a iubirii faţă de copii, poate să stăpânească la perfecţie toate teoriile pedagogice, poate să fie un virtuos metodist în lecţiile sale, el nu va vorbi copiilor dela suflet la suflet, dela inimă la inimă, sufletul lui nu se va împărtăşi sufletului copiilor pe de-a'ntregul, între el şi copii va rămâne fără să vrea o distanţă peste care nu va putea arunca nici o punte de trecere".

Mergând mai departe — la articolul: *Rutină şi inovaţie* — vom întâlni alte adevăruri de aceeaşi adâncime şi evidenţă. Desprindem şi de aici multe învăţăminte dintr'o singură frază: „Şcoala nu numai să pregătească pe copil pentru vieaţă, *dar chiar să şi fie ca vieaţă*".

Nu putem întreprinde un comentariu al fiecărui articol în parte. Nu ne permite spaţiul. Şi apoi suntem dispensaţi de aceasta din două motive destul de serioase şi onorabile pentru autor. Precum am menţionat mai sus: Cartea se bucură de o perfectă unitate; iar cele expuse în cadrul celor peste două sute de pagini, sunt atât de veridice şi convingătoare încât aprobarea noastră este generală şi fără rezerve.

Cititorul, şi, în deosebi, membrii corpului didactic, vor găsi în această carte un ales suflet de pedagog, sinteza dintre iubirea de copii, spiritul de observaţie şi experienţa unui dascăl încercat.

PETRE GEORGESCU-DELAFRAS: *TARI ŞI SLABI* (Ed. „Cugetarea").

Numele d-lui Petre Georgescu-Delafras nu are nevoie de recomandare. Deşi, nu prea cunoscut ca publicist, d-sa nu este un diletant; tipograf, mai întâi, şi, apoi, editor, d-sa a trăit vieaţa slovei imprimate, a iubit-o şi a promovat-o, atât pentru rostul ei, în general, cât şi pentru slujitorii ei, în special. Astfel, ne explicăm cum din cele peste zece cărţi publicate în decursul vremii (1913—1927), numai două sunt de literatură propriu zisă, iar restul privesc vieaţa tipografului şi integrarea acestuia în angrenajul social, chiar când sunt tălmăciri.

Lucrarea de faţă, *Tari şi Slabi*, pe care ne-o prezintă în a treia ediţie este, în primul rând, o confesiune de credinţă, care, plecând dela premizele cuprinse în această carte, s'a realizat pe sine, rămânând fidel în mod constant lor, dela prima apariţie a cărţii (1913) şi până în prezent, deşi situaţia sa socială nu a rămas aceeaşi.

Problemele pe care autorul şi le propune a le desvolta,

sunt destul de familiare omului cu o oarecare pregătire culturală şi, din acest punct de vedere, cartea nu ar fi decât un mijloc de vulgarizare, în marea masă, a unor preocupări stricte fiecărui om, care trebue să-şi dea seama de drepturile şi datoriile sale sociale, precum şi de rostul pe care-l are'n societate şi în lume. Dar cele aproape 120 de pagini, presupun aceeaşi utilitate şi omului instruit, câtă vreme această mărturisire asupra celor Tari şi Slabi, este ridicată în valoarea ei, tocmai prin partea de realitate, de trăire pe care o conţine. Sunt mărturisite aici ideile pe care le-a trăit un om în toată autenticitatea lor. Şi pentru aceasta, este suficient să amintim că dintr'un simplu tipograf, d-l Petre Georgescu-Delafras, a ajuns cel mai mare editor român. Din acest punct de vedere, nu ne va fi luat în nume de rău, dacă, **păstrând proporţiile**, vom alătura numele autorului cărţii care formează rândurile acestei recenzii, de acela al lui Ford.

Raportând cartea la om, *Tari şi Slabi* este cu toate stângăciile ei stilistice, un sugestiv şi autentic model şi îndemn de realizări, prin muncă cinstită şi perseverentă, deci, de înaltă moralitate pentru om şi cetăţean.

ION BIBERI: *ETUDES SUR LA LITÉRATURE ROUMAINE CONTEMPORAINE.* (Ed. Corymbe, Paris).

In literatura română contemporană, d-l Ion Biberi este un nume destul de cunoscut şi apreciat. In ultimul deceniu, d-sa a abordat pe rând şi cu succes poezia, romanul, nuvela şi eseul.

Structural analist, d-l Ion Biberi este un scriitor de probleme psihologice şi metafizice. Spirit speculativ prin definiţie, d-sa păstrează această caracteristică şi în proza beletristică *(Proces,* roman distins cu premiul „Tekirghiol-Eforia" şi *Oameni în Ceaţă,* nuvele), ca şi în eseu *(Thanatos,* distins cu premiul *Fundaţiei pentru Literatură şi Artă „Carol II").* Ca romancier şi nuvelist, adânceşte scalpetul de disecţie (d-l Ion Biberi e doctor în medicină — poate şi chirurg —) al spiritului său de observaţie până în cele mai încâlcite străfunduri şi umbre ale subconştientului. Ca eseist, se dovedeşte un emerit posesor al unei culturi alese, stăpânită şi dirijată de o inteligenţă ascuţită şi comprehensivă. *Thanatos,* cel puţin, a fost un examen şi, totodată, o pildă pentru latura eseistică a tânărului scriitor dela Turnul-Severin.

Cu lucrarea de faţă, d-l Ion Biberi se prezintă, în volum, cu multe dintre foiletoanele sale publicate în *Le Moment,* la care a mai adăugat câteva destul de interesante. In felul cum d-sa a alcătuit această carte de peste două sute de pagini, *Etudes sur la littérature roumaine contemporaine* voeşte să fie un prim volum

de prezentare şi iniţiere în ale literaturii române contimporane. Potrivit acestui scop, autorul adoptează metoda portretizării — „dacă aceasta poate fi o metodă" — precum declară însuşi, întru cât, astfel, se poate mai bine evidenţia „viziunea fiecărui scriitor, ceea ce noi considerăm că este prima ţintă a criticii", ne încredinţează d-sa în acelaşi cuvânt înainte (*Avant-propos*, pag. 7).

Cartea de care ne ocupăm este foarte lăudabilă, judecând intenţia care l-a animat pe autor, ca atare, — şi d-l Ion Biberi avea toată căderea pentru o astfel de întreprindere, cunoscându-i calităţile mai susamintite şi modul cum d-sa posedă limba franceză. Când ştim cât de absentă este oficialitatea noastră pentru răspândirea comorilor noastre artistice în străinătate, mai ales, în comparaţie cu Ungaria, care face atâtea sacrificii pentru minunata-i propagandă culturală — un gest ca al d-lui Ion Biberi nu poate fi socotit decât foarte binevenit şi, ca atare, nu ne poate decât bucura.

Rămâne să vedem, întrucât autorul a realizat scopul pe care şi l-a propus.

Dacă *Etudes sur la littérature roumaine contemporaine* se adresează în mod expres publicului cititor francez, atunci trebue să amintim că, în privinţa alegerii scriitorilor comentaţi, criteriul cel mai potrivit este acela de-a insista, în primul rând, asupra autorilor, ale căror opere, integrându-se spiritului etnic, au un caracter general omenesc şi prin ceea ce ele realizează şi prin ceea ce ele presupun. Cele şaptzeci de nume portretizate de d-l Ion Biberi, în volumul de care ne ocupăm, sintetizează ele, oare, acest punct de vedere? Răspundem categoric, *nu*. Lucrul se vădeşte dela sine, consultând numai tabla de materie.

Dacă, însă cartea de faţă se adresează cititorilor români de limbă franceză, atunci răspunsul nostru poate fi mai puţin negativ, în tot cazul, nu în total afirmativ. Căci, pentru cititorul român, lucrarea d-lui Ion Biberi este năzuinţa pe cât mai mult cu putinţă de a reda harta literaturii româneşti contimporane, în cele mai mici amănunte, în cele mai mici resorturi ale ei, poate.

La fiecare rând, la fiecare pagină, condeiul autorului dovedeşte informaţie, competinţă şi, mai ales, stil. Motivul pentru care am semnalat rezervele de mai sus, îşi găseşte legitimarea în prezenţa unor nume care nu spun nimic sau, în cel mai bun caz, prea puţin, pentru literele româneşti. Este destul să citām numele d-lor: B. Fundoianu, M. Sebastian, Lucian Boz, Cicerone Theodorescu, Petru Manoliu, Valentin Georgescu — ca să ne oprim numai la aceştia. — Nu-i putem aduce învinuire autorului că n'a dat întâietate altora, deoarece d-sa e ferit de orice întâmpinare, câtă vreme a anunţat că, prin cartea de faţă, nu prezintă decât un prim volum şi că, ulterior, va veni completarea.

Reţinem, deocamdată, cu un bun câştigat, portretele: C. Rădulescu-Motru, N. Iorga, Brătescu-Voineşti, Gala Galaction, I. Petrovici, G. Bacovia, Camil Petrescu, Lucian Blaga, Ion Barbu, Gib Mihăescu, Ion Pillat, T. Vianu, Urmuz, Perpersicius, V. Voiculescu, Nichifor Crainic, precum şi comentariul în jurul revistei „Gândirea".

Aşteptăm urmarea.

LUCIAN PREDESCU: *BARBU DELAVRANCEA.* (Ed. „Cugetarea".

D-l Lucian Predescu este un mic şoarece de bibliotecă, un foarte harnic bibliograf şi un neobosit vulgarizator de istorie literară. Cu aceste însuşiri, d-sa a dat la iveală mai multe monografii (Ion Creangă, Panait Cerna, etc.). Consecvent planului său de lucru, ne oferă acum vieaţa şi opera lui *Barbu Delavrancea*, o modestă, dar importantă monografie. *Importantă*, nu atât prin partea biografică şi critică a lucrării, de care ne ocupăm, cât prin impunătoarea bibliografie, care pare a fi cea mai completă din bibliografiile ce s'au făcut, până acum, asupra distinsului prozator, orator şi om politic.

Adresându-se — precum se înfăţişează — mai întâiu publicului şcolăresc (elevi ai ultimelor clase de liceu şi studenţilor), *Vieaţa şi Opera lui Barbu Delavrancea,* poate servi tot atât de bine şi marelui public cititor. Intocmită pe proporţii mai mari şi condimentată de o pană mai avântată, mai puţin strânsă de citate, de sigur că această carte ar fi putut să rămână o monografie de căpătâi asupra ilustrului dispărut. Totuşi, aşa cum este, ea îşi îndeplineşte cu prisosinţă misiunea faţă de publicul cititor, căruia se adresează, fiind, în acelaşi timp, şi un foarte preţios aport la bibliografia şi istoria literaturii româneşti.

Am fi voit-o, însă, scrisă cu o atenţie ceva mai mare. Alăturea de unele erori de punctuaţie, s'au strecurat unele greşeli sintactice. Cităm numai una: „Mahalaua se chema Delea Nouă, tatăl său, Gheorghe, era grânar, iar pe mama lui o chema Maria". E de prisos orice comentariu, ca şi oricare alt citat...

DR. GEORGE POTRA: *MÂNĂSTIREA COBIA.* (Ed. Autorului, Tip. „Oltenia", Bucureşti).

Despre o foarte importantă lucrare a d-lui George Potra, *Ţiganii Domneşti, mânăstireşti şi Boereşti,* am avut prilejul să scriem în altă parte. Subliniam, atunci, odată cu însemnătatea

lucrării şi calităţile de cercetător (în domeniul istoriei), de care autorul a dat dovadă în ultimii ani.

O nouă lucrare ne oferă d-l George Potra prin monografia închinată *Mănăstirii Cobia* (judeţul Dâmboviţa). Cu o răbdare şi o notaţie de amănunt, am spune benedictină, autorul ne prezintă cronologic dăinuirea acestei mânăstiri — atât de oropsită astăzi — care datează dela anul 1571, ctitorită fiind de către Marele Stolnic Badea, contemporanul Domnitorului Alexandru al II-lea (1568—1577).

Intâlnim, legate de acest sfânt lăcaş, numele mai multor voevozi şi boieri, care şi-au trăit vieaţa pe pământul Munteniei, în decursul vremilor. In afara datelor pur cronologice, d-l George Potra publică un supliment de documente interesante şi nu puţin atrăgătoare prin farmecul slovei româneşti, cu caracteristica-i plasticitate fonetică bogată în arhaisme.

Am dori dela d-l George Potra o monografie asupra lui Petru Cercel. Pregătirea şi stilistica d-sale ne îndreptăţesc să sperăm la o asemenea lucrare din parte-i, spre a scoate la lumină un proces cultural foarte interesant în trecutul nostru istoric.

GH. BRĂESCU: *AMINTIRI* (Ed. „Cartea Românească").

Cazul d-lui Gh. Brăescu — pentrucă este un caz — e foarte cunoscut. D-sa a aflat despre sine şi s'a dovedit scriitor târziu, după patruzeci de ani, când, fiind prizonier — în timpul războiului de întregire a neamului — camarazii îl rugau să le povestească, găsind într'însul un deosebit sfătos moldovean. Un Jourdain *sui generis*, d-l Gheorghe Brăescu a început să-şi aştearnă pe hârtie multe din povestirile ştiute, ca şi multe crâmpee de vieaţă trăită, în special, în mediul militar — d-sa a fost ofiţer activ — şi, astfel, i-am putut citi primele-i schiţe în *Sburătorul* d-lui Eugen Lovinescu, precum, apoi, în *Adevărul Literar*. Au urmat, după acestea, publicarea lor în volum. *Cum sunt ei, Doi Vulpoi* etc., şi imediat un roman, *Moş Belea*, urmat de apariţia altuia *(Conaşii)*, publicat acum doi ani.

Calităţile prozei d-lui Brăescu, se pot rezuma foarte simplu, precum este de simplă şi arta sa: o reţinere a ceea ce este mai impresionant în realitate, în special, în mecanismul psihic specific fiecărui ins, un dialog cât se poate de antrenant, în sfârşit o condimentare, cu spirite în ansamblul povestirii şi dialogurilor. Toate aceste redate direct, fără ocoluri, reflexţiuni şi descripţii de ordin poetic, susţinute de un robust optimism. Printre umoriştii noştri, d-l Gh. Brăescu, însă nu poate fi înglobat nici prozei caragialiene, nici alăturat lui D. D. Pătrăşcanu, nici d-lui I. A. Basarabescu. Pe când autorul *Scrisorii Pierdute* are o iro-

nie caustică, D. D. Pătrăşcanu şi I. A. Basarabescu, au o duioşie, alternată cu derâdere, d-l Gh. Brăescu e pur bonom.

Bonomia d-sale, însă se integrează şi-şi duce vieaţa numai în cadrul schiţei, ceea ce ne îndreptăţeşte să-l considerăm un miniaturist; îndată ce încearcă epicul de proporţii mai largi ratează. Aşa ne explicăm eşecul romanelor sale care nu pot realiza vieaţa decât parţial şi sincopat.

Iată că, de data aceasta, ca un semn al încheerii (?) carierii scriitoriceşti, d-l Gh. Brăescu, ne prezintă un volum de *Amintiri*. Publicate în mare parte în *Revista Fundaţiilor Regale*.

Amintirile d-sale vin să releve calităţile pe care le-am amintit la începutul acestei recenzii. Ele redau copilăria şi tinereţea unui răzaş cu cincizeci de ani în urmă, în care vieaţa Iaşilor apare cu tot pitorescul şi caracteristicul social al lui, de pe acele vremuri, cu oameni care au avut o altă structură sufletească şi un alt mod de a trăi. Regretăm, însă, că întreaga carte nu se ţine pe aceeaşi linie a primelor douăzeci de pagini şi acelor dintre 150—200.

Alături de unele persoane conturate plastic şi viu, întâlnim şi unele amănunte prea mici şi prea personale, care nu pot interesa cititorul, în genere.

Totuşi, *Amintirile*, constituesc o carte recreativă, în care verva şi bunul simţ predomină.

C. MANOLACHE: *CATRINEL* (Ed. „Cartea Românească")

In paginile revistei noastre, am dat întotdeauna o deosebită atenţie prozei d-lui C. Manolache. In vremea aceasta de supraabundenţă graforeică, în care din orice subiect şi în orice chip se scrie un „roman", proza cumpănită şi lapidară, prin parfumul moldovenesc al vocabularului d-lui C. Manolache, a constituit una din plăcerile noastre de preferinţă, atât în ceea ce priveşte cititul, cât şi scrisul despre ceea ce am citit:

Aşa am înregistrat pe răbojul nostru literar *Destăinuirile Colonelului Mihu*, (nuvele), *Sfânta Dreptate*, (roman, distins cu premiul Academiei Române).

De data aceasta, d-sa ne prezintă *pendent*-ul romanului *Sfânta Dreptate: Catrinel.*

In primul său roman, d-l C. Manolache, ca şi, în bună parte din nuvelele sale, se dovedeşte un interpret al inadaptaţilor, — fără a împrumuta, totuşi, nimic dela predecesorul său d-l Ion Al. Brătescu-Voineşti. Ultimul d-sale roman, *Catrinel*, se integrează aceleeaşi modalităţi tematice.

Catrinel (Catrina Micăluş) este o fată orfană care trăieşte aciuită în casa unchiului ei, Preotul Huluban. Deşi foarte cuminte, supusă şi harnică, îndeplinind aproape oficiul de slujnică,

fata nu reuşeşte să devină pe placul preotesei, care nu poate suferi pe nepoata soţului său, numai din vagul motiv că aceasta aparţine unei familii străine de a sa. Conflictul aşa se înăspreşte, când locotenentul Mihai Preda, îndrăgostindu-se de Catrinel, pe care o găseşte foarte frumoasă şi pură sufleteşte, o cere în căsătorie, în loc să facă acest lucru faţă de Veronica Huluban, fata preotului, care îi este superioară verişoarei sale prin studii şi avere. Pentru a linişti spiritele d-nei şi d-şoarei Huluban, Mihai Preda, recomandă familiei preotului pe colegul şi prietenul său locotenentul Titi Alcaz. Veronica ia în căsătorie pe acest tânăr ofiţer, nevoind, totuşi, să renunţe nici la Mihai Preda. Ambiţia aceasta este susţinută cu încăpăţânare şi de către mama-sa, d-na Huluban, care întrebuinţează împreună cu Veronica cele mai josnice şi puţin onorabile mijloace spre a-l îndepărta pe locotenent de Catrinel, la care Mihai Preda nu voieşte să renunţe şi o ia, totuşi, în căsătorie. Iubirea acestor doi tineri este sinceră, pură şi înălţătoare, încât ea culminează la sacrificii supreme.

Rezumat atât de simplist, s'ar părea că această carte nu cuprinde în sine decât câteva episoade, scene de dragoste, îmbrăţişeri şi reproşuri, intrigării etc. Referindu-ne, însă, la cele aproape cinci sute de pagini, trebue să mărturisim că în acest compact volum este concretizată o întreagă lume cu tot veridicul vieţii. Oameni cu suflete mari, curate şi înţelegătoare (Mihai Preda, Catrinel, Preotul Huluban, Colonelul şi Titi Alcaz, chiar), derutate şi împiedecate de micime şi josnicie sufletească. (Doamna, Domnişoara Huluban — devenită, apoi d-na Alcaz, etc.). Intâlnim o numeroasă frescă de eroi, conturaţi fiecare în mod cât se poate de natural şi introduşi în acţiunea romanului numai în măsura în care este nevoie, în măsura în care îşi pot defini sufletele şi pot motiva ansamblul lumii în care se învârtesc.

Modul de adâncire şi reliefare sufletească, analiza şi sinteza psihologică a personagiilor, constituie una din calităţile de prim ordin ale cărţii de care ne ocupăm. Un lucru, care e o consecvenţă a acestei calităţi şi de care autorul s'a achitat în mod lăudabil, este obiectivitatea cu care d-l C. Manolache şi-a prezentat eroii, fără a-i susţine şi favoriza pe unii, şi, în acelaşi timp, să-i persecute, să-i ponegrească subiectiv pe alţii, după anumite tendinţe caracteristice unor nuvelişti şi romancieri minori. Am avea foarte puţină rezervă faţă de final, încheiat, oarecum, melodramatic.

Eroii din *Catrinel* îşi duc o vieaţă spontană, naturală, nicăeri nu se văd sforile preferinţelor autorului. Acest lucru explică şi motivul pentru care — prin felul cum e ţesută acţiunea (mai dibaciu şi mai adânc decât în *Sfânta Dreptate)* — lucrarea se prezintă ca un tot organic, personagiile susţinându-se funcţional,

în mod reciproc, întocmai rotiţelor care formează angrenajul unui ceasornic sau — fiindcă am pomenit termenul *organic* — întocmai oricărui organism superior în care echilibrul antitetic este susţinut dela celulă până la cel mai complex aparat.

Nu putem încheia aceste consideraţiuni, fără a sublinia şi de data aceasta suculenta limbă moldovenească a autorului.

LUCIA DEMETRIUS: *MAREA FUGĂ* (Ed. Naţionala-Ciornei").

Romanul *Tinereţe* al d-rei Lucia Demetrius, aducea odată cu un nume inedit — în cadrul genului şi un onorabil debut, şi o îmbucurătoare promisiune — în bună parte, chiar, realizare. Volumul acela era, într'adevăr, o carte a *tinereţii*, aducând parfumul unei iubiri de afectivitate pură, sinceră, caldă, profundă, transpusă în scris fără căutări, fără exhibiţii.

Nu era expunerea unui sensualism desmăţat, care urmăreşte cu orice preţ senzaţionalul, efectul sgomotos, reclama. Singura vină mai evidentă care s'ar fi putut aduce acestei cărţi de debut era numai lirismul, atât de firesc vârstei şi inexperienţei scriitoarei.

Cu *Marea Fugă*, d-ra Lucia Demetrius pare a fi fost îmboldită de succesul obţinut prin primul d-sale roman şi sub această febrilitate să compună o altă carte pe aceeaşi linie de inspiraţie, în care s'a dovedit, ca şi la un examen, destul de capabilă.

Dar o reeditare tematică a romanului *Tinereţe* nu s'ar mai fi bucurat de aceeaşi atenţie, ar fi presupus — dela sine înţeles — o lipsă de perspectivă a problemelor. Şi atunci d-sa şi-a lărgit motivele vechi, împingând vechea etapă experienţială la dragostea în ceea ce se numeşte „stil mare", ca pe un sens al vieţii tuturor, ca pe acel „instinct atât de van", răstălmăcit de Eminescu din *Lumea ca Voinţă şi Reprezentare* a lui Schopenhauer. Lucrul acesta constituie la d-ra Lucia Demetrius, *Marea Fugă* şi pentru a corespunde planului iniţial, ca şi titlului, autoarea a trebuit să pună în scenă un bogat şi variat număr de personaje. Trebue s'o recunoaştem dela început că, în felul acesta pusă problema, era şi de aşteptat ca d-ra Demetrius să nu-şi poată ajunge ţelul propus, câtă vreme un număr aşa de mare şi diferit de oameni, ca vârstă, profesie, clasă socială, naţiune, etc., se învârtea în inerţia acestei *mari fugi*, care deşi este aceeaşi pentru sufletul cel mai complex, ca şi pentru cel mai simplu, care stăpâneşte sufletul celui mai de jos, ca şi celui mai de sus, tehnica unui angrenaj artistic pretinde o cunoaştere mai adâncă şi mai intimă a sufletului omenesc de toate categoriile.

Faptul că Tony, Julienne, Guy le Doux, Marie, Heliot,

Adria, Martin, Yvonne, Adelaida, Grigri, Elisabeth, Marcia, Katherine, Petroff şi, chiar, portăreasa Madeleine, iubesc, nu-i suficient a justifica o idee centrală şi un titlu. Stăpânită (pare, chiar, obsedată), de ideea centrală, autoarea uită obiectivarea de fond a personajelor sale, şi cititorul e vădit stânjenit de firele cu care d-ra Lucia Demetrius îşi adună şi-şi încurcă eroii în acţiunea predominantă a romanului.

Am fi nedrepţi, însă, dacă n'am recunoaşte însuşirile stilistice, puterea descrierii de amănunt a acelei miopii mintale, în sensul bun al cuvântului, cu care autoarea zugrăveşte tablouri şi înfăţişări de oameni, în ceea ce aceştia prezintă la prima vedere. Sunt calităţile care ne îndreptăţesc să aşteptăm din partea d-rei Lucia Demetrius, o carte mai bună, cel puţin, cât primul roman de *Tinereţe.*

ION PILLAT: *POEZII DIN BAUDELAIRE* (Tip. „Bucovina").

Nu putem începe această recenzie fără a aminti foarte cunoscuta afirmaţie a unei părţi din critica autorizată ca Charles Baudelaire este cel mai mare poet al secolului XIX, atât prin ceea ce a realizat, cât şi prin consecinţele operei sale, mai ales. Nu numai în Franţa, unde nu se poate vorbi de un Verlaine, Mallarmé, Rimbaud, Laforgue, Samain, etc., fără să se amintească de autorul volumului „Les Fleurs du Mal", dar pretutindeni în literatura universală contemporană, nu se poate face abstracţie de Baudelaire. Era firesc astfel ca tocmai în poezia românească atât de strâns legată de cea franceză să se vorbească mai mult de dânsul, iar opera sa, să fecundeze ogorul liricei noastre. Aşa ne explicăm cum până în prezent, Baudelaire se bucura de un număr de 40—50 tălmăcitori români dintre care 3 au prezentat chiar poeziile (o parte) tălmăcite în volum.

Westfried, Al. Al. Philippide şi Al. T. Stamatiad), alăturea de care stă promisiunea prezentării unei tălmăciri integrale a *Florilor Râului* de T. Arghezi. Zilele acestea marele iubitor şi interpret de poezie franceză, d. Ion Pillat ne-a mai oferit un volum cu tălmăcire din genialul poet. Sub modestul titlu de *Poezii din Baudelaire*, d. Ion Pillat, ne prezintă patruzeci şi cinci de piese din *„Les fleurs du Mal"*. Dintru început acest impunător volum anticipă un merit: acela de a publica poezii netălmăcite de nimeni în limba românească (cu excepţia bucăţilor: *La servante au grand coeur*, *A une dame créole* şi *La rançon.* In al doilea rând, pentrucă tălmăcitorul a înmănunchiat în această antologie, nu numai multe bucăţi grele de transpus, dar şi reprezentative pentru toate faţetele poeziei baude-

laireene, lucru pe care l-am subliniat ca inexistent la tălmăcitorii români de până acum, ai lui Baudelaire *(Convorbiri literare* 3—5 1935). Intre altele, mai spuneam acolo că: un lucru nu poate fi identic decât cu sine însuşi: poezia fiind un tot organic, un singur cuvânt schimbat nu o mai poate face să rămână aceeaşi. In consecinţă, tălmăcirii (poeziei) nu-i putem pretinde decât echivalenţe: echivalenţe de emoţie estetică, susţinută prin idea iniţială şi prin îndemânarea tehnică a suflului poetic secondant: inerenţa sugestiei şi muzicalităţii originare.

Ori, din acest punct de vedere, d-l Ion Pillat a reuşit în cea mai mare parte, versuri, ca:

Rubens, fleuve d'oubli jardin de la paresse
Oreiller de chair fraiché où l'ou ne peut aimer.
Mois ou la vie afflue et s'agité sans cesse
Comme l'air dans le ciel et la mer dans la mer

Leonard de Vinci, miroir profond et sombre
Ou des anges charmonts avec un doux souris
Tout chargé de miystére apparaissent à l'ombre
Des glacurs et des pins qui ferment leur pays

din faimoasa poezie *Les phares,* care până acum se presupuneau întroductibile, au rămas intacte sub pana poetului român, în ceea ce priveşte sensul şi expresivitatea:

Rubens, râu de uitare grădină 'n lenevire
Şi pernă de rău proaspăt pe care n'oi iubi,
Dar unde vieaţa curge mereu în izvorîre
Ca vântul în văzduhuri şi apa 'n ape vii.

Da Vinci, umbra peste oglinzile profunde
In care îngeri tineri zâmbesc în noapte blând
Acoperiţi de taine în ţara sumbră unde
Stau pinii şi gheţarii o zare închizând.

Ar urma să reproducem încă aproape o sută de pagini din carte pentru ca să fim împăcaţi cu noi înşine în ceea ce priveşte ilustrarea realizărilor d-lui Pillat în acest sens. In astfel de situaţie nu ne rămâne însă decât să recomandăm cu toată căldura cititorului lectura directă a volumului, micile scăpări din vedere ca:

Mi-e dragă amintirea acestor vremuri goale.

unde trebuia pus acelor (ca o corespondenţă logică a timpurilor, cum se spune sintactic) şi cuvântul gol care nu redă exact pe franţuzescul nue, nu din cauza tălmăcitorului ci, a structurii limbii se pierd, faţă de ansamblul poeziei precum se pierd de

ansamblul volumului bucăți uneori mai puțin reușite ca: „A une dame créole" și „La Rançon", singurele de altfel. Pentru cititorul român iubitor de poezie, și în special de aceea a lui Baudelaire, tălmăcirile de față ale d-lui Ion Pillat, constituesc nu numai o încântare, dar și o chezășie de realizarea poetică de mărturisire și realizare în fapt câtă vreme — e știut — că autorul volumelor *Pe Argeș în sus* și *Caetului verde* a arătat o deplină înțelegere a lui Baudelaire și în interesantul său studiu din *Portrete lirice* și-a instituit și un premiu pentru cele mai bune tălmăciri din poetul francez. Am putut vedea astfel contopindu-se și realizându-se gândul cu simțirea, pasiunea pentru frumos cu mărturisirea caracterizată în faptă.

ȘERBAN BASCOVICI: *DESTĂINUIRI*. (Ed. Autorului)

Destăinuirile d-lui Șerban Bascovici constituesc un caz care se întâlnește foarte rar în literatură, și în special, în poezia românească. Deși apreciat și cunoscut ca talentat poet încă aproape cu trei decenii în urmă, d-l Șerban Bascovici și-a menținut cariera scriitoricească dealungul anilor cu o răbdare și discreție uluitoare prin temporarele-i colaborări la revistele cele mai de seamă ale vremii: *Convorbiri Literare, Literatorul, Convorbiri Critice, Vieața nouă, Flacăra* și, după războiu, într'o mică măsură, *Adevărul Literar, Cuget românesc*, etc.

Abia acum în sfârșit s'a hotărît a-și da la lumină manuscrisul de *Destăinuiri*, promis de atâta timp și așteptat de mulți iubitori de poezie cu drag și nerăbdare. Volumul acesta, în totalitatea celor aproape patruzeci de piese, pe care le cuprinde, prezintă caracterul cunoscut inițial al poeziei d-lui Bascovici. Vrem să spunem cu alte cuvinte că în contra prefacerilor înregistrate în decursul evoluției liricei noastre, în deosebi, dela războiu încoace, autorul *Destăinuirilor* nu și-a schimbat cu nimic factura, rămânând identic cu sine însuși. Faptul în sine prezintă două laturi egal de avantajoasă pentru poet. Mai întâiu, indiciul unei personalități și apoi simptomaticul unui anocronism, ceea ce aduce în urmă-i diminuarea unui succes. Prin structura sa, poezia d-lui Șerban Bascovici este, înainte de a fi erotică, filosofică. Prin filosofie și erotism se înrudește cu Panait Cerna, pentru ca prin retorism și atitudine, să facă legătura dintre acesta și d-l Ion Minulescu, iar prin suplețe să se apropie de Cincinat Pavelescu. Cuprinzând în sine însușirile acestor trei poeți, lirica d-lui Șerban Bascovici rămâne totuși originală, deci, cum am amintit, oarecum anacronică față de factura lirică actuală — specifică printr'o concentrare de simțire și un hermetism sintetic pe atât de evident, pe cât de cunoscut. Dar lucrul acesta nu constitue nici o scădere — sau prea puțin — poeziei de care ne ocupăm.

Poezia, în general, ca şi sentimentele omenirii n'are vârstă. Suflul inspiraţiei concretizat prin autenticul har poetic rămâne indiferent, de timp şi loc.

Cartea de faţă are un titlu cât se poate de fericit în ceea ce priveşte adecvarea la cuprinsul său, la legitimarea fondului poetic consistent. D-l Şerban Bascovici este un suflet sensitiv, care vibrează de tragismul perenităţii, de ironia pe care ne-o prezintă vieaţa cu toate farmecele ei. De aceea, ales înzestrat cu o deosebită dexteritate, în ceea ce priveşte onomatopeicul şi, în deosebi, imaginea, care uneori este de o rară sugestie:

Şi'n recea înnoptare farul
Scăzând s'a şters în zări mocnit
Când sus subt cornul mut al lunii
O stea din nori a licărit...
E-un veşnic punct de întrebare
Ce-l simt în piept ca un cuţit...

(Infrângeri)

Sau:

Prin albele răspântii
Din şesurile albe
In şnur de şerpi vineţi se'ncolăceşte vântul

(Prin albele răspântii)

poetul optează pentru destăinuirea directă a stărilor sale sufleteşti, mărturisindu-şi simţirea şi gândul în raport cu sine însuşi, cu iubita, cu cosmosul, în spaţii şi timpuri.

In toate aceste ipostaze, d-l Şerban Bascovici tie să se exprime minunat de frumos, de suplu, de discret. In această privinţă trebue să amintim poeziile: *Surâsul, Trecători* şi *Trecătoare,* care de mult au trecut în patrimoniul antologicului şi cărora li s'a adaos *Ciclul celor Trei Petale* de aceeaşi înălţime întru realizarea liricei de concepţie.

Pentru puţini scriitori şi, mai puţin, în literatura noastră publicarea unui volum presupune un eveniment, şi *Destăinuirile* d-lui Şerban Bascovici trebuesc socotite pe drept cuvânt ca atare.

GEORGE BOLDEA: SOLILOQUII (Tip. Krafft şi Drotleff-Sibiu).

Cu o atentă şi frăţească pioşenie, d-l Emil Giurgiuca a înmănunchiat într'o plachetă cu denumirea de **Soliloquii,** poeziile tânărului său confrate, George Boldea, mort în pragul celor

treizeci de ani, în iarna lui 1934. De sigur că poetul Emil Giurginca era cel mai îndreptăţit să facă acest frumos gest, câtă vreme, pe lângă o prietenie sinceră şi caldă, pe aceşti doi fii ai Ardealului îi mai legau şi existenţa unui efort lăudabil, plin de elan tineresc: editarea micului, dar simpaticului **Abecedar** literar, apărut la Brad, cu vreo doi ani înainte de săvârşirea din vieaţă a lui Boldea.

Dar, înainte de a porni la o prezentare — fie ea cât de succintă — a poeziei regretatului poet, ne luăm îngăduinţa a însemna aici câteva observaţii pe marginea **Prefeţei** d-lui Giurgiuca, convinşi fiind că, astfel, vom completa şi vom fi, deci, de ajutor şi editorului şi interpretării poeziei de care ne ocupăm.

Sunt câteva lacune şi greşeli în prezentarea d-lui Giurgiuca.

Nu greşelile de punctuaţie şi ortografie, care sunt atât de frecvente în cărţile noastre — şi la care colaborează mai totdeauna şi zeţarul — ci, de unele date informative, biografice, ca şi de criteriul adoptat întru componenţa plachetei, ca şi a explicaţiilor aferente.

Este o premiză greşită aceea pe care o postulează editorul, când, pentru a evidenţia importanţa poeticei lui Boldea, afirmă că până în preajma anului 1925, o „secetă stăpânea Ardealul literar", precum şi că „Revistele erau anemice, poezia înnota în banalitate" etc. Credem îndeajuns de edificator, faptul de-a aminti numele unor poeţi ca Lucian Blaga, Aron Cotruş, Teodor Murăşanu etc. şi revistele *Gândirea, Ţara Noastră, Cosinzeana,* chiar, pentru a arăta că lucrurile nu şedeau tocmai atât de rău cum le vede d-l Giurgiuca, că importanţa acestor scriitori şi reviste a fost cel puţin, cât aceea pe care a avut-o mai apoi *Abecedarul* apărut cu o decadă şi mai bine în urmă. Nu se poate vorbi, deci, aşa categoric de „lipsa de gust, incultura, facilitatea cea mai dezolantă şi lipsa oricărei efort de originalitate", ca notă predominantă, pe atunci. Metehne de acestea au fost, sunt şi vor fi totdeauna şi se pot servi, e drept, oricând asemenea eşantioane.

Că Boldea a luat contact cu poezia modernă „mult mai târziu" (după 1925, N. R.), „pentrucă în acea vreme nu avea cine să-i arate drumul", este o afirmaţie gratuită şi, totodată, contrazisă tot de către d. Giurgiuca, mai sus, prin spusa că poetul a frecventat cenaclul d-lui Dragomirescu. Contactul cu poezia modernă (prin modernă, confratele lui Boldea, înţelege contemporană — şi în acest înţeles folosim şi noi cuvântul, deocamdată) nu l-a luat prin cenaclul d-lui M. Dragomirescu, dat fiind idiosincrasia maestrului integralismului pentru poezia de astăzi (cu mici excepţii). In calitate de fost coleg şi prieten intim cu Boldea, pot preciza că el a citit *Poemele Luminii, Plumb* şi alţi poeţi moderni (contemporani) încă din anii 1922—

1923. Ca mai în vârstă decât dânsul și cu o activitate publicistică (deși destul de modestă), am putut avea asupra sa un remarcabil ascendent, îndrumându-i lectura și primele începuturi, în acest sens; și, mai mult, i-am mijlocit apropierea de poezia franceză, în special de Baudelaire și Verlaine, de care, însă, a rămas structural, străin.

George Boldea n'a „ancorat" în București în 1925, ci, în 1924; se poate vorbi mai puțin de-o apropiere poetică — fie dânsa numai tehnică — de cenaclul d-lui M. Dragomirescu, ca și de prietenia față de tinerii amintiți. Afară de d-l Giurgiuca, și, mai ales, în ultimii ani, cât a mai stat Boldea în București, apropierea cea mai prietenoasă a avut-o acesta cu d. N. I. Botnaș, poet și coleg de facultate.

Pentru toate acestea, ca și pentru faptul de-a nu fi pus în plachetă unele poezii destul de bune (*Marea, Nămiezi de Iuliu, Iarna, Aminte* etc.), îl învinovățim pe d. Giurgiuca de-a nu ni se fi adresat și nouă, știute fiind raporturile pe care le-am avut cu poetul dispărut. (A se vedea „Amintiri despre Boldea", publicate în revista *Gând Românesc*, Decemvrie 1935).

Pe lângă acesta, am fi dorit și o notiță **bibliografică** sau o așezare cronologică a pieselor din plachetă, spre a se putea urmări și identifica evoluția liricei tânărului poet ardelean.

Cu aceste remarce, nu vrem să anulăm meritul și recunoștința noastră pe care ne simțim datori a i le recunoaște d-lui Giurgiuca.

Analizând poezia lui Boldea, d-sa face o lapidară definire a acesteea; caracterizare pe care ne-o însușim și noi:

„... In versurile lui Boldea, forțele pământului, proaspete, încă, apar stâmpărate; liniile orizontului său sunt calme, aplecate ca plaiurile. Impetuozitatea elementară face loc contemplației; expresia directă, metaforei. Pecetea poemelor lui e imprimată de tristețea suferinței. Se încuibă în ele dureros presentimentul morții, prezicere care nu diformează, însă, conținuturile și nici expresia, cum, în arta modernă, apar interpretate motivele pe această temă ci, dimpotrivă, poate datorită ei, stilul lui câștigă în limpezire și puritate ca o coloană de stil doric" (punctuația ne aparține N. R.).

Intr'adevăr, deși anemică, poezia lui George Boldea are un suflu de magică transfigurare a ideilor și sentimentelor; imaginea liricei lui are un caracter metaforic de dantelă fină, de brodare a stărilor sufletești, de care emoția estetică nu rămâne niciodată izolată. Scrisă, în genere, într'o tonalitate minoră, ea păstrează atmosfera senină a peisagiului transilvan, sudat cu un fior de nostalgie; însușiri care fac din autorul **Soliloquiilor**, un continuator înaintat al lui Șt. O. Iosif. Inspirația și factura rămâne de multe ori neosemănătoristă (în special, în **Bunica**).

De sigur că poezia lui Boldea nu-i o realizare definitivă.

Evoluția lui a fost foarte înceată; și faptul se explică prin puținul timp care l-a putut acorda poeziei, el ducând o vieață cu totul sdruncinată și plină de lipsuri, care nu-i dădea răgazul pretins de muză.

Așa fiind, credem foarte potrivită caracteristica d-lui Giurgiuca: „Uvertura unui amurg pretimpuriu".

VIRGIL CARIANOPOL: *CARTE PENTRU DOMNIȚE* (Ed. „Cartea Românească").

Cu doi ani în urmă, ocupându-ne de penultimul volum de versuri al d-lui Virgil Carianopol *(Scrisori către Plante)*, făceam în mod succint și pasager procesul evolutiv al liricei sale. Găsim, deci, de prisos repetarea aceluiași lucru. Volumul de versuri, pe care ni-l prezintă acum, *Carte pentru Domnițe*, ne va determina totuși la unele retrospecțiuni, cu atât mai mult, cu cât, de data aceasta, întâlnim o statornicire de manieră tehnică și subiect.

Deși găseam o descendență din Essenin, fie prin filiera Vladimir Cavarnali, fie prin tradücerea Z. Stancu, consideram că *Scrisorile către Plante* sunt un pas îmbucurător în lirica tânărului poet că, în sfârșit, pare a-și fi aflat drumul care trebue să-l ducă la propriu-i liman de inspirație. Căldura emoției și intensitatea simțirii, trăirea și sinceritatea, volubilitatea și naturalețea în transmiterea directă a sentimentelor, erau însușirile pe care le constatam atunci.

Cercetând, acum, cele aproape treizeci de piese ale volumului de față, constatăm cu regret că abia două-trei își mențin însușirile amintite mai sus *(Cântec nostalgic, Plâns de servitor* și, în deosebi, *Din Munți)*. Restul, în cea mai mare parte, sunt compromise printr'un prozaism stânjenitor. Și prozaismul acesta ia naștere dintr'un exces de mărturisire directă, vecin cu banalitatea oricărei convorbiri, oricărui dialog.

Maniera de până acum a cedat, în bună parte, uneia înrudite, acelea a d-lui Nicolae Crevedia.

Iată, de pildă, un fragment din bucata *Printre ai mei:*

...Câteodată, mă duc și pe la frați, sunt oameni cu gânduri mici,
Bănuesc că am venit să rămân pentru totdeauna aici,
Mă privesc pe furiș, cred c'am să-mi cer dreptul meu de pământ
Și am să-l arunc și pe acesta ca pe atâtea altele în vânt.
Mă iscodesc simplu, mă chiamă la masă,
Vor să știe dacă mai mănânc mămăligă și dacă mi-a fost dor
[de acasă.]

Sau din *Intoarceri lângă pământ*, unde pare că citim continuarea poeziei *Taica* a d-lui N. Crevedia:

Imbătrânit, orb, tata tot îmi mai scrie
Despre vieața lui obosită de silnicie.
Imi spune de grâu, de pământul anilor lui, uscat...
Imi amintește de toți feciorii de pe la noi, cari au plecat
Și s'au întors cu nevestele, fiecare pe la ai lor...
Imi scrie câteodată: „Mă, eu nu mai am parte de tine, nu am [fecior!]
Mă calcă hoții, nimeni nu vrea să știe de mine,
Și fetele râd, când mă aud câteodată pomenind de tine".

Aceste facilități îl îndepărtează pe d-l Virgil Carianopol de poezie, precum fotografia, de artă. Pe lângă prezența unui filtru sufletesc, inerent oricăruia artist, poetul trebue — lucru arhicunoscut — să insiste și într'o îndeletnicire de giuvaergiu. Munca aceasta de șlefuitor pare a nu-l mai fi interesat pe autorul *Cărții pentru Domnițe* și ne-ar părea rău ca talentul să-l părăsească tocmai când ne-a dat așa frumoase promisiuni în *Scrisori către Plante* și, chiar, în cele 2—3 bucăți pomenite mai sus în cartea de față.

Alăturea de aceste observații, d-l Virgil Carianopol trebue să se mai ferească și de monotonia în care cade în mod aproape frecvent, prin repețirea acelorași ritmuri, subiecte și cuvinte, chiar. D-sa are posibilități să-și bată efigie proprie și tocmai acest lucru îl așteptăm.

VASILE MILITARU: *CURCUBEE PESTE VEAC* (Ed. „Cugetarea").

Poezia didactică — și'n special, fabula —, ca și poezia epică a apus pentru momentul de față. Și acest fapt, această lipsă de importanță pentru aceste genuri se explică printr'o absență de sensibilitate a spiritului contimporan pentru ele. In literatura noastră postbelică numai d-l Al. O. Teodoreanu pare a fi strârnit un interes estetic pentru fabulă, și acesta foarte trecător.

Am spus un interes estetic, înțelegând îndreptarea atenției către creații pur artistice, în acest gen, din partea unui cerc de cititori, care au o sensibilitate mai rafinată și, firește, sunt reprezentați printr'un număr foarte redus. Căci un interes și încă un *interes mare* a stârnit și d-l Vasile Militaru, de un deceniu încoace, față de marele public cititor de gazete, publicându-și fabulele d-sale prin ziarele *Universul, Porunca Vremii,* etc. Dar versurile d-sale au prins atât de mult, s'au răspândit atât de

repede, figurând chiar și prin mai toate manualele școlare de curs primar și secundar (inferior) tocmai pentru facilitatea cu care au fost scrise, nepropunându-și nicio realizare pur artistică, pur estetică.

Urmărind fabula d-lui Vasile Militaru, nu vom găsi nici, cel puțin, un proces de evoluție. Bucățile pe care d-sa le-a strâns în volume — cel de față: *Curcubee peste Veac*, este al III-lea — nu presupun nicio evoluție; ele ajung chiar a fi, ca tratare, stereotipe, având aceeași mărime, aceeași înfățișare de vers, același ritm etc.

Descinzând prea puțin din Grigore Alexandrescu și suficient de vizibil din George Ranetti, d-l Vasile Militaru n'a căutat să-și ajungă maestrul, cu atât mai puțin, să-l depășească, în ce privește realizarea estetică. Căci, oricum, George Ranetti e un fabulist care a reușit să creeze câteva fabule cu adevărat poetice *(La Sfântul Gheorghe, Gheata și Șoșonul* etc.), care a rupt și reîmprospătat maniera unei tehnice perimate — lucru pe care-l încercase, în treacăt, numai Carageale. — Și din acest punct de vedere, trebue să remarcăm cu durere că fostul director al *Furnicii* e un nedreptățit.

Revenind la d-l Vasile Militaru și referindu-ne la observațiile de mai sus, nu voiu să-i negăm orice merit acestui scriitor, pentrucă d-sa nu reușește să realizeze esteticul pur din versurile pe care făurește. Ca și în *Stropi de Rouă*, în care întâlneam un stihuitor sămănătorist, destul de idilic și simpatic, fără a ajunge să fie poet — și în fabule, cu toate aceste scăderi, d-l Vasile Militaru are o mare calitate; pe aceea a ingeniozității anecdoticului. Din acest punct de vede, nimenea, credem, că nu are să conteste valoarea unor fabule ca: *Mămăliga și Cozonacul, Pupăza și Cioara, Cuviosia Lupului* etc. (din *Fabule*, Tip. „Universul").

Tot așa, și în volumul de față aceeași calitate persistă în mod evident; bucățile: *Puii Cucului, Două turme, Vrabia, Măgarul și Omizile*, etc., sunt demne de toată lauda. Autorul reușește, în aluzionismul său, să redea cu precisă intuiție multe realități sociale dela noi, fiind, sub masca zâmbetului și a bonomiei, un critic sever, obiectiv și plin de sugestii în sesizarea moravurilor noastre, individuale și colective, trecătoare și permanente.

VINTILA HORIA: *PROCESIUNI* (Ed. Librăriei Pavel Suru, București).

La conturarea personalității d-lui Nichifor Crainic, pe lângă realizările poetice și ideologice pe care acest pion al tradiționalismului românesc le-a impus contemporaneității, va trebui să se țină seamă și de activitatea de animator pe care autorul

Țării de peste veac a depus-o în cadrul revistei *Gândirea.* Animator, nu numai în sensul de-a fi publicat incontinuu articole de ideologie programatică și de-a fi polarizat o mare parte din condeele cele mai bune ale scrisului nostru, dar, prin a fi încurajat și promovat talente al căror nume era până la d-l Crainic inedite, anonime sau ignorate. Deși, nu odată, a fost pe nedrept și nemeritat răsplătit. . ., totuși, d-sa continuă această operă.

Unul dintre cele mai recente vlăstare ridicate în grădina *Gândirii* este d-l Vintilă Horia. Din activitatea depusă în ultimii ani, tânărul poet a înmănunchiat un volum de versuri pe care l-a intitulat atât de modest: *Procesiuni.*

Intâlnim în această carte un lucru cu totul deosebit, față de confrații săi de aceeași vârstă; sobrietatea, gravitatea de ton; o tonalitate minoră care, dacă nu putem spune, deocamdată, că e cu totul personală, dar nici nu o putem acuza că aparține cutăruia sau cutăruia, precum înregistrăm dela o vreme influențele: esseniniste, argheziene, barbiene, etc.

Am înregistrat, pe măsură ce am străbătut cu ochii pagină, cu pagină, emoții estetice crescânde:

In razele de soare, ca'n ape reci de vis,
Voi risipi medalii cu chipul tău săpat
Și fiecare frunză va fi un paraclis
Și fiecare toamnă un drum înmormântat.

(Echilibru)

Sau această *Spovedanie 'ntr'un târziu,* pe care o redăm în întregime:

Ascultă plânsul toamnei în ultimu-i suspin!
S'a îmbarcat tăcerea în galbene tireme.
Nu mai răsună pașii, cocorii nu mai vin
Și mor, cele din urmă fecioare, crizanteme.

Ți-s mâinile de ceară și vreau să le sărut
Ingenunchind cucernic sub bolțile de sus,
Să se'ndumnezeească ființa ta de lut
Ca să ador în tine pe sfântul care nu-s.

Discreția și sensibilitatea se îmbină în chip fericit, de asemenea, și în *Seară bună,* care pe lângă un omagiu iubitei, este un pastel de-o puritate și prospețime de inspirație remarcabilă. Regretăm că nu putem reda această poezie aici, regret pe care-l avem și pentru *Viața romanțată,* care-i o notație poetică de o at-

mosferă provincială savuroasă — nu străină de Bacovia — dar destul de plastică şi cu suficiente însuşiri personale.

Procesiuni-le d-lui Vintilă Horia este, nu numai o promisiune, dar şi un început lăudabil. Cantitatea de luciditate pe care o prezintă, acum, în versurile sale este condimentată şi se suportă. Il face atent, totuşi, pentru viitor, să n'o depăşească, am fi bucuroşi, chiar s'o sublimeze...

CONSTANTIN-STELIAN

REVISTE

REVISTA DE FILOSOFIE. XXII. 4.

Spiritul d-lui profesor C. Rădulescu-Motru și atenția neobosită și plină de pasiune a d-lui Nicolae Bagdasar au făcut ca *Revista de Filosofie* să se mențină la același nivel de importanță în conștiința publicului citior de filosofie, dela noi, atât de rar pentru intelectualii noștri.

Și totuși această publicație prezintă întotdeauna un interes ce se reîmprospătează din ce în ce. Numărul de față (Octomvrie-Decemvrie 1937), excelează printr'o unitate de prezentare: o monografie prețioasă închinată lui Descartes. Toate articolele publicate în acest număr converg către ilustrarea aceluia care a fost părintele raționalismului modern.

Un studiu sintetic semnează, în primul rând, d-l prof. I. Petrovici: *(Privire asupra operei și personalității lui Descartes).* Vin, apoi, pe rând articolele d-lor N. Petrescu, Mircea Florian, Miron Niculescu, Al. Tillmann și d-nei Lenormanda Benari. Am lăsat să amintim la urmă numele tânărului profesor universitar Gr. C. Moisil care, în *Les etapes de la connaissance mathématique,* aduce printre multe date de ordin istoric, unele interesante observații originale.

Recenziile, notele și informațiile completează cu abondență și varietate numărul de care ne ocupăm.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE. V. 2.

Intr'una din ultimele noastre recenzii, remarcam cu oarecare durere monotonia și lipsa de interes care începuse s'o presupună dela o vreme *Revista Fundațiilor Regale.* Iată că de data aceasta, suntem desmințiți cu prisosință și lucru ne bucură cât se poate de mult. Și într'adevăr, numărul de față, pe lângă faptul că aduce nume care constituiesc o indiscutabilă chezășie (N. Iorga, Gh. Brăescu, D. Caracostea, Const. Noica, Șerban Cioculescu, N. Crevedia, ca să nu amintim decât câteva), dar ne prezintă

şi un conţinut foarte interesant. Nu vom insista asupra poeziei, nici asupra prozei beletristice, ci vom aminti în special *Carnetul de drum* al d-lui N. Iorga, precum şi studiile d-lor Iulian Peter. *(Dante şi Monarhia)* şi Constantin Noica *(Filosofia d-lui Lucian Blaga după Filosofia Culturii.*

O caracterizare obiectivă asupra ciclului *Cântarea omului* al d-lui N. Davidescu, face d-l Şerban Cioculescu.

La *Cronici* — şi de ce nu în prima parte a revistei? — d-l Pan. M. Vizirescu semnează un substanţial studiu asupra liricei d-lui V. Voiculescu.

Ne păstrăm şi de data aceasta rezerva asupra calităţii şi cantităţii recenziilor cărţilor şi, mai ales, revistelor, care întotdeauna sunt mărginite (în ce priveşte revistele româneşti) la câteva rânduri transcrise.

GÂNDIREA XVII. 2.

Nu vreun principiu eclectic şi nici întâmplarea nu au contribuit la faptul că în fiecare număr al revistei noastre *Gândirea* a fost aflată între publicaţiile recenzate. Acest periodic a adus întotdeauna un material interesant pe care nu am putut să-l ocolim şi mai ales, să-l relevăm.

Şi de data aceasta, găsim semnat de d-l D. Caracostea un amplu eseu, care aduce pe lângă punerea în discuţie a unor lucruri cunoscute dar nelămurite până la d-sa şi unele contribuţii cu totul importante prin originalitatea lor. Este vorba de *Estemele Limbii Române.* Ce sunt aceste „esteme"?

Acele cuvinte care cuprind în generalitatea lor toate acele aspecte ale limbii vorbite, câte au nu o simplă valoare efectivă (Bally) ci una de expresivitate estetică".

Făcând incursiuni în câteva poezii din lirica lui Eminescu şi, în special, în *Luceafărul,* printr'un material documentar şi adecvat, printr'o analiză profundă şi sugestivă de filologie comparată, d-l D. Caracostea, ajunge la concluzii uluitoare în privinţa stabilirii genialităţii *Luceafărului,* ca şi geniului limbii româneşti.

In poezie, d-nii Aron Cotruş şi N. Crevedia mai prejos de aşteptările noastre. De ce oare?

Interesant articolul d-lui Şerban Ionescu: *Schematica unei antropologii creştine,* în special, prin informaţie.

La postul *cronicei literare,* d-l O. Papadima mereu prezent.

DIONISIE ŞERBAN

BIBLIOGRAFIE

Editura „Cartea Românească"

C. Manolache: *Catrinel*
Panait Istrati: *Domniţa din Snagov*
Virgil Carianopol: *Carte pentru Domniţe* (versuri)
Tiberiu Crudu: *Depe la noi ce-a fost odată*
Tim. Pleşea: *Măria sa cetăţeanul*
Gh. Brăescu: *Amintiri*

Editura „Naţionala-Ciornei"

Lucia Demetrius: *Marea Fugă*
Al. Houxley: *Contrapunct*
R. Kipling: *Kim*

Editura „Universala" Alcalay

I. Petrovici: *Arte şi Artişti*
Oct. Aubry: *Maria Walewska*

Editura Pavel Suru

Vintilă Horia: *Procesiuni* (versuri)

Editura „Cugetarea"

E. Ludwig: *Cleopatra*
L. Predescu: *Duiliu Zamfirescu*
M. Eliade: *Maitreyi* (ediţie definitivă)
B. Iordan: *Satele*
I. Nisipeanu: *Dintr'o campanie pedagogică pentru şcoală activă*
P. Georgescu-Delafras: *Tari şi Slabi* (ed. III)

Editura „Cultura Naţională"

Mircea Gesticone: *Războiul Micului Tristan*

A T H E N Æ U M

IV. 1. Ianuarie — Martie 1938

S U M A R:

PROBLEME DE ÎNVĂŢĂMÂNT

IDEI, FAPTE, OAMENI

RECENZII

CĂRŢI

REVISTE

BIBLIOGRAFIE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1938

C. 1.388

Preţul 30 Lei